

Oralismien uhrin

Diskurssianalyysi viittomakielisten kuurojen lapsuus- ja nuoruusajasta kokemuskertomusten valossa

Päivi Homi Pro gradu – tutkielma

Turun yliopisto

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Elokuu 2015

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos / Humanistinen tiedekunta

HOMI, PÄIVI: Oralismien uhrin: Diskurssianalyysi viittomakielisten kuurojen lapsuus- ja nuoruusajasta kokemuskertomusten valossa.

Tutkielma, 101 s.

Folkloristiikka

Elokuu 2015

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen viittomakielisten kuurojen kokemuskertomuksia oralismien aikakautena eli aikakautena, jolloin viittomakielen käyttö oli kuurojenkouluissa kielletty. Tutkimuksessani tuon esille, miten kertojat tulkitsevat oralismien aikaa tämän päivän valossa ja mitä samankaltaisuuksia ja eroavuuksia haastateltavien kertomuksista löytyy. Selvitän myös, miten kollektiiviset kokemukset näkyvät kuurojen elämässä nykyään. Myös aineistoni ja kuurojen kirjallisen historian yhtymäkohdat ja eroavuudet ovat kiinnostukseni kohteena. Lisäksi selvitän, miten käsitykset oralismien ajasta muuttuivat sen mukaan, mitä nuoremmista kertojista oli kyse.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusaineisto on hankittu pääasiassa haastattelujen avulla ja haastattelutilanteita havainnoimalla. Haastateltavina oli kymmenen (10) viittomakielistä kuuroa, jotka olivat syntyneet 1920-60-luvuilla. Aineiston analyysimenetelmänä käytin diskurssianalyysia. Haastatteluaineistosta poimin ensin seuraavat teemat: koulumuistot, perhe ja koti, kuurojen yhteisö ja kulttuuri, kieli sekä identiteetin muodostuminen ja itsenäistyminen. Näiden pohjalta rakensin neljä diskurssia: Uhri-, uhma-, yhteisöllisyys- ja yhteiskunnallinen diskurssi. Luvut 3 ja 4 rakentuvat valitsemistani teemoista siten, että teoria osuutta seuraa välittömästi haastatteluaineistostani löytyneet vastaavat teemat. Teoria ja aineistoni etenevätkin teemoista toiseen vuoropuhelunomaisesti. Tästä johtuen jo näissä luvuissa näkyy myös aineiston analyysiä.

Uhridiskurssi nousi aineistossa voimakkaimmin esille. Kertojat olivat alistetussa asemassa. Erityisesti persoonaltaan vahvimmat kertojat asettuivat vähitellen kapinoimaan ja puolustamaan arempia koulutovereitaan (uhmadiskurssi). Kertojat kokivat kuurojen yhteisöllisyyden tärkeänä voimavarana taistelussa valtaapitäviä vastaan. Kouluajan päätyttyä kuurojenyhdistyksistä muodostui yhteisöllisyyttä ja omaa identiteettiä ylläpitävä turvaverkko (yhteisöllisyysdiskurssi). Käsittekseni mukaan kaikki edellä mainitut diskurssit ovat yhteiskunnallisen diskurssin seurausta, sillä valtaapitävät toimivat oralismien aikaisia lakeja ja normeja noudattaen. Aineistoni perusteella oralismien ja viittomakielisen ajan välissä oli myös sukupolvi, jota nimitän murrosvaiheen sukupolveksi.

Avainsanat: oralismi, kuurojenkoulu, kokemuskertomus, viitottu perinne, kuurojen yhteisö, uhri-, uhma-, yhteisöllinen- ja yhteiskunnallinen diskurssi

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet.....	1
1.2. Tutkimuskysymykset.....	3
1.3. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset.....	6
2. AINEISTO JA METODIT	10
2.1. Kuurot kertovat menneisyydestään – viitotut kertomukset tutkimuksen aineistona	10
2.2. Teoriaa ja tutkimukseen liittyviä käsitteitä.....	12
2.3. Haastattelumenetelmän valinta	18
2.4. Tutkimusjoukon valinta ja esittely.....	20
2.5. Haastatteluprosessi ja haastattelujen purku	22
2.6. Diskurssianalyysi aineistosta	24
3. KUUROJEN HISTORIAA SUOMESSA	27
3.1. Kuurojenopetuksen alkutaipaleet.....	28
3.2. Kuurojenyhdistys – kuuron toinen koti	29
3.3 Oralismien aika.....	32
3.3.1. Oralismien aika Suomessa.....	34
3.3.2. Oralismien ajan vaikutukset kuurojen yhteisöön	41
3.3.3 Oralismien aika päättyy	47
4. KUUROJEN YHTEISÖ JA KULTTUURI	48
4.1. Kuurot kieli- ja kulttuurivähemmistönä.....	50
4.1.1. Vähemmistön ja etnisyyden määritelmiä.....	51
4.1.2. Enemmistö-vähemmistö: suhtautuminen erilaisuuteen ja erilaisuuden tiedostaminen	52

4.1.3. Kuurojen oma käsitys kieli- ja kulttuurivähemmistön asemasta.....	55
4.2. Yhteisön kieli – viittomakieli	58
4.3. Kuurojen yhteisö ja identiteetti.....	63
4.3.1. Yhteisön jäsenet.....	63
4.3.2. Kuuron identiteetti.....	66
4.3.3. Kuurotietoisuusaate	69
4.4. Kuurojen kulttuuri.....	71
5. DISKURSSIANALYYSI TEEMOJEN POHJALTA.....	74
5.1. Uhridiskurssi – elämä toisten käsissä	75
5.2. Uhmadiskurssi – elämä omissa käsissä	79
5.3. Yhteisöllisyysdiskurssi – tunneverkko	80
5.4. Yhteiskunnallinen diskurssi – sääntöjen ja normien valta.....	82
5.5. Diskurssien keskinäinen suhde	84
6. POHDINTA	84
LÄHTEET	91
Tutkimusaineisto.....	91
Kirjallisuus.....	91
Painetut lähteet.....	100
Painamattomat lähteet:.....	100
Sähköiset lähteet:	100

1. JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmani aihe keskittyy viittomakielisten kuurojen kokemuskertomuksiin oralismin aikakautena. Tällä aikakaudella tarkoitetaan 1800–1900-luvun vaihteessa alkanutta ja n. 100 vuotta kestänyttä ajanjaksoa, jolloin viittomakielen käyttö oli kielletty kuurojen kouluissa ja opetus tapahtui puheella. Puheen oppiminen oli siihen aikaan opetuksen pääasiallinen tavoite. Aineistoni koostuu videoiduista kertomuksista, keskittyvät pääasiassa kertojen lapsuus- ja koulukokemuksiin. Viittomakielisten kuurojen kulttuuria ja elämää on Suomessa tutkittu hyvin vähän, ja sekin vähä on tehty tähän mennessä muihin kuin kulttuurintutkimuksen tieteenaloihin. Sen sijaan viittomakieltä kielenä on tutkittu maailmalla ja myös Suomessa jo melko paljon yli 30 vuoden ajan. Tutkimukseni on folkloristinen tutkimus, joka kohdistuu vähemmistöryhmään, tietyn kansanryhmän kertomuksiin. Niin ikään tutkimukseni perustuu haastateltavien muistitietoon, mikä on yksi folkloristiikan keskeisiä kiinnostuksen kohteita. Tietävästi viittomakielialan tutkimusta ei ole tehty aikaisemmin folkloristiikan oppiaineeseen. Tämä johtune siitä, että Suomessa ei tietääkseni ole ollut eikä ole nytkään minun lisäkseni muita viittomakielen yhteisön jäsentä tai viittomakielestä kiinnostunutta henkilöä, joka olisi opiskellut tätä tieteenalaa. Tutkittavaa olisikin näin ollen paljon, kaikkea sitä mitä muista kieli- ja kulttuurivähemmistöistä on tehty vuosisatojen ajan.

1.1. Tutkimuksen lähtökohdat ja tavoitteet

Viittomakielen tutkimuksen alettua 1980-luvun alussa, viittomakieli alettiin hyväksyä kuurojen äidinkieleksi tai ensikieleksi ja vähitellen myös opetuskieleksi kouluissa. Viittomakielen ja kuurojen visuaalisuuteen perustuvan omaleimaisen kulttuurin arvostus alkoikin nousta vauhdilla 1980-luvulta lähtien. (Salmi & Laakso 2005, 307–309, 389.) Nyt 2010-luvulla ollaan kuitenkin jälleen tilanteessa, jossa oralismi nosta päätään. Lääketieteen kehittymisen myötä lapsi voi oppia kuulemaan

sisäkorvaistuteleikkausten avulla. Leikkaukset eivät silti tee kuurosta kuulevaa, vaan auttaa kuulemaan joitakin enemmän joitakin vähemmän. (Sume 2008, 20–27, 112.) Leikkausten myötä kuulon kuntoutus ja puheen oppiminen ovat nousseet lääketieteen ja kuulovammaisten kuntoutuksen keskeisimmäksi tavoitteeksi. (Kuuloliiton Satakieli-seminaarit vuodesta 2000–) Koska Suomessa 95 % kuuroista lapsista leikataan, on kuurojen yhteisössä herännyt huoli viittomakielen ja kuurojen akulttuurin säilymisestä. (Lauronen 2008, 12.) Jo nyt on esimerkkejä maailmalta ja myös Suomesta, että kuurojenkouluja lakkautetaan tai niissä viittomakielen käyttöä on vähennetty. Tutkimukseni yhtenä tarkoituksena onkin auttaa ymmärtämään kuurojen huolta omasta tulevaisuudestaan, kuurojen yhteisön ja viittomakielen säilymisestä. Toisaalta muutos oralismin ajasta viittomakieliaikaan on ollut niin suuri, että molempien sukupolvien edustajien ei ole aina helppo ymmärtää toistensa ajattelutapoja. Toivon, että tutkimukseni voisi myös lisätä näiden sukupolvien välisten ajattelutapojen eroavuuksien ymmärtämistä ja niiden hyväksymistä. Tarkastelen myös sukupolvikokemusten välisiä eroja ja pyrin löytämään oralismiin uusia näkökulmia.

Opetan kuurojen kulttuuriin ja historiaan liittyviä oppiaineita viittomakielialan tuleville ammattilaisille. Tutkimukseni antaakin minulle itselleni uutta tietoa ja uutta aineistoa opetukseeni. Tutkimuksestani hyötyvät myös kaikki viittomakielialan opiskelijat, sillä kuurojen kulttuuriin liittyvää tutkittua tietoa on vain vähän saatavilla. Tutkimuksestani hyötyy niin ikään kuurojen yhteisö, joka saa uusia näkökulmia omaan menneisyyteensä ja sen vaikutukseen tämän päivän kuurojen yhteisöön. Koska kuurojen yhteisö on yksi suomalaisista kieli- ja kulttuurivähemmistöistä sen lisäksi, että kuurot ovat vammaisuuden perusteella vähemmistö, myös folkloristiikan oppiaine saa uuden lisän vähemmistötutkimukseen.

Tärkein syy tutkimusaiheeni valintaan on kuitenkin henkilökohtainen. Kiinnostukseni aiheeseen pohjautuu siihen, että olen itse viittomakielisen

yhteisön jäsen perheeni, lähisukulaisteni, ystävieni ja ammattini kautta. Muutama vuosi sitten löysin kuurojen vanhempieni varastoja siivotessani ison pinon kirjeitä, joita äitini ja hänen kuulevat vanhempansa kirjoittelivat toisilleen äitini ollessa kaukana kotoaan Oulun Kuuromykkäinkoulussa vuosina 1930–40. Kirjeenvaihtoa käytiin tiiviisti myös koulun henkilökunnan ja kodin välillä. Kirjeissä tuli hyvin esille, miten koulu systemaattisesti vaati isovanhempiani valvomaan, ettei äitini käyttäisi viittomakieltä kotonaan loma-aikoina mm. kehottamalla välttämään muiden kuurojen tapaamista. Äitini kirjeissä huokui myös pohjaton koti-ikävä, läksyjen ulkoa oppimisen vaikeus ja pelko opettajien vihanpurkauksista, kun puhumaan oppiminen ei onnistunut. Toisaalta kirjeistä näkyi myös ilo siitä, että ympärillä oli paljon viittovia ystäviä, mitä taas kotona ei ollut. Nämä kirjeet herättivät kiinnostukseni syventyä oralismin aikaan perusteellisemmin. Löytyisikö tästä myös tämän päivän kuurojen elämään suuresti vaikuttaneesta ajanjaksosta vielä jotakin tutkimisen arvoista?

1.2. Tutkimuskysymykset

Oralismin ajasta tiedetään jo varsin paljon Suomessa. Erityisesti Eeva Salmen ja Mikko Laakson *Maahan lämpimään* -historianteoksessa oralismin aika ja sen merkitys kuurojen yhteisölle on tuotu voimakkaasti esille. Oralismista on kulunut jo useampi vuosikymmen, mutta silti se puhuttaa kuurojen yhteisöä edelleenkin ja on kuurojen arkielämässä jatkuvasti läsnä. Tuon ajan tapahtumista puhutaan kuurojenyhdistyksissä ja kaikkialla, missä kuurot kokoontuvat. Oralismi tulee esille esimerkiksi silloin kun muistellaan kouluajoja, samoin kuin viittomakielisissä näytelmissä ja muissa esityksissä, ja se näkyy usein myös oralismin ajalla lapsuuttaan ja nuoruuttaan eläneiden kuurojen viittomakielen käytössä. Oralismista tulee niin ikään esille epäsuorasti myös silloin, kun vanhemmat kuurot ihmettelevät nuorempien viittomakielisten kuurojen ajattelutapaa, kannanottoja, käyttäytymistä, nopeaa viittomistyyliä ja ylipäättään nuorten suhtautumisesta elämään. Miksi tämä, jo vuosikymmenten takainen aika puhuttaa kuurojen yhteisöä edelleenkin niin

voimakkaasti? Onko jotakin jäänyt kertomatta? Näitä asioita lähdän tässä tutkimuksessa selvittämään omien tutkimuskysymysteni avulla.

Suomalaisten kuurojen henkilökohtaisia kokemuksia lapsuudesta ja nuoruudesta ei ole kerätty systemaattisesti, vaan tieto näistä kokemuksista on säilynyt pääasiassa suullisena perinteenä. Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää kokemukset kertomusten avulla, miten kertojat tulkitsevat oralismin aikaa tämän päivän valossa ja mitä samankaltaisuuksia ja eroavuuksia kertomuksista löytyy. Pyrin myös selvittämään, miten kollektiiviset kokemukset ovat vaikuttaneet kuurojen yhteisöön ja miten nämä kokemukset näkyvät nykyään kuurojen elämässä. Toisaalta olen kiinnostunut myös haastatteluaineistoni ja kuurojen kirjallisen historian välisestä suhteesta. Tukeeko aineistoni siis sitä historiaa, josta on jo kirjoitettu eri teoksissa vai löytyykö aineistostani jotakin sellaista, mitä ei kirjallisessa historiassa ole tuotu esille ja mistä mahdolliset eroavaisuudet johtuvat.

Tutkimukseni pääkysymys, johon pyrin saamaan vastauksen, on seuraava: Miten kertojat kokevat oralismin ajan vaikuttaneen heidän lapsuuteensa ja nuoruuteensa ja toisaalta, miten se vaikuttaa heidän elämäänsä nyt. Edellä mainittua tutkimuskysymystä tukevia apukysymyksiä ovat seuraavat kysymykset: Miten lapsi ja nuori itse koki puhumaan pakottamisen, vaikka puhekieli oli vaikeaa ja monille mahdotonta oppia? Miten kertojat kommunikoiivat lähiympäristönsä kanssa kun yhteistä kieltä ei ollut? Miten kertojat suhtautuivat kuuleviin oralismin aikana ja miten nyt, kun viittomakieli on hyväksytty kieli yhteiskunnassa? Nykyajan viittomakielinen sukupolvi pitää oralismin aikaa kuuroja alistavana ja pahana aikana, mutta miten oralismin ajan eläneet itse asian kokevat? Oliko oralismin aikaisessa opetusmetodissa ja sen aikaisessa elämässä mahdollisesti jotakin hyvää? Mihin kuurot identifioituivat oralismin aikana, ts. mikä oli heidän viiteryhmänsä aikana, jolloin kuulevilla oli valta päättää kuurojen asioista? Miten kertojat tulkitsevat elämäntapahtumiaan? Lisäksi halusin myös selvittää, miten käsitykset oralismin ajasta muuttuvat vai muuttuvatko ne, mitä nuorimmasta kertojasta on kyse. Olen tehnyt

haastattelut v. 1920–60-luvuilla syntyneille, joten iästä johtuvien erojen pitäisi tulla esille, jos niitä on. Työhypoteesinani on, että kertomuksissa löytyy paljon samankaltaisuuksia, joiden yhteisenä nimittäjänä on oralismin aikainen kielteinen suhtautuminen viittomakieleen ja siihen, että kuurot nähtiin kuulevien apua tarvitsevinä vammaisina.

Suomessa oralismia on ainakin toistaiseksi tutkittu vähän. Oikeastaan valtiotieteiden lisensiaatti Eeva Salmen tutkimus puhemenetelmän tulosta Suomeen on ainoa tieteellinen tutkimus, joka käsittelee nimenomaan oralismin aikaa. Hän selvitti tutkimuksessaan syitä oralistiseen opetusmenetelmään päätymisestä ja sen toteutumista suomalaisissa kuurojenkouluissa. Luvun alussa mainitsemani Eeva Salmen ja Mikko Laakson *Maahan lämpimään* -historianteos onkin tärkein lähdeaineistoni oralismia käsittelevässä teoriaosuudessa. Salmi on käyttänyt teoksessaan kirjallisten lähdeaineistojen lisäksi haastatteluaineistoja. Myös historiantutkija Birgitta Wallvik on perehtynyt kuurojen historiaan. Hänen teoksensa *Viitotulla tiellä* käsittelee kuurojen historiaa osittain maailmanlaajuisesti mutta keskittyy kuitenkin pääasiassa suomalaisten kuurojen historian varhaisvaiheisiin, mm. oralismin aikakauteen. Teos ei kuitenkaan ole Wallvikin omaa tutkimusta vaan kirja koostuu hänen keräämästään aineistosta.

Näiden lisäksi Marika Tainio on tehnyt oralismia käsittelevän opinnäytetyön opistotasoiseen (vrt. nykyinen toisen asteen perustutkinto) viittomakielen tulkin opintoihin v.1995. Tainio selvitti haastattelujen avulla, mitä mieltä haastateltavat olivat oralismista ja viittomakielestä sekä millaisia kokemuksia heillä oli kuurojenkoulusta oralismin aikana. Hän haastatteli ennen 1950-lukua syntyneitä kymmentä kuuroa. Tainion haastattelemilla kuuroilla oli hyvin samankaltaisia mielipiteitä ja kokemuksia kuin minun haastattelemillani kuuroilla. Näin ollen Tainion haastattelut tukevat omaa aineistoani ja antavat pro gradu -tutkielmaani lisää luotettavuutta. Oma tutkimukseni kiinnittyy muistitietotutkimukseen, jonka piirissä olen tarkastellut haastateltavien omaa historiakokemusta. Aineistoni tukena olen

käyttänyt edellä mainittujen tutkijoiden ja aineistojen lisäksi muutamia ulkomaisia, lähinnä amerikkalaisten tutkijoiden aineistoja.

1.3. Tutkimukseen liittyvät eettiset kysymykset

Tutkimuseettiset näkökohdat korostuvat tutkimuksessani, koska olen kuurojen yhteisön jäsen. Jo tutkimusaihetta miettiessäni pohdin, onko eettisesti oikein tehdä tutkimusta yhteisöstä, joka on se viiteryhmä, jossa elän. Lisäksi pohdin seuraavanlaisia kysymyksiä: Osaanko pysyä tutkijan roolissa ja tarkastella kuurojen yhteisöä riittävän objektiivisesti? Kertovatko haastateltavat avoimesti niistä asioista, jotka ovat tuottaneet heille häpeää, huonommuudentunnetta ja muita ns. ikäviä tunteita? Entä pystynkö takaamaan haastateltavien tunnistamattomuuden pienessä yhteisössä, jossa ”kaikki tuntevat toisensa”? Näitä pohtiessani törmäsin kansatieteilijä Helena Ruotsalan artikkeliin *Matkoja, muistoja, mielikuvia*, jossa hän kirjoittaa mm. seuraavaa: ”Tutkija ei voi irrottautua kulttuurikontekstistaan, hän kantaa aina mukanaan omaa kulttuurista ja biologista painolastiaan, johon kuuluvat eräiden fyysisten tekijöiden lisäksi äidinkieli sekä oman kulttuurin käsite- ja arvomaailma.” (Ruotsala 2005, 53). Tuntui helpottavalta ajatella, että minun ei edes tarvitsisi yrittää irrottautua kulttuurikontekstistani, vaan voisin tunnistaa ja tunnustaa puutteet ja ongelmat, mitä yhteisön jäsenyys tutkimukseeni mahdollisesti toisi tullessaan.

Pohdintojeni tuloksena koin, että tutkimuksen tekeminen omasta yhteisöstä ei ole eettisesti väärin, kunhan osaan ottaa huomioon sen tuomat haasteet. Samanlaista pohdintaa on tehnyt esimerkiksi Laura Aro pohtiessaan omassa tutkimuksessaan sitä, millä oikeudella hänellä tutkijana on oikeus tunkeutua toisen ihmisen elämään. (Aro 1996, 57.) Oma yhteisöä ovat tutkineet monet muutkin tutkijat, myös kuurojen yhteisön kuurot jäsenet. Tästä esimerkkinä on Sami Salon Jyväskylän yliopistolle tekemä pro gradu-tutkielma hänen omasta identiteetistään ja voimaantumisesta kuurojen yhteisössä. Subjektiviisuuden välttäminen ei ole mahdollista jo pelkästään siitäkin syystä, ettei se ole aina tutkijan päätettävissä oleva asia. (Kuula

2006, 155.) Sen tulin tutkimuksen edetessä itsekkin huomaamaan. Haastateltavistani lähes kaikki tukeutuivat haastattelun jossakin vaiheessa minuun hakemalla vahvistusta omalle mielipiteelleen tai kysyen minun mielipidettäni kerrottavaan asiaan. Jouduin näin ”pakon edessä” ottamaan kantaa käsiteltäviin asioihin. Anne Heimon mukaan haastattelija voi kuitenkin nykynäkemyksen mukaan esittää tulkintoja ja muita kannanottoja, ellei se vaikuta olennaisesti haastattelun kulkuun. (Heimo 2010, 84.) Tutkimuksen tekeminen on siinäkin mielessä aina subjektiivista, että aineiston keruun jälkeen tutkija tekee tiedon valintaa ja on oikeutettu tekemään siitä tulkintoja. (Aro 1996, 58; Latvala 2005, 20.) Myös Taina Ukkonen on todennut, että kokemukset tapahtumia voidaan tulkita monin eri tavoin ja että yhtä oikeaa tulkintaa ei välttämättä ole. Hän puhuu myös haastattelutilanteisiin liittyen tutkijan ja haastattelijan välisestä kokemusten jakamisesta, tiimityöskentelystä. (Ukkonen 2000, 131, 136.)

Monet haastateltavista kertoivat itselleen vaikeista tai arkaluontoisista asioista hyvinkin avoimesti jopa niin, että viha, suru ja häpeä tulivat voimakkaasti esille. Osa näistä tunteista kohdistui heidän omiin perheenjäseniinsä. Arja Kuulan mukaan tutkijan on itse ratkaistava miten toimii tällaisissa tilanteissa. Tutkija ei voi tutkimuksen objektiivisuuden nimissä etäännyttää itseään tunteettomaksi, vaan ystävällisyys ja empaattisuus ovat tärkeä huomioida aina vuorovaikutustilanteissa. (Kuula 2006, 140–141.) Ratkaisin tilanteet niin, että annoin haastateltavien kertoa sen, minkä he halusivat kertoa, en kysellyt asiasta enempää vaan annoin heidän siirtyä omaan tahtiinsa seuraavaan aiheeseen tai vaihdoin itse puheenaihetta sopivassa tilanteessa. Näin tilanteista ei tullut kiusallisia haastateltavien eikä haastattelijan kannalta. Haastattelutilanteet olivat näin ollen osittain myös terapeutisia muutamalle haastateltavalle, sillä tunteita herättävistä muistoista huolimatta haastattelut päättyivät näidenkin henkilöiden osalta positiivisessa ilmapiirissä.

Haastattelujen edetessä ja haastateltavien henkilökohtaisten asioiden tullessa esille, pohdin aikaisempaa perusteellisemmin, miten onnistuisin

säilyttämään tutkittavien anonymisyyden. Asian pohtimista lisäsi etenkin se, että muutama haastateltavistani halusi varmistua nimettömyydestään esittämällä kysymyksen tai oikeastaan vaatimuksen: ”Ethän vain näytä tätä videota muille kuuroille.” Tietosuojalainsäädäntö antaa mahdollisuuden säilyttää aineistoja ja julkaista tutkimustekstejä tutkittavien omilla nimillä silloin, kun siitä on nimenomaisesti sovittu tutkittavien kanssa (Kuula 2006, 203.) Haastateltavani antoivat kirjalliset luvat tietojensa arkistointiin heidän omalla nimellään ja haastattelut peitenimellä tutkimuskäyttöön. Olin kuitenkin huolissani, pystynkö takaamaan haastateltavieni tunnistamattomuuden pro gradu -tutkielmassani, koska osa suorista tunnisteista kuten iän ja koulupaikan mainitseminen ovat sellaisia, joiden mainitseminen on tutkimukseni kannalta olennainen asia. Kuurojen yhteisö on niin pieni, että anonymiteetin säilyttäminen ei ole itsestään selvä asia, vaikka suoranaiset tunnistettavat seikat olisikin poistettu. Saman on todennut myös Laura Aro tutkiessaan pieniä kyläyhteisöjä. Aro päätyy jatkamaan tutkimustaan omin luvuin, koska hänen aineistonsa oli tutkimushetkellä jo parin vuosikymmenen takaista. (Aro 1996, 56.) Minun aineistoni ovat kuitenkin tuoreita haastatteluja kuurojen yhteisössä elävistä ihmisistä. Kuulan ehdotusten mukaan päädyin poistamaan joitakin liian yksityiskohtaisia tietoja, vaikka ne olisivat olleetkin arvokasta aineistoa tutkimukseni kannalta. Muutin myös varmuuden vuoksi joitakin arkaluontoisiksi kokemiani tietoja tunnistamattomaksi niin, ettei asian ydinsisältö kuitenkaan muuttunut. (Kuula 2006, 214–217.) Näistä toimenpiteistä huolimatta en onnistunut kokonaan poistamaan huoltani. Enempää en kuitenkaan voinut tehdä ilman, että olisin syyllistynyt haastateltavieni kertomusten vääristelyyn.

Videotallenteiden luovuttaminen yliopiston arkistoon jää tätä kirjoitettaessa vielä avoimeksi vaikka haastateltavat ovat antaneet siihen kirjallisen luvan. Tämä sen vuoksi, että videotallenteita eivät voi tutkimuseettisistä syistä muut tutkijat käyttää, koska haastateltavat olivat hyvin tarkkoja henkilösuojastaan. Näin ollen arkistointi yliopiston arkistoon ei välttämättä ole järkevää vaan arkistointi vastuu jää mahdollisesti minulle itselleni. Sen

sijaan haastatteluista tekemäni tarkat litteroinnit luovutan yliopiston arkistoon ja ne ovat tarvittaessa muiden tutkijoiden käytössä. Olen poistanut niistä henkilötiedot, paikkakuntien nimet ja muita tunnistettavia tietoja. Haastatteluaineistoon jää kuitenkin paljon tunnistettavaa tietoa, joten aineistoa mahdollisesti käyttävien vastuulla on harkita tarkoin, mitä aineistosta voi käyttää sellaisenaan muihin tutkimuksiin.

Oman kulttuurin tutkimisesta on esitetty eriäviä mielipiteitä. Osa tutkijoista suhtautuu oman kulttuurin tutkimiseen kriittisesti, koska heidän mukaansa yhteisön jäsen ei pysty suhtautumaan omaan yhteisöönsä puolueettomasti eikä hän havaitse sen piirteitä yhtä tarkasti kuin yhteisön ulkopuolinen tutkija. Puolestapuhujat näkevät asian toisin. Heidän mukaansa yhteisön sisällä oleva tutkija nimenomaan havaitsee ja tunnistaa yhteisönsä piirteitä tarkemmin kuin ulkopuolinen tutkija. Lisäksi yhteisön jäsenelle kerrotaan ehkä helpommin yhteisön sisäisiä asioita, joita ei ulkopuolisille haluta kertoa. (Heimo 2010, 85.) Minun nähdäkseni yhteisön jäsenyys helpotti haastattelujen tekemistä, sillä haastateltavat kertoivat lapsuudestaan ja kouluajoistaan hyvin avoimesti. Osa heistä uppoutui muistoihinsa niin syväälle, että tulivat havaintojeni perusteella kertoneeksi huomaamattaan sellaisiakin asioita elämästään, joita eivät olleet alun perin ajatelleet kertoa. Näissä yhteyksissä useampi haastateltava huomautti minun kuurojen vanhempieni kokeneen samoja asioita ikään kuin muistuttaen minun ja perheeni olevan ”samassa veneessä”. Lähes jokainen haastateltava esitti haastattelun kuluessa useamman kerran seuraavanlaisia toteamuksia tai kysymyksiä: ”Oletko samaa mieltä?” ”Sinähän tunnet hänet hyvin.”, ”Tiedäthän ne kuurojenkoulun portaat?” Uskoakseni nämä seikat kertoivat siitä, että haastateltavat kokivat helpottavana asiana, että he uskoivat minun tietävän mistä puhutaan, kaikkea ei tarvinnut selittää perijuurin. Tätä tuki myös kertojien tapa käyttää muista kuuroista ja kuurojen opettajista pelkästään viittomanimiä olettaen minun tuntevan kyseiset henkilöt. Tietenkin kommunikoinnin vaivattomuus, se että osasin heidän kieltään, edesauttoi vahvan luottamuksellisen ilmapiirin syntymistä. Koin siis

kuurojen yhteisön jäsenyydestä olevan haastattelutilanteissa huomattavasti enemmän hyötyä kuin haittaa.

2. AINEISTO JA METODIT

Tutkimusaineistoni nojautuu pääasiassa haastatteluaineistoon. Haastatteluaineiston lisäksi olen viitannut kirjeenvaihtoon, jota on käyty äitini ja isovanhempieni välillä sekä isovanhempieni ja äitini koulun, Oulun Kuuromykkäinkoulun välillä 1930-luvulla. Niin ikään Satu Flinkmanin kokemukseronta ja oma muistitietoni lapsuudenkokemuksistani ovat olleet pieneltä osin tutkimusaineistoani.

2.1. Kuurot kertovat menneisyydestään – viitotut kertomukset tutkimuksen aineistona

Oralismien aikana yhteiskunta määritteli millainen elämä on kuuroille oikea ja hyvä elämä. Pyrin selvittämään 10 viittomakielisen kuuron haastatteluaineiston pohjalta, miten kuurot ovat kokeneet oman menneisyytensä. Perinteen tutkimuksessa puhutaan yleisesti suullisesta perinteestä ja suullisesti välittyneistä muistoista ja muistitiedosta, jotka ovat välittyneet puheen välityksellä kirjoittamattomana perinteenä ja joita esitetään kertomusten muodossa. Viittomakielisestä yhteisöstä puhuttaessa käsite ”suullinen” ei ole relevantti käsite, koska kuurot eivät tuota perinnettä puhekielellä vaan viittomakielellä. Käytän siten kuurojen kohdalla vastaavasta perinteestä käsitettä ”viitottu perinne”, ”viitotut kertomukset”, ”viitotut muistot” jne. Kuurot ovat välittäneet kirjoittamatonta perinnettään kuuroilta kuuroille ja sukupolvelta toiselle viittomakielen välityksellä, ja ne ovat säilyneet muistitietona samalla tavalla kuin kuulevillakin. Huomattava ero kuulevien perinteeseen on se, että kuurojen muistitietoa on kerätty ja tallennettu vain hyvin vähän. Suurimpana syynä vähäiseen perinteen tallentamiseen on varmaankin se, ettei viittomakielisessä yhteisössä ole ollut perinteentutkijoita, jotka olisivat tallentaneet tutkimusaineistoa

tutkimuskäyttöön, ja toisaalta ehkä myös se, että videotallenteiden nauhoittaminen on ollut ainakin menneinä vuosina haastavampaa kuin ääninauhoitteiden tallentaminen.

Haastattelujen teemana tai aihepiirinä olivat oralismin aikaiset muistot omakohtaisten kokemusten kautta. Oralismin aika oli kuuroille ”pimeää aikaa”, josta kaikkien haastateltavien ei ollut helppo kertoa. Tunteet nousivat useilla hyvinkin voimakkaasti pintaan, vaikka esiin tulleet asiat olivat tapahtuneet vähintään yli 30 vuotta sitten. Suurin osa muistoista käsittelee haastateltavien lapsuus- ja koulumuistoja tapahtumista, jolloin koulussa viittomakielen käyttö oli kielletty ja opetuksen pääasiallinen tarkoitus oli opettaa puhetta, usein jopa väkivalloin. Kyse oli siis lapsista ja nuorista, joilla ei ollut vielä taitoa ja ymmärrystä pitää puoliaan. Nyt aikuisena haastateltavat kokevat olleensa silloin koulussa alistetussa asemassa opettajien vallankäytön kohteena. Haastateltavat kokivat myös vanhempiensa ja sisarustensa alistaneen heitä tiedostamattaan, koska he toimivat asiantuntijoiden, kuten lääkärin ja opettajien ohjeiden mukaan. Lapsena vastarinnan ja kiistämisen keinot olivat vähäiset eikä vähiten sen vuoksi, että yhteistä kieltä aikuisten kanssa oli vain ani harvoilla. Haastateltavista vain rohkeimmat asettuivat vastustamaan alistajiaan ”oveluutensa avulla”. Näissä muistoissa on kyse kiistämisen kulttuurista, jonka tarkoituksena on toimia valtaapitäviä vastaan. (Peltonen 1996, 259.)

Tunneilla ei saanut ollenkaan viittoa, se oli kielletty... ei koko kouluajanani. Jos viitto, niin sitten opettaja löi karttakepillä sormille. Minä vältin aina sormille lyömisen. Minua ei koskaan lyöty sormille! Katsos kun minä olin kekseliäs... minä en ollut mikään tyhmä... Näin kun luokkatovereitani lyötiin sormille. Kun opettaja oli tulossa lyömään minua, aloin huutaa kurkkusuorana. Tiesin, että viereisessä luokassa oleva opettaja kuulee. Silloin opettaja ei voinutkaan lyödä minua. Sen toisen luokan opettajahan olisi ihmetellyt miksi luokassa joku huutaa ja olisi tullut katsomaan! Muut eivät tätä hoksanneet ja opettaja sai vapaasti lyödä kaikkia muita oppilaita. (Leena, 1930)

Folkloristisesta näkökulmasta muistaminen ja omakohtaisen kokemuksen kertominen on sitä todellisuutta, mitä tutkitaan. Osa haastateltavista kertoi kokemuksistaan ja omasta todellisuudestaan värikkäämmiin kuin jotkut toiset. Joidenkin haastateltavien mielestä kurinpitotoimet olivat hyvin julmia

ja epäoikeudenmukaisia, jotkut taas pitivät samoja toimia oikeutettuina. Anne Heimo toteaa väitöskirjassaan *Kapina Sammatissa*, että kertomusten luotettavuuden arviointi ei ole folkloristisessa tutkimuksessa mielekäästä ja että kertomusten sisältämät ristiriitaisuudet voivat antaa kiinnostavaa lisätietoa. (Heimo 2010, 57–58.) Omassa aineistossani sama henkilö saattoi kertoa kouluajan olleen hänen elämänsä kauheinta aikaa ja toisaalla taas, että koulusta on niin paljon ihania muistoja. Vastaavasti joku toinen haastateltava kertoi vanhemmistaan hyvin katkeraan sävyyn mutta toisaalla rakastavaan ja kiitolliseen sävyyn. Tällaisia ristiriitaisuuksia tarkastelen tässä tutkimuksessa myöhemmin. Anne Heimo toteaa vielä, että haastateltavilla on oikeus muistaa kuten muistavat ja että folkloristeja kiinnostaa nimenomaan narratiivisen totuuden etsiminen eikä se, onko tapahtuma historiallisesti tapahtunut juuri siten kuin se kerrotaan. (Heimo 2010, 57–58.) Näin ollen en tule kyseenalaistamaan tässä tutkimuksessa kertomusten totuutta tai pohtimaan millään tavalla niiden totuusarvoa. Merkityksellistä on nimenomaan se, millaisia merkityksiä kertojat antavat omalle menneisyydellensä.

2.2. Teoriaa ja tutkimukseen liittyviä käsitteitä

Folkloristiikassa menneisyyttä tarkastellaan useiden käsitteiden avulla riippuen siitä, mistä näkökulmasta menneisyyttä tuodaan esille. Seuraavassa tarkastelen niitä käsitteitä, jotka kuvaavat menneisyyteen liittyvää tutkimustani. Kerrotut tapahtumat ovat kertojan omia kokemuksia. Samalla ne ovat kuitenkin yhteisiä kokemuksia ikätovereiden kanssa, sillä samaan ikäluokkaan kuuluvien kuurojen muistot lapsuus- ja kouluajasta sekä koulujen jälkeisestä elämästä ovat pitkälti samanlaisia aikoina, jolloin viittomakieli ei ollut hyväksytty kieli kuurojen äidinkielenä tai ensikielenä.

Pienen vähemmistöryhmän samankaltaisiin kokemuksiin on kiinnittänyt huomiota Kari Huuskonen väitöskirjassaan, jossa hän on tutkinut näkövammaisten kerrontayhteisöä. Hän käyttää käsitettä yhteisökerronta kuvaamaan sellaisia suullisen ja kirjallisen kerronnan ilmaisun muotoja,

jossa kerrontaa tuotetaan ja muokataan vuorovaikutuksessa yhteisön muiden jäsenten kanssa. Hän pitää yhteisökerronta-käsitettä yläkäsitteenä erilaisille kerronnan aineksille kuten identiteetikerronnalle, kokemuskerronnalle ja muistelukerronnalle. Hänen mukaansa yhteisöllinen kerronta on yhtäläillä muuttuvaa kuin yhteisöllinen elämäkin. (Huuskonen 2013, 14–15.) Muiden käsitteiden ohella käytän jossain määrin Huuskosen käsitettä yhteisökerronta ja siitä johdettua käsitettä yhteisökertomus, koska tarkoitukseni on tarkastella sekä kertomuksia että jossain määrin myös itse kerrontatapahtumaa. Käsite puoltaa paikkaansa ainakin siitä näkökulmasta, että kuurot ovat jakaneet kokemuksia keskenään kuurojenyhdistysten illoissa, kuurojen kulttuuripäivillä, luokkakokouksissa ym. tapaamisissa, joissa kertomusten merkitys on rakentunut yhteisöllisesti. Kertomuksia on rakennettu yhdessä esimerkiksi siten, että yhteisesti koettuun kertomukseen joku toinen kertoja lisää omaa muistitietoaan ja tarkentaa kertomusta. Kertomukset saattavat siten muuttua kerrontatilanteista toiseen. Tässä tutkimuksessa kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastatteluissa oli kuitenkin nähtävissä yhteisöllinen rakentuminen, osa oli jakanut samoja muistoja luokkakokouksissa ym. tapaamisissa. Yhteisöllinen rakentuminen näkyi esimerkiksi silloin, kun haastateltava lisäsi tapahtumaan oman usein poikkeavan mielipiteensä.

Niin.. onko puhuminen ja ääntäminen tärkeää... Minä olen vanhanaikainen, minusta puhuminen on myös tärkeää. Voi mennä kauppaan, tavata sukulaisia ja pärjätä. Tuttu sukulainen ymmärtää minun puhetta. Voin puhua esimerkiksi meidän mökkinaapurin kanssa. Jos on pitkä asia, voi kirjoittaa. Saan selvitettyä tavalliset asiat puheella, siitä on suuri apu. En tiedä onko se hyvä vai huono asia... (Pirjo, 1950)

Pirjo on kahden vaiheella, onko puhetaito kuuroille tärkeää vai ei. Pirjo edustaa sitä murrosvaihetta, jolloin viittomakielen merkitystä alettiin vähitellen korostaa ja puhetaitoa väheksyä. Hän piti itseään vanhanaikaisena ja tiedosti selkeästi, että tällainen mielipide ei ollut toivottavaa enää nykyaikana. Hän kertoi olevansa salaa tätä mieltä, kuurojen yhteisön edessä hän ei omasta mielestään ”kiellettyä” mielipidettä myöntäisi.

Toisena keskeisenä aineistoni käsittelyn työkaluna käytän käsiteparia kokemuskerronta ja -kertomus. Taina Ukkosen mukaan kokemuskerronta tarkoittaa sekä menneisyyden tapahtumien tulkintaa että kerrontaa omasta itsestä. Pyrin analysoimaan kerronnasta mm. sitä, mistä koulukokemuksissa näkyvä alistuminen, häpeän tunne ja katkeruus johtuivat. Mikä oli siis kertojien tulkinta erilaisille tunteille, ja toisaalta, mitkä olivat kertojien selviytymiskeinot ja mistä he ammensivat voimaa jatkaa eteenpäin. Kokemuskertomus taas on kerrontatapahtuman tulos tai tuote, joka on rajattavissa tiettyjen rakenneyksiköiden avulla. Tällaisia rakenneyksiköjä ovat aineistostani löytyvät kokemusten samankaltaisuudet, jotka toistuvat kertomuksista toiseen. Esimerkiksi ensimmäisen koulumatkan ja koulupäivän kokemukset ovat aineistoni kertojilla kuin kopioita toisistaan. Kokemuskertomukset eivät Ukkosen mukaan käsittele pelkästään henkilökohtaisia tai elämänkerrallisia kokemuksia, vaan ne voivat käsitellä useita ihmisiä tai yhteisöä koskeneita tapahtumia tai ajanjaksoja kertojan näkökulmasta. (Ukkonen 2000, 39.) Aineistossani on paljon kertomuksia, jotka ovat tapahtuneet kertojan koulutovereille. Ne ovat olleet usein kertojaa järkyttäviä asioita tai koulutoverien keskinäistä vertailua. Koska kouluaikana kuurot lapset asuivat yhdessä asuntoloissa ja viettivät lähes kaiken aikansa yhdessä, asiat koettiin usein samalla tavalla. Moni kertoja koki seuraavassa esimerkissä esiintyvän Matin tapaan itsenä huonommaksi kuin koulutoverinsa.

Me oltiin heikkoja... minäkin olin heikko.. puhuin niin huonosti.. oli meitä muutama älykäs.. esimerkiksi luokkatoverini Maija puhui hyvin. Sitten Pertti oli puolikuuleva, hän puhui myös hyvin. Muita ei ollut.. ai oli Antti. Hän puhui hyvin, oli hyvä ääni ja hän oli vahvapäinen... istui Kuurojen Liiton hallituksessakin. (Matti, 1930)

Kokemuskertomusten kohteena on kertojan henkilökohtaisen historian suhde yleiseen tai yhteisölliseen historiaan. Kokemuskertomukset ovat usein myös yhteisöllisiä sen vuoksi, että niiden aiheena on yhteisöllisesti koetut ja yhteisöllisesti tulkitut tapahtumat. Ne kerrotaan kuitenkin yksilön kokemana ja toistuvasti (Ukkonen 2000, 41.) Kokemus ei kuitenkaan ole koskaan täysin yksilöllinen, koska se, miten niitä koetaan ja tulkitaan rakentuvat

yhteisöllisesti. Ihmiset siis oppivat tuntemaan oman kulttuurinsa tavalliset kertomukset ja kertomisen tavat. (Hovi 2007, 30.) Aineistossani esimerkiksi kokemukset puhumiseen pakottamisesta ja sen vaikeudesta olivat kaikilla kertojilla samanlaisia.

Myös muistamiseen liittyvät käsitteet ovat tutkimuksessani käyttökelpoisia käsitteitä, sillä aineistoni perustuu muistitietoon, sekä omaan että kollektiiviseen muistiin. Muistitieto on valikoitua tietoa, toisin sanoen sanotaan sitä, mitä halutaan sanoa ja jätetään sanomatta se, mitä ei haluta sanoa. (Latvala 2005, 48.) Muistelukerronta korostaa muistamisen ja muistojen vaalimisen tärkeyttä sekä myös historiallisen tapahtuman tai ajanjakson yhteisöllistä muistamista. (Peltonen 1996, 45–46.) Tutkimuksessani kertojien muistojen samankaltaisuus on silmiinpistävää. Pysin analyysissäni tarkastelemaan, johtuuko se siitä, että kokemukset ovat keskenään niin identtisiä kuin näyttävät olevankin, vai onko sosiaalisella muistamisella ollut vaikutusta kertomusten samankaltaisuuteen. Sosiaaliseen muistiin perustuvalle kerronnalle on ominaista asioiden ja tapahtumien yksinkertaistaminen ja kiistävien näkemysten unohtaminen tai niistä vaikeneminen, joten myös tästä voi olla kysymys. (Ukkonen 2000, 35.)

Vaihtoehtoisena käsitteenä on Kari Huuskosen käyttämä käsite muistiyhteisö. Hän määrittelee käsitteen seuraavasti: ”Muistiyhteisö on yhteisö, jossa ihmiset jakavat jonkin tietyn historiakäsityksen tai tietoisuuden itsestään ja vaalivat sitä yhteisenä kulttuuriperintönä sisäpiirin ehdoin.” (Huuskonen 2013, 32.) Käytännössä kyse on siis samasta asiasta kuin sosiaalisessa muistamisessa. Toisaalta kirjallisessa historiassa oralismin ajasta puhutaan kautta linjan kritisoivaan sävyyn tuoden esille lähes yksinomaan kuurojen kokemia kärsimyksiä ja sitä pidetään kuurojen ihmisoikeuksia polkevana ajanjaksona. Lähdekritiikkiä ei juuri esiinny tai ainakaan minä en ole sitä lähdeaineistoista havainnut. Kertojat kuitenkin pitivät yhtä lukuun ottamatta erittäin tärkeänä, että he olivat oppineet, vaikkakin väkivaltaisain keinoin, koulussa puhumaan ja arvostelivat

nykyopetuksen viittomakielipainotteisuutta puheen kustannuksella. Tältä osin voidaan puhua asiantuntijahistorian tulkintojen kiistämisestä ja muistelijoiden oman totuuden tai oman historian tuottamisesta ja ylläpitämisestä. Tämä on Peltosen mukaan yksi muistelukerronnan ominaispiirteistä.

Laura Aro on käyttänyt lisensiaattityössään *Minä kylässä* käsitettä identiteetikertomus. Aro määrittelee identiteetikertomuksen kertomukseksi minusta ja hän erottaa sen elämäkertomus käsitteestä, joka puolestaan kuvaa kertojan kertomusta omasta elämästään. Identiteetikertomus muodostuu haastattelussa tutkijan ja kertojan yhteistyön ja vuorovaikutuksen tuloksena, ts. kuka minä olen tässä puheessa ja kuka sinä olet tässä puheessa. Kertojan näkökulmasta sekä elämäkertomus että identiteetikertomus ovat keinoja tehdä itseä ja omaa elämää ymmärrettäväksi, sekä kertojalle itselleen että muille. (Aro 1996, 66–74). Identiteetikertomuksen käsitettä käytän analysoidessani kertojien identiteetin ja identiteettiryhmän muodostumista kouluaikana, jolloin kertojat asuivat koulun asuntoloissa oman onnensa varassa ilman perheen antamaa suojaa ja turvaa. Sana identiteetti viittaa sekä yksilöön että hänen yhteenkuuluvuuteensa johonkin ryhmään tai yhteisöön. Identiteettien tarkastelu liittyy aina johonkin tiettyyn aikaan, paikkaan ja tilanteeseen, mutta myös kieleen ja kulttuuriin. Kieli on yksi identiteetin painokkaimmista tunnusmerkeistä. Äidinkieli on osa käyttäjänsä identiteettiä, sillä sen avulla ihminen on sitä mitä hän on, äidinkieli luo ihmiselle merkityssisältöjä elämästä. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 10.) Oralismien aikana kertojat kohtasivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta muita kuuroja lapsia ensikerran vasta aloitettuaan koulunkäynnin n. 7 -vuotiaana. Iän karttuessa, koti-ikävänsä haihduttua ja viittomakielen opittuaan heillä ei ollut enää paluuta, kuurojen yhteisöstä tuli heidän elinikäinen identiteettiryhmänsä.

Kommunikointi oli kuulevien kanssa niin vaikeaa, en millään ymmärtänyt puhetta eikä minun viestini mennyt perille. Kyllä me kuurot ollaan yhtä ja samaa perhettä, tämä on minun maailmani. Olemme yhdessä, retkeillään, kyläillään,

kaikenlainen yhdessäolo on tärkeää. Kuulevien kanssa olen tosi vähän.. esimerkiksi sukulaiseni.. Silloin kun olin pieni, olin heidän kanssaan, mutta kun löysin oman maailmani, yhteydenpitoon jäänyt olemattomiin. (Sari, 1960)

Kertomuksia voi lähestyä myös performatiivisuuden ja toimijuuden käsitteiden avulla. Performatiivisuutta voi ajatella eräänlaisena kulttuurisiin sääntöihin perustavana voimana, joka pakottaa vaikenemaan tietyssä tilanteessa tietystä asiasta ja toisaalta toistamaan odotettua ja sääntöjen mukaista asiaa. (Hynninen 2004, 4.) Vaikeneminen näkyi havaintojeni mukaan siten, että kertojat jättivät joissakin kohdin kertomatta todellisista käsityksistään asioista. Asioista kerrottiin tietyllä tavalla, koska sellaisia vastauksia kertoja oletti minun tutkijana odottavan. Todellisista ajatuksista vaiettiin, koska kertoja oletti mielipiteensä olevan väärä. Toimijuus löytyy pienestäkin muutoksesta, marginaalista ja jopa hiljaisuudesta. (Hynninen 2004, 7,11–12.) Esimerkiksi aineistoni kertomuksissa toistetaan, miten julmia rangaistuksia opettajat jakoivat kuuroille oppilaille, jos he viittoivat oppitunneilla ja miten paljon he viittomakielen käyttökiellosta ja sen seurauksista kärsivät. Toisaalta taas eri kontekstissa samoja kertomuksia toistetaan mutta näkökulma onkin positiivinen ikään kuin rangaistukset olisivat oikeutettuja, koska ne edistivät puhumaan oppimista. Puhumaan oppimista pidettiin kuitenkin niin tärkeänä yhteiskunnassa selviämisen kannalta. Pelko rangaistuksesta pakotti siis oppilaat opettelemaan haluttua asiaa, usein juuri puheen oppimista.

Toimijuuden käsitteellä voidaan tarkastella myös menneisyyden vallanmuotoja. Toimijuuden käsite on tällöin historiallinen ja muuttuva eikä sitä pidä tarkastella nykyajan käsittein. Oralismien aikakaudella kuuroihin oppilaisiin kohdistuneita rangaistustoimenpiteitä on kovasti kauhisteltu ja nostettu näkyvästi esille kuurojen historian kirjoituksissa. Rangaistuksia on katsottu nykyajan näkökulmasta, jolloin fyysiset ja psyykkiset rangaistukset ovat olleet ehdottoman kiellettyjä. Jos asiaa tarkastellaan historiallisesta näkökulmasta, ruumiilliset rangaistukset olivat viime vuosisadan alkupuolella ja puolivälissä arkipäivää kaikissa kouluissa, siis myös kuulevien kouluissa. Esimerkiksi aiemmin fyysisiä rangaistuksia

pidettiin yleisesti hyvänä tapana kasvattaa lapsia kunnollisiksi ja lainkuuliaisiksi kansalaisiksi. (Stark, Kokko, Koskinen-Koivisto, Niskanen, Saarimäki, Tuomaala, Turunen 2009, 81–82.) Toisin sanoen historiallisesta perspektiivistä katsottuna vaikkapa lasten rankaiseminen ei ehkä ollutkaan niin julma esimerkki aikuisten vallankäytöstä kuin mitä yleisesti tänä päivänä annetaan ymmärtää tai ainakaan kyseinen vallankäyttö ei erottunut poikkeuksellisen tavanomaisesta kasvatuksesta.

2.3. Haastattelumenetelmän valinta

Tutkimukseni on luonteeltaan kvalitatiivinen tutkimus, jossa tutkimusaineisto on hankittu haastattelujen avulla ja haastattelutilanteita havainnoimalla. Kaikki haastattelut olivat yksilöhaastatteluja. Haastattelu valikoitui itsestään selvästi aineiston hankintamenetelmäksi, koska halusin tietää, mitä sanottavaa tavallisilla suomalaisilla kuuroilla oli oralismien ajoista omien kokemustensa kautta. Oralismista on kirjoitettu paljon, mutta yksittäisten kuurojen kokemuksia ei ole systemaattisesti kerätty kovinkaan paljoa. Lisäksi halusin tietää, vastaavatko haastateltavieni kokemukset sitä, mitä kuurojen kirjoitetussa historiassa esitetään.

Haastattelumenetelmän valintaa miettiessäni pohdin, kumpi sopisi paremmin aineistoni keruun kannalta, teemahaastattelu vai avoin haastattelu. Teemahaastattelussa aihepiirit ja teema-alueet on etukäteen mietitty, ja haastattelut etenevät niin, että nämä aihepiirit tulevat käsiteltyä, vaikka tarkkoja kysymyksiä ei etukäteen mietittäisikään. (Eskola & Suoranta 2003, 86.) Tutkimukseni kannalta koin tämän hyväksi vaihtoehdoksi, sillä se helpottaisi haastattelujen rajaamista haluamiini tietoihin ja estäisi haastateltavia rönsyilemästä sivuraiteille. Teemahaastattelussa pitäytyminen helpottaisi myös litterointityötä. Avoimen haastattelun valintaa puoltaisi sille ominainen haastattelun vuorovaikutuksellisuus, sen keskusteleva luonne. (Eskola & Suoranta 2003, 86.)

Haastattelumenetelmäksi valitsin perusteellisen pohdinnan ja koehaastattelun jälkeen avoimen haastattelun. Arvelin oralismin ajan eläneillä kuuroilla olevan niin runsaasti muistiaineistoa omasta menneisyydestään, että vuorovaikutuksellinen keskustelutilanne toisi parhaiten esille haluamaani aineistoa. Samalla tosin pelkäsin aineiston analysoinnin vaikeutuvan ja tuottavan enemmän työtä, mikä osoittautuikin aiheelliseksi huoleksi. Teemoja tuli aivan liikaa, joten jouduin rajaamaan osan pois ja yhdistelemään jäljelle jääneet teemat isommiksi kokonaisuuksiksi. Arvelin oikein myös ennen haastatteluihin ryhtymistä, että valikoiduilla haastateltavillani oli kykyä analysoida menneisyytensä vaikutuksia nykyiseen elämäänsä ja oralismin vaikutuksesta laajemmin kuurojen elämään. (ks. myös Hatakka 2011, 76–77.) Vapaassa kerronnassa haastateltavat toivat esille kiinnostavaa tietoa, jota en olisi osannut kysyä. Tällaista tietoa olivat esimerkiksi kertojan ristiriitainen suhtautuminen omiin vanhempiinsa: toisaalta syvä katkeruus ja viha, mutta jo seuraavassa aihepiirissä saman henkilön osoittama suuri arvonto ja rakkaus vanhempiaan kohtaan. Muutaman haastattelun jo tehtyänä totesin kuitenkin, että luontevimmin haastattelut etenivät sekä avointa haastattelua että teemahaastattelua käyttämällä.

Useimmat haastateltavistani kertoivat elämästään monisanaisesti ja elävästi, mutta välillä heidät oli syytä palauttaa minua kiinnostaviin aihepiireihin kysymysten avulla. Jos tätä en olisi tehnyt, haastatteluista olisi tullut vieläkin pitempiä ja liian suuritöisiä litteroinnin kannalta. Välillä provosoin paria haastateltavaa esittämällä kyseenalaistavia kysymyksiä heidän mielipiteistään. Tarkoitukseni oli haastaa kertojat perustelemaan mielipiteensä tarkemmin. Usein tämä tekniikka onnistuikin ja sain näin perustellumpaa tietoa kertojien ajatuksista esittämäänsä asiaan. Haastattelujen punainen lanka olisi ollut myös useamman kerran vaarassa hävitä ilman ”ruotuun palauttamista” kun keskustelu ajautui yhteisiin tuttaviiimme tai minun kuulumisiini. Niin ikään etukäteen mietittyihin teemoihin oli helppo turvautua kun haastattelun tunnelma muuttui kertojalle ahdistavaksi tunteiden noustessa pintaan. Kieltämättä myös minulle

haastattelijana oli helpottavaa turvautua toiseen aihepiiriin tällaisissa tilanteissa.

2.4. Tutkimusjoukon valinta ja esittely

Tutkimusjoukon eli kertojat olen valinnut harkinnanvaraisesti. Valitsin heidät huolella, sillä halusin haastatella sellaisia henkilöitä, joiden tiesin mielellään kertovan menneisyydestään ja jotka tiesin muutenkin hyviksi kertojiksi. Tutkimusaiheeni mukaisesti valikoin haastateltavikseni ne viittomakieliset kuurot, jotka olivat selkeästi käyneet koulunsa oralismin aikakautena. Haastattelemani henkilöt olivat kaikki kuurojen yhteisön ydinjoukkoa. Kaikki ovat käyneet kuurojenkoulun, eläneet ja olleet mukana kouluiästään lähtien kuurojen toiminnassa. Alun perin tarkoitukseni oli valita haastateltaviksi 1920-, 1930-, 1940-, 1950- ja 1960-luvulla syntyneitä kertojia siten, että jokaiselta vuosikymmeneltä on kaksi haastateltavaa. En kuitenkaan saanut kertojia niin helposti kuin olin ennakkoon olettanut. Moni pyytämäni henkilö kieltäytyi haastattelusta. Kieltäytymisen syitä oli mm. se, etteivät pyytämäni henkilöt halunneet enää palata ikäviksi kokemuinsa muistoihin. Osa koki, että oralismin ajoista on jo puhuttu liikaa, ja jotkut taas kokivat itsensä huonoksi kertojiksi ja viittojiksi. Useilla haastattelusta kieltäytyneistä oli myös oma ehdotus haastatteluun sopivista henkilöistä. He nimesivät ”älykkäiksi” kokemiaan henkilöitä, joita kannattaisi haastatella. Samalla he vähätelivät omien kokemustensa ja muistojensa merkityksellisyyttä ja perustelivat haastattelusta kieltäytymistään myös siihen syyhyn vedoten.

Loppujen lopuksi tutkimusjoukko muodostui siten, että 1920-luvulla syntyneitä on yksi, 1930-luvulla neljä, 1940-luvulla yksi, 1950-luvulla kaksi ja 1960-luvulla kaksi eli yhteensä kymmenen (10) kertojaa. Haastateltavien syntymäaika painottuu siis 1930-luvulle. Vanhin kertoja oli haastatteluhetkellä 85-vuotias ja nuorin 49-vuotias. Haastateltavista viisi on käynyt kuurojenkoulun Turussa, kaksi Oulussa, yksi Mikkelissä, yksi Jyväskylässä ja Turussa sekä yksi Jyväskylässä ja Mikkelissä. Se, missä

haastateltavat olivat käyneet koulunsa, nousi merkitykselliseksi siltä osin, että Jyväskylän koulua pidettiin viittomakielisten parissa huonona ja ”tyhmien” kouluna, koska sinne lähetettiin niitä oppilaita, jotka eivät alkaneet oppia puhekieltä. (Salmi & Laakso 2005, 166–167; Wallvik 2001, 132.) Muilta osin kouluilla ei ollut tämän tutkimuksen kannalta merkitystä, koska en pyrkinyt vertailemaan koulujen samankaltaisuuksia tai eroavuuksia keskenään. Miehiä oli huomattavasti hankalampi saada haastateltaviksi, joten lopputuloksena haastateltavista naisia on seitsemän ja miehiä kolme. Tein haastattelut pääasiassa Turun seudulla. Tutkimuksesta ei silti voi tehdä johtopäätöksiä Turun seudun kuuroista, koska suurin osa haastateltavista on kotoisin muualta Suomesta ja oli käynyt vain koulunsa Turussa. Osa heistä on koulun ja ammattiopintojen päätyttyä jäänyt kuitenkin Turun seudulle asumaan työpaikan saannin ja/tai puolison löytymisen seurauksena.

Käytän kertojista peitenimiä seuraavasti: Pirkko, 1920-luvulla syntynyt, Terttu, Matti, Jussi ja Leena 1930-luvulla syntyneet, Heikki 1940-luvulla syntynyt, Ritva ja Pirjo 1950-luvulla syntyneet sekä Merja ja Sari 1960-luvulla syntyneet. Haastatteluun suostumisen pääasiallisena motiivina oli halu kertoa omista lapsuuden ajan kokemuksista, koska niitä pidettiin merkityksellisinä kuurojen historian kannalta. Osalle eläkeläisistä haastattelutilanne oli myös mukavaa ajankulua. Päivittäisviestintää tutkinut Matti Suojanen on todennut omassa tutkimuksessaan saman ilmiön eli iäkkäiden halukkuuden kertomusten esittämiseen, koska heillä oli siihen hyvää aikaa. (Heimo 2010, 147.) Työikäisille kertojille motiivina oli halu auttaa tutkimukseni tekemistä ja myös halu tuoda esille niitä oralisimin aikaisia vääryyksiä, joita he olivat kokeneet. Osa kertojista oli huolissaan omasta tunnistettavuudestaan tutkimuksessa. Olen huomionut tämän asian erityisen huolellisesti, koska kuurojen yhteisö on pieni ja kuurot tuntevat toisensa hyvin. Tämän vuoksi olen myös vaihtanut esimerkkiotteissa paikkakuntien nimet, kuuron tädin kuuroksi sedäksi, tms., jotka ovat tutkimuksen kannalta merkityksettömiä seikkoja ja joista vähänkin olen epäillyt mahdollisuutta tunnistamiseen. Olen kuitenkin pitänyt huolen, ettei haastattelun sisältö ole muuttunut. Muutaman tutkimuksen kannalta

merkityksellisen esimerkin olen joutunut jättämään kokonaan pois, koska tunnistettavuuden riski on olemassa eikä tekstiä pysty muuttamaan kajoamatta asian sisältöön.

Olisin halunnut saada haastateltavakseni jonkun sellaisen henkilön, jonka omat vanhemmat olisivat myös olleet kuuroja. Kuurojen vanhempien kuuron lapsen elämässä on ollut suuria eroja verrattuna kuulevien vanhempien kuuroihin lapsiin jo pelkästään siinä, että heillä on ollut yhteinen kieli vanhempiensa kanssa, ja näin ollen he ovat osanneet viittomakielen jo ennen koulunkäynnin alkamista. En onnistunut saamaan ketään tällaista henkilöä haastateltavakseni, joten tässä tutkimuksessa vertailua toisen polven kuurojen ja ensimmäisen polven kuurojen välillä en voinut tehdä. Toisaalta kuurojen vanhempien kuuroja lapsia on vain 5-10 % kaikista kuuroina syntyneistä, joten heitä on kuurojen yhteisössä vain vähän. (Jokinen 2000, 85, 90.)

2.5. Haastatteluprosessi ja haastattelujen purku

Haastattelut on tehty suhteellisen pitkällä aikavälillä vuosina 2012–2013. Ensimmäinen haastattelu on tehty elokuussa 2012 ja viimeinen joulukuussa 2013. Haastattelut on tallennettu videolle. Videoinnissa minulla oli apuna tekninen avustaja, joka oli joissakin haastatteluista kuvaajana paikalla, mutta useimmissa haastatteluissa hän laittoi kameran kuvauskuntoon poistuen sen jälkeen haastattelutilanteesta. Haastatteluista puolet tehtiin haastateltavan kotona ja puolet Turun kuurojenyhdistyksen tiloissa tai minun kotonani. Haastattelupaikka valikoitui haastateltavan oman toivomuksen mukaan. Haastattelut kestivät keskimäärin yhden tunnin, lyhin haastattelu on 30 minuuttia ja pisin on lähes 1½ tuntia.

Haastattelut olivat vuorovaikutustilanteita, joissa minä esitin sen verran kysymyksiä, että pysyttiin haluamissani aiheissa. Kertojista kukaan ei vieroksunut tai häiriintynyt kertomustensa tallentamista videolle, sillä heistä yhtä lukuun ottamatta kaikki olivat aikaisemminkin esiintyneet videolla.

Viittomakielen visuaalisuuden ja ”näkyvyyden” vuoksi kuurot ovat yllensäkin tottuneet kuvattavana olemiseen. Näytti siis siltä, että vauhtiin päästyään haastateltavat unohtivat kameran kokonaan. Kertojista seitsemällä henkilöllä tunteet nousivat haastattelun kuluessa pintaan, kahdella jopa niin voimakkaasti, että he alkoivat itkeä kesken haastattelua lapsuus- ja kouluajoja muistellessaan. Tunteita nostivat mm. häpeän ja huonommuuden tunne siitä, ettei oppinut puhumaan niin hyvin kuin muut luokkatoverit, pettymys vanhempien eriarvoisesta kohtelusta verrattuna kuuleviin sisaruksiin ja pelon tunteen palautuminen mieleen opettajan ankaruuden vuoksi. Yhden haastateltavan kohdalla myös vihan ja katkeruuden tunne nousi esille erityisen voimakkaasti hänen muistellessaan puhumaan pakottamista koulussa ja sitä, miten vanhemmat häpesivät häntä.

Äiti aina nyrpisti nenäänsä ja korjasi.. älä tee semmoista, älä vedä pöytää, älä mumise, ole hiljaa kun me nukutaan, älä metelöi nyt on yö ja naapurit kuulee... mä niin vihasin äidin ilmettä.. sellaista joka paljasti, että hän oli vaivaantunut ja häpeissään kun yritti sanoa ettei se ole sopivaa... (Sari, 1960)

Haastattelut eivät kuitenkaan tunteenpurkausten vuoksi keskeytyneet vaan annoin kertojille aikaa rauhoittua ja sanoa asiansa loppuun. Joissakin tilanteissa johdattelin haastattelua eteenpäin esittämällä uuden kysymyksen. Nähdäkseni haastattelut olivat jossain määrin näissä tapauksissa myös terapeuttisia tilanteita kertojille, sillä haastattelun lopuksi he kaikki olivat silminnähdyn hyvillä mielin. Suurin osa heistä totesi haastattelun olleen kuitenkin henkisesti raskas. Näissä yhteyksissä kertojat toivat esille pyynnön, ettei haastattelua näytettäisi kenellekään toiselle henkilölle.

Tarkoitukseni oli tehdä jokaisesta haastattelusta nauhapöytäkirja ja litteroida sanatarkasti vain ne kohdat, jotka koin tutkimuskysymysteni kannalta tärkeiksi. Huomasin kuitenkin jo alkumetreillä, ettei aikomukseni tulisi onnistumaan. Minulta meni paljon aikaa sen pohtimiseen, mikä on tutkimukseni kannalta tärkeää ja mikä ei, enkä päässyt nauhoitusten purussa juuri ollenkaan eteenpäin. Päätinkin luopua nauhapöytäkirjoista ja tehdä sanatarkkaa litterointia koko haastatteluaineistosta. Koska litterointi oli samalla käännöstyötä viittomakielestä suomen kielelle, vei työ huomattavan

paljon aikaa joutuessani usein miettimään viittomakielisille ilmaisuille suomenkielisiä vastineita. Tekemäni litteroinnit ja tutkimuksen esimerkkitekstit ovat välimuoto yleiskielestä ja puhekielestä. Pysin välttämään liiallista puhekielisyyttä ja murre sanoja, koska silloin olisin tehnyt mielestäni liian tulkinnanvaraista käännöstä ja näin käännösten oikeellisuus olisi ollut vaarassa.

Litteroinnissani ei näy ollenkaan viitottujen esitysten elävyyttä, niiden painotuksia, tauotuksia, ilmeitä, eleitä, jne. Ainoastaan voimakkaimmat tunneilmaisut ja mielialat voi jotenkuten havaita litteroinnista ja esimerkeistä, mutta tarkemmat vivahteet jäävät niistäkin uupumaan. Taina Ukkonen on todennut, että parhaimmillaankin puheen litteroinnista saa vain viitteellisen käsityksen alkuperäisestä suullisesta esityksestä. (Ukkonen 2000, 57–59.) Minun tapauksessani työ oli vielä puheen litterointiakin vaikeampi, koska litterointi täytyi tehdä alkuperäisestä kielestä toiselle kielelle. Tein litteroinnin kuitenkin vain analyysini tueksi ja tutkielman esimerkkiaineistoa varten. Aineiston analyysivaiheessa tarkistin videolta uudestaan ne kohdat, joiden katsoin olevan tärkeitä tutkimukseni kannalta. Jokainen haastattelun litterointi on numeroitu käsitellyn aiheen mukaan. Lisäksi olen kirjannut säännöllisin väliajoin tallennuksen minuuttiajan, jotta haluamani tallennuskohta löytyy helposti. Katson tekemäni litteroinnin olevan riittävä tutkimuskysymyksen selvittämisen kannalta, koska tutkimukseni tarkoitus on analysoida kerrontatilanteen lisäksi kertomusten sisältöä. Kyseessä ei siis ole kielitieteellinen tutkimus viittomakielestä, vaan folkloristinen tutkimus viittomakielisten kuurojen kokemuskertomuksista.

2.6. Diskurssianalyysi aineistosta

Folkloristisessa tutkimuksessa diskurssianalyysillä tarkoitetaan Mari Hatakan mukaan keskustelututkimusta, jossa diskursseja on mahdollista erottaa esimerkiksi teemojen kautta. Tällöin tutkija tekee aineistostaan tulkintoja, antaa merkityksen olemassa oleville stereotyyppisille kulttuurisille malleille. (Hatakka 2011, 73–74.) Aineistoni kertomuksissa

on havaittavissa toisistaan jokseenkin selvästi erottuvia ajattelumalleja. Nämä ajattelumallit rakentavat yhdessä sitä kokonaiskuvaa, joka kuurojen yhteisöllä on oralismin ajasta. Aineistoni litteroinnin jälkeen perehdyin aineistoon lukemalla ensin haastatteluaineistoa useamman kerran läpi, jolloin siitä nousi selkeästi esiin ne teemat, jotka toistuivat usein. Valitsin analysoitaviksi teemoiksi usein toistuvien teemojen lisäksi sellaisia teemoja, jotka kiinnostivat minua erityisesti. Teemojen muodostamiseen käytin apuna taulukkoa, johon sijoitin jokaisen kertojan haastatteluista löytyneet teemat. Kirjasin kunkin kertojan kohdalle litteroinnissa olevan järjestysnumeron, jossa teema esiintyi. Tällä tavalla sain taulukkooni näkyviin kuinka usein kyseinen teema esiintyi aineistossa. Aluksi teemoja tuli aivan liikaa, joten yhdistelin niitä suuremmiksi kokonaisuuksiksi. Teemalistaan valitsin analyysia varten seuraavat teemat: koulumuistot, perhe ja koti, kuurojen yhteisö ja kulttuuri, kieli sekä identiteetin muodostuminen ja itsenäistyminen. Näissä teemoissa esiintyy paljon samankaltaisuuksia mutta myös toisilleen vastakkaisia näkökohtia, jotka koin erityisen mielenkiintoisiksi.

Haastatteluaineiston analyysissä koin mielekkääksi yhdistää teemat ja diskurssianalyysin. Teema kertoo, mistä aiheesta on kyse, ja diskurssi sisältää jokseenkin yhtenäisen asenteen tai näkökulman käsiteltävään asiaan. Jokisen, Juhilan ja Suonisen mielestä diskurssin käsite sopii hyvin sellaisiin tutkimuksiin, joissa painopiste on ilmiöiden historiallisuudessa, valtasuhteiden analyysissä tai institutionaalisissa sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 27.) Koen, että minun tutkielmani käsittelee juuri tällaisia ilmiöitä, erityisesti historiallisuus ja valtasuhteet tulivat selkeästi esille. Diskurssit voivat olla osittain päällekkäisiä tai sisäkkäisiä, ja ne voivat tukea toisiaan tai olla keskenään ristiriidassa. Diskursseilla voidaan toisin sanoen tarkoittaa sellaisia puhemaailmoita, jotka ylläpitävät, rakentavat ja uusintavat tietynlaisia asenteita ja ajattelutapoja. Nämä ajattelutavat ovat yhteisön ja kulttuurin omaksumia. Diskurssianalyysi on tavallaan ajattelutapojen tyypittelyä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 24.) Kuurojen yhteisössä suhtautuminen oralismiin on

hyvä esimerkki tästä. Yhteisössä ja kirjallisessa historiassa on vuosikymmeniä ylläpidetty ja ylläpidetään edelleenkin hyvin kielteistä asennoitumista oralismin aikaan ja oralistiseen opetusmenetelmään.

Aineistoni on hyvin kontekstisidonnainen. Erityisesti vuorovaikutuskontekstin osuus korostuu, koska aineistoni on nimenomaan sellaista haastatteluaineistoa, jossa olen haastattelijana aktiivisessa roolissa enkä pelkästään kysymysten esittäjänä. Vuorovaikutuskontekstissa on tärkeää tarkastella kertomusta ja kerrontatilannetta kokonaisuudessaan eikä ainoastaan sitä mitä on vastattu. Tarkastelun kohteena ovat myös edeltävät puheenvuorot ja kerrontatilanteet. (Jokinen, Juhila & Suoninen 1993, 31.) Välillä provosoin kertojia omilla kannanotoillani ja mielipiteilläni saadakseni haastateltavat tarttumaan joihinkin ehkä vaikeisiin aiheisiin. Tähän liittyy myös Mari Hatakalta lainaamani ajatus siitä, että kertojat pystyvät analysoimaan käsityksiään ja peilaamaan itseään kuurojen yhteisöön ainakin jossain määrin tietoisesti. (Hatakka 2011, 76–77.) Aineistostani erottuu selkeästi niin ikään kulttuurisen kontekstin näkökulma. Esille tuli joitakin sellaisia asioita, jotka poikkeavat kuurojen yhteisön omaksumista yhteisistä käsityksistä. Myös enemmistön, tässä tutkielmassa nimenomaan kuulevien, vallankäyttö suhteessa kertojiin nousi voimakkaasti esille. Vallankäyttöä ei pidetty ainoastaan negatiivisena ja kontrollivana asiana, vaan se toi myös myönteisiä kokemuksia esimerkiksi puheen oppimisen myötä, vaikkakin pakkokeinoin. Myös Hatakka on todennut, että vallankäyttö voi tuottaa myös myönteisiä asioita ja antaa näin uutta tietoa tutkittavasta yhteisöstä. (Hatakka 2011, 77.)

Teemojen selkiytyttyä, aloin erittelemään aineistostani mielestäni keskeisimmät ja selkeimmät diskurssit. Diskursseja valitessani kiinnitin erityistä huomiota siihen, miten diskursseissa oleva tieto näkyi, miten se esitettiin ja miten se on vaikuttanut kertojan nykyiseen käsityksen omasta elämästään ja kuurojen yhteisöstä. Pyrin analysoimaan myös sitä, miten diskurssien antama tieto on välittynyt nykysukupolville ja miten se on muovannut kuurojen kulttuuria. Rakentelun tuloksena löysin neljä

diskurssia: Uhri-, uhma-, yhteisöllisyys- ja yhteiskunnallinen (hyöty) diskurssi. Uhidiskurssiin sisältyy ajatus, että yksilöt ovat alistetussa asemassa ja valtaapitävät tekevät päätöksiä yksilöä kuulematta. Yksilön noustessa vastustamaan valtaapitäviä, hän pyrkii itse vaikuttamaan omiin asioihinsa. Tästä käytän nimitystä uhadiskurssi. Yhteisöllisyysdiskurssissa korostuu yhteisön merkitys tukea antavana voimana valtaapitävien keskellä. Yhteiskunnallisessa diskurssissa puolestaan korostuu yhteiskunnan määrittelemien normien ja sääntöjen valta, joita yhteiskunnan instituutiot pyrkivät noudattamaan.

Pro gradu -tutkielmani rakentuu siten, että tutkimusaineistoni teemoista muodostuu aihepiireittäin luvut 3 ja 4. Teemoittelussa olennaista on aineiston ja teorian yhteys. (Eskola & Suoranta 2003, 174–180.) Päädyin siten siihen, että aineistoni ja teoria etenevät ”vuoropuhelunomaisesti” teemoista toiseen. Tutkimuksessani ei siis ole erikseen teoria osaa ja empiiristä osaa. Varsinainen tutkimusaineistoni analyysi tapahtuu luvussa 5.

3. KUUROJEN HISTORIAA SUOMESSA

Suomen kuurojen arkielämästä tiedetään varsin vähän ennen 1800-luvun jälkipuoliskoa. Tiedot näistä ajoista ovat vähäisiä ja nämäkin tiedot ovat peräisin kuulevien kirjoittamista dokumenteista, joissa kuuroja käsitellään julkisen vallan toimenpiteiden kohteina. Kuuroja lasketaan olevan 0,1 % eli vain yksi promille koko väestöstä. Näin ollen kuurojen määrä oli hyvin pieni, koska Suomen väkiluku oli 1800-luvulla alle miljoonan. Kuuroilla ei juuri ollut mahdollisuuksia tavata toisiaan paitsi pitkien välimatkojen ja vähäisen vapaa-ajan vuoksi, myös siksi, etteivät kuurojen lähiomaiset nähneet kuurojen keskinäisten sosiaalisten kontaktien tärkeyttä. Kuuroutta pidettiin häpeänä, jota oli syytä pikemminkin piilottaa kuin tuoda esille. (Salmi & Laakso 2005, 30,32.) Suomessa kuurojen historian varhaisimmat tiedot ovat pääasiallisesti kuurojenopetuksen historiaa, koska siitä on löytynyt dokumentteja ja tutkimusaineistoa. (Wallvik 2001, 5.) Siksi myös tämän tutkielman kuurojen historiaa käsittelevä osuus on paljolti

kuurojenopetuksen historiaa. Lisäksi sen historia nousee keskeiseksi oralismin ajanjaksolla eläneiden kuurojen kertomuksissa.

3.1. Kuurojenopetuksen alkutaipaleet

Suomessa kuurojenopetuksen edelläkävijänä pidetään Abraham Argillanderia (1722–1800), joka toimi kuuron pojan yksityisopettajana. Hänen tavoitteenaan oli opettaa oppilaansa sekä lukemaan että puhumaan. Hän teki opetusmetodistaan tutkielman, jossa näkyi, että hän oli ainakin jossain määrin perehtynyt myös muiden maiden kuurojenopettajien opetusmetodeihin. Yksityisopetuksen lisäksi muutama suomalainen kuuro sai opetusta kuuroille tarkoitettussa Manilla-koulussa Tukholmassa. Koska kuurojenopetus Suomessa oli kuitenkin yksityisopetuksen varassa, kouluopetuksesta pääsi osalliseksi vain muutama kuuro. (Wallvik 2001, 97–98; Salmi & Laakso 2005, 32, 34, 36.)

Kuurojenopetus pääsi kunnolla käyntiin vasta v. 1846 kun itsekin kuuro ja Suomen viittomakielen isänä ja kuurojenopetuksen edelläkävijänä mainittu Carl Oscar Malm perusti ensimmäisen kuurojenkoulun Porvooseen. Opetuksen tavoitteena oli viittomakielen ja sormiaakkosten sekä kirjoitetun kielen, ruotsin oppiminen. Malm opetti lukutaidon ja katekismuksen lisäksi myös matematiikkaa, maantietoa ja luonnontietoa, mikä oli siihen aikaan kouluopetuksessa poikkeuksellista. Malmin kaksikielisyyteen tähtäävää opetustapaa jatkettiin Suomessa aina 1890-luvulle asti, jonka jälkeen viittomakielen käyttö opetuksessa kiellettiin. Viittomakieli palasi opetuskieleksi vasta lähes sadan vuoden kuluttua, 1980-luvulla. (Salmi & Laakso 2005, 41–43; Wallvik 2001, 98–100; Rainó 2000, 40–43.) Malmin vaikutuksesta Suomen kuurot pääsivät kouluopetuksen piiriin varsin varhaisessa vaiheessa verrattuna yleisen kansanopetuksen leviämiseen. Valtio otti kuurojenopetuksen vastuulleen 1860-luvulla. Kuurojenopetus, niin kuin muillekin aistivammaisille järjestetty opetus, oli selkeästi järjestetty erilleen muusta koulujärjestelmästä. Yhteiskunnan ajattelutavan mukaan kuurot nähtiin vajaakäykyisinä, mutta kuitenkin työhön kykenevinä.

Tämän vuoksi valtion oli syytä huolehtia myös kuurojenopetuksesta niin kuin muidenkin kansalaisten sivistämisestä. (Rainó 2000, 45; Salmi & Laakso 2005, 52–53, Kivirauma 2002, 26.) Malmin Porvooseen ja Turkuun perustamien koulujen lisäksi uusia kuurojenkouluja perustettiin 1800-luvulla mm. myös Kuopioon, Pietarsaareen, Jyväskylään ja Ouluun. (Wallvik 2001, 104, 131,133.)

Luvussa 3.3. paneudun perusteellisemmin kuurojen opetukseen ja elämään oralismin aikana, mutta sitä ennen kuurojen yhdistystoiminnasta, jonka vaikutus kuurojen elämään on ollut oralismin aikakautena merkittävää. Myös kirkon tekemällä työllä oli tärkeä merkitys kuurojen historiassa ja kuurojen arkielämässä, mutta koska sen osuus ei nouse esille omassa aineistossani, jätän sen käsittelemättä tässä tutkielmassa.

3.2. Kuurojenyhdistys – kuuron toinen koti

Malmin viittomakielisen opetuksen piirissä ehti olla ennen hänen varhaista kuolemistaan (v.1863, 37 vuoden ikäisenä) noin sata oppilasta. Tätä joukkoa voidaankin pitää suomalaisen viittomakielisen yhteisön perustana. Kuurojenopetuksen systemaattisen käynnistymisen myötä kuurojen sosiaalinen elämä ja keskinäinen kanssakäyminen alkoi vähitellen vilkastua. Koska suurin osa oppilaista asui 1800-luvulla ja 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sisäoppilaitoksessa tai sen läheisyydessä ”kuuromykkäin kodeissa” tai yksittäisissä perheissä, he viettivät loma-aikoja lukuun ottamatta vapaa-aikansa yhdessä. Tämä oli omiaan ylläpitämään ja vahvistamaan viittomakieltä sekä lisäämään yhteenkuuluvuuden tunnetta. (Salmi & Laakso 2005, 53; Wallvik 2001, 105.)

Koulun luomien vahvojen juurien pohjalta kuuroille aikuisille tuli tarve kokoontua yhteen vapaa-ajalla, jolloin vaivattoman kanssakäymisen ohella yhteiset kokemukset, mahdollisuus löytää puoliso sekä yhteisten tärkeiden asioiden jakaminen ja pohtiminen oli tärkeää. Kuurot kokoontuivat yhteen

ainakin Turussa C.O. Malmin opetustyön jatkajan Fritz Hirnin kotona. Hirn oli Ruotsiin suuntautuneilla matkoillaan tutustunut Tukholmassa toimineeseen kuurojenyhdistykseen. Pian vastaavanlaisen yhdistyksen perustaminen Turkuun tuli ajankohtaiseksi, sillä kokoontumiset Hirnin kotona eivät enää riittäneet, ja Hirn alkoi ymmärtää kuurojenyhdistyksen perustamisen tärkeyden myös suomalaisille kuuroille. Näin Suomen ensimmäinen kuurojenyhdistys, Mykkäinseura Turussa perustettiin v. 1886. Myöhemmin nimi vaihdettiin muotoon Turun Kuuromykkäinyhdistys. Kokoontumisten tarkoituksena oli, kuten ennen yhdistyksen virallista perustamistakin, yhdessäolo ja vapaa seurustelu. Toiminta kuitenkin muuttui tavoitteellisemmaksi vuoteen 1894 mennessä, jolloin yhdistyksessä alettiin pitää sunnuntaikoulua. Sunnuntaikoulussa kävivät toisaalta ne aikuiset kuurot, jotka eivät olleet saneet kouluopetusta ja toisaalta ne kuurot, jotka halusivat ylläpitää koulussa oppimiaan taitoja. Muutaman vuoden kuluttua sunnuntaikoulut muuttivat muotoaan ja yhdistyksessä pidettiin aikuisille kuuroille iltakursseja. (Salmi & Laakso 2005, 58–68; Rainó 2000, 48–49.)

Helsingissä kehitys oli samankaltaista kuin Turussa. Aluksi kuurot kokoontuivat yksityiskoteihin kunnes pääkaupunkiinkin oli syytä perustaa oma yhdistys Turun malliin. Myös toiminta Helsingin Kuuromykkäin yhdistyksessä noudatti samaa kaavaa kuin Turun yhdistyksessä, eikä varmasti vähiten sen vuoksi, että Turun yhdistyksen aktiivit olivat voimakkaasti vaikuttamassa Helsingin yhdistykseen jo sen perustamisvaiheessa. (Salmi & Laakso 2005, 58–68; Rainó 2000, 48–49.) 1900-luvun alkaessa Suomessa oli kuurojenyhdistyksiä *Tidskrift för dövstumma* -lehden mukaan edellä mainittujen lisäksi ainakin Vaasassa, Kuopiossa, Ilmolassa ja Tampereella. (Wallvik 2001, 237; Wallvik 2000, 54.) Kuurojenyhdistysten määrä on sittemmin vakiintunut 40–50 välille ollen v. 2015 Kuurojen Liitto ry:stä saadun tiedon mukaan 43.

Kuurojenyhdistysten toimintaa johtivat pääasiassa kuurot itse, mutta mukana saattoi olla kuuleviakin. Esimerkiksi Turun kuurojenyhdistyksen pitkäaikainen puheenjohtaja oli kuuleva. Hän ei osannut viittoa juuri

lainkaan vaan kommunikoi kuurojen kanssa huulioluvun ja puheen avulla. (Savisaari 2002, 24.) Tällainen kuuron ja kuulevan kohtaaminen on tyypillinen diglossiatilanne, jossa opetettua valtakulttuurin kieltä käytetään muodollisissa tilanteissa yhteisöön kuulumattomien kanssa ja omaa kielivähemmistöön kuuluvaa kieltä yhteisön jäsenten välisessä kanssakäymisessä. (Karlsson 1994, 275.) Kuurojen keskinäinen kanssakäyminen kielen osalta ei kuitenkaan sekään aina ollut ristiriidatonta. Vanhemman polven kuurot eivät osanneet lukea huulilta, sillä he olivat tottuneet käyttämään viittomakieltä. Nuoremmat, vuosikausia puheopetuksessa olleet kuurot sen sijaan käyttivät paljon huuliota eivätkä välttämättä osanneet viittoa hyvin. Näin kuurojenopetuksen metodien muuttaminen haittasi kuurojen keskinäistä sosiaalista kanssakäymistä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. (Salmi & Laakso 2005, 198–199.)

Virkistymisen, opetus- ja valistustehtävien lisäksi kuurojenyhdistyksillä oli alkuaikoina jäsenilleen muutakin merkitystä: kuurojen elinolojen parantaminen. Kuurojenyhdistykset ylläpitivät mm. sairauskassaa ja hautajaiskassaa sekä auttoivat taloudellisesti muullakin tavoin hädänalaisia kuuroja. Yhdistykset ottivat siis niitä tehtäviä, jotka tänä päivänä kuuluvat yhteiskunnan vastuulle. Vaikka kuurojenyhdistysten toiminta tänä päivänä on nykyaikaistunut, yhteisiäkin piirteitä alkuaikojen yhdistystoimintaan on silti edelleen havaittavissa. Edelleenkin yhdistyksissä järjestetään luentoja halutuista aiheista sekä ylläpidetään harrastekerhoja, järjestetään yhteisiä retkiä ja juhlia. Urheilutoiminta sen sijaan on eriytynyt omaksi, Suomen Kuurojen Urheiluliiton alaiseksi toiminnaksi. Niin ikään auttamistyö on vaihtunut edunvalvontatyöhön, joka on tänä päivänä yksi keskeisimmistä toiminnoista yhdistyksissä. Edunvalvonnan päätarkoituksena yhdistystasolla on huolehtia viittomakielisten kuurojen tasa-arvoisesta kohtelusta omalla toimialueellaan. Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että kuurojenyhdistysten merkitys kuuroille on vielä tänäkin päivänä paljon suurempi kuin mitä yhdistystoiminnalla yleensä on. ”Kuurojenyhdistys on kuuron toinen koti” - ilmaisu onkin kuurojen keskuudessa tuttu kaikkialla maailmassa, missä kuurojenyhdistyksiä on. Ranskalainen kuuro Bernard Mottez on kiteyttänyt

kuurojenyhdistyksen merkityksen kuuroille lauseeseen: ”Kuurot ovat kansa ilman maata. Kuurojenyhdistykset ovat heidän oma alueensa.” (Wallvik 2001, 58–59; Salmi & Laakso 2005, 411–413.)

Kuurojenkoulut loivat pohjan yhteisöllisyyden tarpeelle. Oppilaat huomasivat miten tärkeää on, että lähellä on ihmisiä joilla on sama kieli, miten yhteinen kieli ja yhdessäolon vaivattomuus avasi omaa maailmaa aivan toisella tavalla, mihin he olivat tottuneet omissa kotiympyröissään. Kertajat alkoivat käydä kuurojenyhdistyksellä kuurojenkoulun päätyttyä kun siirryttiin ammatillisiin opintoihin tai suoraan työelämään. Kouluaikana yhdistystä ei tarvittu, sillä koulutovereista muodostui se yhteisö, johon tukeuduttiin. Koulun jälkeen yhteisö hajosi oppilaiden hajaannuttua kotiseuduilleen, ja näin yhteisöllisyyden tarvetta tuli täyttämään kuurojenyhdistys. Ne, jotka siirtyivät jatkamaan opintojaan kuurojen ammattikouluun, yhteisöön kuulumisen tunne säilyi katkeamattomana. Kaupungit ja niissä olevat kuurojenyhdistykset, sekä tietenkin myös paremmat työnsaantimahdollisuudet vetivät kertojia maalta kaupunkiin. Yhdistysten merkitys kertojille oli ennen kaikkea voimaannuttava, jonka avulla jaksoi elää omaa arkielämäänsä joka päivä toistuvien kommunikaatiohaasteiden ja syrjäytetyksi tulemisen tunteiden keskellä.

Niin ja kävin yhdistyksellä. Joo, kävin vanhalla yhdistyksellä.. joo, siellä oli mahtavaa.. Kaikenikäiset jutteli ihan sekaisin keskenään... Heidän tarinansa (vanhempien kuurojen) olivat tosi mielenkiintoisia kuunnella, monilla oli ollut kova elämä. Heiltä sai viisaita neuvoja ja opetuksia, oli paljon huumoria ja oli hauskaa. Yhdistyksellä saa olla niin vapaasti.. ei tarvitse pinnistellä kun töissä ja muualla joutuu aina yrittämään ja yrittämään, että ymmärtäisi ja tulisi ymmärretyksi... (Sari 1960)

3.3 Oralismien aika

1800-luku on jäänyt kuurojen historiaan ajanjaksona, jolloin käytiin maailmanlaajuisesti kiistaa viittomakielen ja puheopetusmenetelmän paremmuudesta kuurojen opetuksessa. Puheopetusmenetelmän eli oralistisen opetusmenetelmän kannattajat argumentoivat menetelmän

paremmuudesta mm. sillä, että ajattelua ei ole ilman puhetta ja viittomakieli esti puheen oppimista ja siten ajattelun kehittymistä. Erityisesti evolutionismi oli tukemassa tätä ajattelua. Evoluutioteorian mukaan inhimillisen toiminnan muodot kehittyvät yksinkertaisista muodoista monimutkaisiin. Koska puhemenetelmän kannattajat näkivät viittomakielen alkukantaisena kielenä, ihmisen kehityshistorian seurauksena viittomakieli oli korvautunut puhekielellä. Puhekieli nähtiin siis kehittyneempänä ja korkeammalla tasolla olevana kommunikointikeinona. (Winefield 1987, 102; Wallvik 2001, 155–156; Salmi & Laakso 2005, 144.) Oralistinen opetus antoi kannattajiensa mukaan kuuroille mahdollisuuden integroitua yhteiskuntaan ja ehkäisi näin syrjäytymistä. Lisäksi kuurojen kilpailukykyä ja mahdollisuuksia edetä työelämässä pidettiin paljon parempina, jos he osaisivat käyttää valtaväestön kieltä. (Baynton 1996, 9, 97, 101; Salmi & Laakso 2005, 147.) Tavoitteena olikin opettaa mahdollisimman monelle jokin ammatti tai työtehtävän perustaidot, jotta kuurot kykenivät elättämään itse itsensä. Toisin sanoen oppilaista oli tarkoitus tehdä mahdollisimman yhteiskuntakelpoisia, jotta he eivät olisi taakaksi muille. Tämä ei koskenut pelkästään kuuroja vaan kaikkia sen aikaisen erityisopetuksen piirissä olevia vammaisia. (Tuunainen & Nevala 1989, 35–37; Vehmas 2005, 63–64.)

Myös lääketieteelliset kokeilut vuosisadan alkupuolella olivat omiaan vahvistamaan käsitystä, että kuurous oli hoitoa ja parannusta vaativaa vamma. (Branson & Miller 2002, 113.) Viittomakielen kannattajat olivat argumentoinnissaan heikompia kuin oralismin kannattajat. He eivät olleet samalla tavalla järjestäytyneet kuin oralistit. Lisäksi viittomakielen puolestapuhujissa ei ollut yhtä nimekkäitä johtohahmoja kuin oralismin kannattajissa. Viittomakielen kannattajat pitivät mahdottomana ajatusta, että syntymäkuurot lapset voisivat oppia puhumaan ja lukemaan huulilta niin hyvin, että se voisi korvata viittomakielen kommunikaatiokeinona. Erityisesti viittomakielen kannattajat arvostelivat sitä, että oralistit rinnastivat puheen ja älyllisen kehityksen toisiinsa. (Jackson 1990, 99; Salmi & Laakso 2005, 144–148; Wallvik 2001, 160.)

Vuosisadan loppupuolella kiivaitten keskustelujen tuloksena kuurojen elämä muuttui maailmanlaajuisesti. Kuurojen opetusta käsittelevässä Milanon kongressissa v. 1880 tehtiin päätös, jolla viittomakielen käyttö kouluissa kiellettiin kaikkialla maailmassa ja viittomakielen käytöstä tuli rangaistava teko. Tätä on pidetty symbolisena oralismin eli puheopetusmenetelmän läpimurtona. Symbolisena siksi, että mm. Suomessa puheopetusmenetelmään siirtyminen oli tapahtunut jo ennen Milanon kongressia. Joka tapauksessa Milanon kongressissa hyväksytyt julkilausumat nostivat puheopetusmenetelmän ylivoimaiseksi opetusmenetelmäksi kaikkialla maailmassa ja näin alkoi noin sata vuotta kestänyt ajanjakso, jolloin oli vallalla oralistinen opetusmenetelmä: kuuroja opetettiin puheella, ja puhumaan oppiminen oli opetuksen tärkein tavoite. (Salmi & Laakso 2005, 154; Wallvik 2001, 138, 175.) On merkillepantavaa, että heinäkuussa v. 2010 Vancouverissa Kanadassa 21. kansainvälinen opetuksen kongressi esitti julkisen anteeksipyyntönsä Milanon kongressin päätöslauselmasta. Pahoittelussa todettiin, että Milanon kongressin päätös oli ihmisarvoa loukkaava. (Ojala-Signell 2014, 246.)

3.3.1. Oralismin aika Suomessa

Pohjoismaissa kuurojen opettajat seurasivat kiivasta keskustelua puheopetusmenetelmän ja viittomakielen paremmuudesta lehtien välityksellä ja opintomatkoilla saamiensa tietojen pohjalta. Suomessa Carl Oscar Malmin perintö viittomakielisen opetusmenetelmän kannattajana ja toteuttajana eli kuitenkin vahvana, eikä maailmalla käytyä kiivasta puolesta - vastaan taistelua vielä näkynyt. Esimerkiksi Turun kuuromykkäinkoulun johtaja C.H. Alopaeus seurasi keskustelua, mutta piti edelleen viittomakielen käyttöä kouluopetuksessa ja kuurojen lasten kasvatuksessa luonnollisena. Väistämätön muutos oli kuitenkin edessä, vuosia ennen Milanon maailmankongressin julkilausumaa. Vuonna 1877 tehtiin päätös, jolla oli kauaskantoiset vaikutukset suomalaisten kuurojen elämään. Helsingissä pidettiin kokous, jossa kouluylivaltuutuksen ylitarkastaja Uno

Cygnaeus esitti puhemenetelmään siirtymistä Suomessa. Kokouksen päätös oli seuraavanlainen:

Koska puhemetodi oli kaikkialla, jossa se oli tullut kokonaan käyttöön, osoittanut omaavansa merkittäviä ja korvaamattomia etuja verrattuna konventionaalisiin viittomiin, lausui kokous yksimielisenä ja varmana kantanaan, että puhemetodin mukaan tuli opettaa paitsi niin sanottuja ei-varsinaisia kuuromykkiä myös varsinaisia kuuromykkiä. (suomennos Mikko Laakso, Salmi & Laakso 2005, 152.)

Vaikka periaatepäätös puheopetusmenetelmään siirtymisestä oli tehty, viittomakielinen opetus sai Suomessa jatkaa kuitenkin vielä viisitoista vuotta. Päätöksen siirtäminen käytäntöön vaati siis valtionhallinnossa aikaa. Opetusmenetelmän lisäksi kiistaa aiheutti ns. jakojärjestelmä. Oppilaat haluttiin jakaa eri kouluihin ja luokkiin oppilaiden lahjakkuuden mukaan. Oppilaat jaettiin a, b, ja c- oppilaisiin siten, että a ja b-oppilaita opetettiin pelkästään puheella ja c-oppilaita kirjoittamalla ja sormiaakkosilla. A-oppilaita pidettiin siis lahjakkaimpina ja c-oppilaita tyhmimpinä. Lahjakkuus tässä merkityksessä tarkoitti sitä, että a-oppilaat oppivat parhaiten puhumaan, he olivat ”epävarsinaisia” (kuuroutuneita ja huonokuuloisia) ja huonosti puhumaan oppivat ”varsinaisia” oppilaita (syntymäkuuroja). Jos oppilas ei koeaja puitteissa oppinut riittävän hyvin puhumaan, hänet saatettiin siirtää Mikkelin kuuromykkäinkouluun (myöhemmin Jyväskylän kuuromykkäinkouluun), jossa oppilaat jaettiin saman periaatteen mukaan eli puhekyvyn mukaan c ja d-luokkiin, joskus jopa e-luokkaan. Mikkelin ja myös Pietarsaaren ”kirjoituskouluissa” käytettiin puheen ohella viittomakieltä tai puhetta toisin kuin muissa kuurojenkouluissa sen vuoksi, että pelkällä puheella ei saatu riittävän hyviä tuloksia: oppilaiden älykkyyden ei katsottu riittävän pelkällä puheella oppimiseen. Jo vuosisadan vaihteessa todettiin, että kaikkia kuuroja ei kyetä opettamaan puhemenetelmällä. Heitä opetettiin silloin kirjoittamalla ja huulioluvulla. Vain yli-ikäisten oppilaiden opetuksessa käytettiin kirjoituksen lisäksi viittomia. Jakojärjestelmä herätti oppilaiden keskuudessa kateutta ja häpeää. Erityisesti c-luokalle joutuneita pidettiin erityisen tyhminä. (Salmi & Laakso 2005, 156–159, 166–168; Paunu 1991, 27–28; Wallvik 2001, 187.)

Kertojien kokemuskertomukset ovat hyvin samankaltaisia kun kerronta liittyi jakojärjestelmään. Kertojista puolet oli ollut a-luokalla ja puolet b-luokalla. Kolmen nuorimman kertojan koulussa jakomenetelmää ei enää käytetty. Oppilaiden jako a-, b- ja c-luokkiin on jättänyt monelle kertojalle syvät haavat. B-luokalla olleet kertoivat häpeillen olleensa vain b-luokalla, ja että he olivat olleet heikkoja oppilaita. A-luokalla olleet kertoivat luokastaan ylpeänä, mutta toisaalla tuli kuitenkin esille, että hekin tunsivat olleensa heikkoja oppilaita. Useimmat kertojat toivat koko haastattelun ajan vähän väliä esille kuurojen tovereidensa nimiä, jotka olivat heikkoja ja jotka ”vahvapäisiä” ts. älykkäitä. Jakomenetelmä on siis jakanut oppilaat voimakkaasti hyviin ja huonoihin oppilaisiin. Koulussa opittu ajatusmalli oli kertojilla voimassa edelleenkin: on olemassa älykkäitä kuuroja ja tyhmiä kuuroja. Seitsemästä jakomenetelmän aikaan koulussa olleista kaksi ilmaisi kuuluvansa älykkäisiin ja viisi tyhmiin. Asian tuominen esille oli vaikeaa. Häpeän, surun ja jopa ahdistuksen ilmaisut olivat käsinkosketeltavia, asia jota ei julkisesti haluta kertoa.

Aina loman jälkeen piti kirjoittaa aine siitä, mitä oli tehnyt lomalla. Minä olin tehnyt maalla kaikenlaista, heinätoita ja vaikka mitä enon luona, mutta sain aikaiseksi vain pari riviä. Muut kirjoittivat sivukaupalla... ymmärrätkö... Minä kyllä yritin ja yritin, mutta ei tullut mitään. Minä olen niin heikko... tyhmä.. (Jussi 1930)

Edellinen esimerkki on selkeää uhripuhetta. Jussi on joutunut alistumaan vallankäyttöön, joka on johtanut itsensä vähättelyyn myös aikuisena. Toisaalta jakomenetelmässä on myös yhteiskunnallinen ulottuvuus. Jakomenetelmä oli viranomaismääräys, jota koulujen oli noudatettava.

Oppivelvollisuus tuli voimaan Suomessa v. 1921. Lailla oli suuri merkitys kansansivistykselle, mutta erityisryhmiin se ei juuri vaikuttanut vaan heidän opetuksensa jatkui niin kuin oli jatkunut siihenkin asti. (Kivirauma 2005, 28.) Samana vuonna lakiin tehtiin kuitenkin tarkennus kuurojen ja sokeiden lasten oikeudesta saada opetusta. Lain mukaan heidän opetuksensa tuli viime kädessä järjestää valtion kustannuksella ”kouluhallituksen määräämässä laitoksessa” eli käytännössä sisäoppilaitosmuotoisessa

kuurojenkoulussa. Kuurojen kouluunmenossa oli monia vaikeuksia. Usein vanhemmilla ei ollut tietoa kuurojenkoulujen olemassaolosta tai vaikka olisikin ollut, heitä ei sinne välttämättä haluttu päästää. Toisaalta myöskään viranomaisilla ei aina ollut tietoa asuinalueella olevista kuuroista lapsista. (Salmi & Laakso 2005, 162, 164.)

Viranomaisilla ei ollut mitään järjestelmää, millä kuurojen lasten perheet olisivat saaneet tiedon kuurojenkouluista. Kertojien mukaan tieto tuli sattuman kautta, esimerkiksi naapuri oli osannut kertoa tai tieto saattoi tulla myös kuurojenpapin kautta tai lääkäriltä. Pirkko aloitti koulunkäyntinsä kuulevien koulussa oppimatta mitään. Hän pääsi kuurojenkouluun vasta 12 vuoden ikäisenä kun perhe oli naapurin kautta saanut tietää kuurojenkoulun olemassaolosta. Kertojen mukaan vasta 1950 – 60-luvuilla syntyneiden vanhemmille annettiin viranomaisten taholta systemaattisesti tietoa kuurojenkouluista.

Yksi tärkeimmistä muistelukerronnan aiheista on ensimmäinen koulumatka ja siihen valmistautuminen. Näitä kokemuksia kuurot ovat jakaneet paljon luokkakokouksissaan ja muissa tapaamisissa. Kyseessä on kollektiivisesti jaettu muistitieto. Kaikille 1920–40-luvuilla syntyneille kertojille kouluunlähtö tuli täytenä yllätyksenä. He tulivat tietoisiksi kouluun saapumisesta vasta koulun pihalle tultaessa, ja silloinkin suurin osa kertojista ihmetteli, miksi paikalle oli kerääntynyt niin paljon lapsia. Koulun merkitys selvisi vähitellen päivien kuluessa. Monille kokemus oli traumaattinen, erityisesti tunne äidin ja isän hylkäämäksi joutumisesta oli voimakas. Näin kertoo esimerkiksi Heikki: ”Muistan kun itkin kovasti kun äiti laittoi meidät Oulun junaan.. tuntui, että äiti hylkäsi meidät..” Koulun alkamisen kokemukset ovat aineistossani eniten samankaltaisia, kertomukset ovat sisällöltään lähes identtisiä.

Ei minulle sanottu mitään, että nyt menet kouluun. Yhtenä päivänä vaan menin isän kanssa junaan. Ihmettelin kun siellä istui paljon ihmisiä. Ihmettelin onko tämä kirkko kun istutaan ihan samalla tavalla penkeissä niin kuin kirkossa. Ihmettelin, kun pappia ei kuulunut.. Odotin ja odotin, milloin

pappi tulee puhumaan. Kukaan ei ollut selittänyt minulle mitään, en tiennyt missä istuin. Istuin ja istuin.. sitten Riihimäellä vaihdettiin junaa ja sitten taas Jyväskylässä. (Terttu 1930)

1950–60-luvulla syntyneet kertojat tiesivät mihin olivat menossa. Vanhemmat olivat eri keinoin yrittäneet selittää koulun alkamisesta, esimerkiksi ostamalla koululaukun ja laittamalla sinne kirjoja ja kyniä, tai viemällä kuulevan sisaruksen kouluun, ja yrittäneet sitä kautta esimerkin avulla kertoa koulun alkamisesta.

Vaikka kuurojenkouluissa opetettiin muillakin metodeilla, puheopetus oli kuitenkin aina ensisijainen opetusmenetelmä n. 1970-luvulle asti. Esimerkiksi vanha jakojärjestelmä lakkautettiin virallisesti vasta 1970-luvun peruskoulu-uudistuksen myötä. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen koulumaailmaan levisi behavioristinen oppimiskäsitys, joka oli omiaan tukemaan puheopetuksen menetelmiä korostamalla esimerkiksi ulkoa opettelu merkitystä. Sanoja ja lauseita opeteltiin ääntämään ja puhumaan ulkoa, mutta ei niiden merkitystä. Kaikkia aineita opetettiin puhumalla, ei vain äidinkieltä. Oppilaita edellytettiin myös vastaamaan puhumalla. (Salmi & Laakso, 2005, 169–172.)

Iltaisin asuntolassa joutui papattamaan ääneen kirjaläksyjä, piti opetella ensin itsekseen ulkoa. Sitten asuntolanhoitaja otti kirjan eteensä ja hänelle piti puhua se ääneen. Hänen edessään piti seistä ja puhua. Kun hän oli hyväksynyt.. oli puhunut oikein, niin se oli iso helpotus. Seuraavana päivänä sama piti toistaa opettajalle ja puhua ihan oikein. En millään jaksanut opetella ja puhua.. en kestänyt. Minut pantiin huoneeseeni lukkojen taakse papattamaan sitä läksyä kaksi tuntia. Sitten kun olin oppinut, koputin oveen ja se avattiin ja hoitaja varmisti, että osaan läksyni. Kärsin paljon... kärsin, kärsin niin paljon... (Merja 1960)

Puhemetodin vankkumattomasta asemasta huolimatta kouluissa oli kuitenkin yksittäisiä opettajia, jotka halusivat käyttää viittomia. Sari kertoi, että vuonna 1974 hänen opettajansa viittoi tunneilla ”vähän niin kuin salaa”. Oli myös opettajia, jotka uskalsivat myöntää, etteivät oppilaiden oppimistulokset olleet aina hyviä. Opettajien epäilysten lisäksi on huomioitava, että kuurojenkoulujen opetustuntimäärät olivat huomattavasti

suuremmat kuin kuulevilla kansakoulussa, ja siitä huolimatta oppimistulokset eivät olleet riittävän hyvällä tasolla. Tämä pantiin merkille myös valtionhallinnossa. (Salmi & Laakso, 2005, 169–172.)

Koulussa kävi välillä joku tarkastaja katsomassa, että kaikki oli luokassa kunnossa. Me oppilaat olimme tyytyväisiä ja sanoimme aina, että opettaja on kiltti. Heti kun tarkastaja meni pois, niin saimme vaan vapaasti jutella ja opettaja otti sukankutimet esiin ja alkoi kutoa. Aikuisena olen vasta tajunnut, että opimme niin vähän, opettaja oli laiska. (Matti 1930)

Viittomakielen vastustaminen näkyi ainakin oppilaiden näkökulmasta selkeimmin ruumiillisissa rangaistuksissa. Viitotussa perinteessä toistuvat kertomukset, joissa oppilaita kuritettiin viittomakielen käytöstä koulussa. Rangaistuksina olivat mm. karttakepillä sormille lyömistä, luokan nurkassa seisottamista ja käsien sitomista. Jopa kahden oppilaan päiden yhteen hakkaamista ja nälässä pitämistä, kuten Heikki ja Leena kertoivat. Fyysiset rangaistukset ja pakottamiset olivat 1900-luvulla useilla vuosikymmenillä arkipäivää, ja ne ovat jättäneet syvät jälkensä oppilaiden muistoihin. (Salminen & Laakso 2005, 175; Wallvik 2001, 202.)

Luokassa opettaja valitsi meistä järjestyksessä yhden kerrallaan, ja valvoi henkilökohtaisesti, että jokainen osasi puhua läksyn ulkoa. Sattumalta minua jännitti niin paljon, että unohdin sanan opettajan edessä, ja yritin viittoja sanan. Opettaja oli kamalan vihainen minulle, otti kepin ja löi minua käteen. Se sattui paljon ja itkin heti. Opettaja jatkoi väkivaltaista käytöstään minua kohtaan, tukisti ja sylki kasvoihin, ja käännutti minut nurkkaan ja lisäksi potki minua peppuun. Käteni, pääni ja peppuni olivat moisesta käsittelystä kipeytyneet. Minua inhotti, kun opettajan sylki oli kasvoillani, puhdistin heti syljen pois kasvoista. Itkin kovasti nurkassa, jossa jouduin seisomaan rangaistukseksi noin kaksi tuntia. (Flinkman, 2003, 43.)

Fyysisiä rangaistuksia käytettiin myös kansakoulussa kuulevien opetuksen tehostamiskeinona. Oppivelvollisuuslain voimaantulo poisti kuitenkin kansakouluista opettajien oikeuden käyttää ruumiillista kuritusta. Rankaisumuodoiksi jäivät mm. nuhtelu, paikalla seisottaminen ja aresti. (Valta 2002, 110.) Kuurojenopetus ja muu erityisopetus elivät omaa elämäänsä, heitä oppivelvollisuuslain fyysinen rangaistuskielto ei koskenut

ainakaan käytännössä vaan fyysinen kurinpito jatkui haastateltavien kertomusten mukaan ainakin läpi koko oralismin ajanjakson 1970-luvun loppupuolelle asti.

Kovista kokemuksista huolimatta viitotuissa kertomuksissa käy ilmi, että koulu-aika oli monelle kuuroille elämän parasta aikaa. Tämä johtui siitä, että koulussa kuuroilla lapsilla oli vilkas sosiaalinen elämä keskenään ja ennen kaikkea samankielinen yhteisö. Ennen kouluunmenoa suurin osa kuuroista lapsista eli perheensä parissa kielettöminä, sillä yleensä muut perheenjäsenet olivat kuulevia. Viittomakielen lapset oppivat vasta koulussa isommilta oppilailta. Kielettömyys perheessä aiheutti kuuroille lapselle usein pelkoa ja hylätyksi tulemisen tunnetta. (Salmi & Laakso 2005, 178, 180.) Tässä tutkimuksessa hyvänä esimerkkinä tästä ovat jo aikaisemmin esillä olleet muistot ensimmäisestä koulumatkasta: tietämättömyys siitä, miksi laukku yhtäkkiä pakataan, mihin ollaan menossa ja äidin jääminen junan laiturille. (Terttu 1930; Heikki 1940) Vaikka koulussa viittominen olikin kiellettyä, oppilaat viittoivat keskenään välituntisin ja myös asuntolassa, oli se kiellettyä tai ei. Valvonta oli mahdotonta. Vuosisadan alkuvuosikymmeninä viittominen oli useimmissa kouluissa kiellettyä myös välituntisin ja asuntolassa, mutta vähitellen viittomiskielto alkoi monissa kouluissa koskea vain oppitunteja. Viittomakieltä ei siis koskaan saatu kitkettyä pois, vaan se säilyi myös vaikeina aikoina kuurojen ensikielenä. (Salmi & Laakso 2005, 178, 180.)

Kukaan kertojien vanhemmista ei osannut viittomakieltä, ei edes nuorempien kertojien vanhemmat. On huomioitava, että kaikkien kertojien vanhemmat olivat kuulevia. Perheissä, joissa vanhemmat olivat kuuroja, tilanne oli tietenkin aivan toinen. Jokaisessa perheessä käytettiin kuitenkin joitakin itse keksittyjä merkkejä ja/tai kuvia helpottamaan kommunikointia. Vain Pirjon ja Sarin kertomuksissa tuli esille, että vanhemmille tarjottiin 1970-luvulla viittomien (ei viittomakielen) opetusta, mutta vain muutamia tunteja kestävinä lyhyinä kursseina. Vanhemmat haastateltavat pitivät harmillisena, mutta kuitenkin hyväksyttävänä, ettei vanhempien ja

sisarusten kanssa ollut kunnollista yhteistä kieltä. He eivät nähneet mitään muutakaan vaihtoehtoa, koska viittomakielellä ei ollut minkäänlaista virallista asemaa oralismin aikakautena. Lähes kaikki kertoivat ylpeänä muistoista, kun he tulivat ensimmäisiä kertoja koulusta kotiin lomalle, ja saivat näyttää vanhemmilleen puhetaitoaan. Lapset omaksuivat näin jo pieninä koululaisina yhteiskunnan vaatimuksen: puhetaito on se avain, jolla saavutetaan ympäristön hyväksyntä.

Joululomalla kun menin kotiin, äiti oli juna-asemalla vastassa. Näytin oppimaani innoissani heti asemalla ja sanoin ”puu kaatuu”. Äiti oli ihan ihmeissään.. Sitten sanoin ”kaappi putoaa”. Äiti oli kovin hämmästynyt ja hyvillään kun osasin puhua 2-3 sanan lauseita. (Leena 1930)

3.3.2. Oralismin ajan vaikutukset kuurojen yhteisöön

Puheen merkityksen voimakas korostaminen vaikutti kuuroihin kaksijakoisesti. Toisaalta uskottiin vanhempia, opettajia, lääkäreitä ja muita ympärillä olevia auktoriteetteja ja asiantuntijoita, jotka olivat vuosikausia korostaneet puheen merkitystä. Näin myös kuuroissa löytyi henkilöitä, jotka vähättelivät viittomakielen merkitystä. Puhetaitoa korostivat erityisesti kuuroutuneet eli ne henkilöt, jotka olivat menettäneet kuulonsa puheenoppimisen jälkeen. Heidän puheensa oli luonnollisista syistä useimmiten huomattavasti selvempää kuin syntymäkuurojen puhe. Syntymäkuurojen puheääni herätti usein kiusallista huomiota erikoisuudellaan ja epäselvyydellään. Toisaalta taas kuuroilla oli sisäinen tunne, että viittomakielen käyttö ei voi olla pahasta, koska se oli ainoa kieli millä kuurot kokivat voivansa kommunikoida vaivattomasti. Se oli myös ajattelun kieli. (Salmi & Laakso, 2005, 197–199; Malm 2000, 13–15.)

Kertajat pitivät puhetaitoa tärkeänä kahta nuorinta lukuun ottamatta, kuten aikaisemmin on jo todettu. Kukaan kertojista ei ollut kuuroutunut vaan he olivat syntymäkuuroja tai menettäneet kuulonsa varhaislapsuudessaan. Kaksi nuorinta eroaa paitsi jyrkän kielteisen asennoitumisensa osalta puheopetusta kohtaan myös siinä, että he välttävät äänen ja puheen käyttöä

toisin kuin aineiston muut kertojat. Vanhemmilla kertojilla oli selkeästi kollektiivinen käsitys sekä puhetaidon että viittomakielen tärkeydestä kun taas kaksi nuorinta kertojaa pitivät tärkeänä vain viittomakieltä ja kirjoitettua suomen kieltä. He toivat haastattelun kuluessa usein esille harminsa siitä, etteivät he olleet päässeet osallisiksi viittomakielisestä opetuksesta. Sari kertoi tajunneensa, mitä oli menettänyt vasta kun pääsi lyhyeksi ajaksi kuuron opettajan oppilaaksi. Tämän ymmärtäminen aiheutti hänelle katkeruuden ja ahdistuksen tunteita menneisyyttä kohtaan. 1960-luvulla syntyneet kertojat olivat ikään kuin väliinputoajan asemassa. He olivat erityisen tyytymättömiä saamaansa koulutukseen kun heillä oli tieto paremmasta: Tieto siitä, että kuurojen opetuksessa, ammatinvalinnassa ja sitä kautta koko kuurojen yhteisössä tapahtui käänne parempaan juuri heidän kouluaikinsa jälkeen.

Evoluutioteorialla oli oralistisen ajattelutavan ohella muitakin kauaskantoisia vaikutuksia kuurojen elämään 1800-luvun jälkipuoliskolla. Evoluutioteorian yhtenä ajatuksena oli, että ihmisrodun laatua tuli kehittää paremmaksi estämällä huonojen ominaisuuksien periytyminen seuraavalle sukupolvelle. Tästä ajattelutavasta oli lyhyt matka oralismin kannattajien vaatimukseen, jonka mukaan perinnöllinen kuurous oli estettävä. Kuurous nähtiin perinnöllisenä sairautena ja poikkeavuutena, joka oli pahaksi yhteiskunnalle ja yksilölle itselleen. Pian alettiinkin esittää uuteen avioliittolakiin vaatimuksia syntymäkuurojen keskinäisten avioliittojen rajoittamisesta luvanvaraiseksi, jotta perinnöllinen kuurous saataisiin kitkettyä pois. Kuurot itse vastustivat esitystä voimakkaasti, sillä he luonnollisesti avioituivat pääsääntöisesti toistensa kanssa. Kuurojen vastarinnalla ei kuitenkaan ollut toivottua vaikutusta, ja näin syntymäkuurojen keskinäiset avioliitot kiellettiin Suomessa lailla vuonna 1929. Tämän lain vuoksi kuurojen sterilointi oli sallittua. Steriloidut kuurot saivat mennä keskenään naimisiin, sillä lain tarkoitus, perinnöllisen kuurouden estäminen, toteutui. (Salmi & Laakso 2005, 200–205; Wallvik 2001, 280; Vehmas 2005, 69.) Rotuhygienian nimissä Suomessa steriloitiin vuosien 1935–1970 aikana 7 530 naista. Kuuroja naisia ei ole tilastoitu

erikseen, joten määrää ei tiedetä. (Mattila 1999, 392.) Yleinen ilmapiiri oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä kaiken kaikkiaan vammaisille hyvin epäsuotuisa. Heistä tuli uhka rodun ja kansakunnan puhtaudelle. (Vehmas 2005, 65.)

Kuurojen keskinäisiä avioliittoja rajoittava laki suututti kuuroja jo sinänsä, mutta lisäksi se hankaloitti heidän elämänsä sekoittamalla synnynnäisen ja perinnöllisen kuurouden keskenään. Käytännössä syntymäkuurous oli harvoin perinnöllistä eikä sitä pystytty silloisilla lääketieteellisillä keinoilla todentamaan. Lääkärit eivät edellä mainittuun syyhyn vedoten useinkaan suostuneet kirjoittamaan viranomaisten vaatimaa todistusta siitä, oliko tutkittavat kuurot perinnöllisesti kuuroja vai eivät. Myös papit kieltäytyivät usein vihkimästä kuuroja pareja lakiin vedoten. (Lumio & Paljakka 1964, 68.) Kuurot olivat työelämässä ja pystyivät kaikin puolin huolehtimaan itsestään, joten laki tuotti kuurojen elämään pelkkää vahinkoa. Muutamat kuurot elivät avioliittokiellon vuoksi avoliitossa, joka puolestaan herätti ajan käsitysten mukaan voimakasta paheksuntaa ja syrjintää sekä muissa kuuroissa että asianomaisten kuurojen lähipiirissä, ja aiheutti näin lisää paineita kuurojen elämään. Lopulta viranomaiset joutuivat taipumaan kuurojen tahtoon vuodesta 1944 alkaen niin, että avioliittokiello rajattiin koskemaan todistettavasti perinnöllisesti kuuroja. Kaikkien kuurojen väliset avioliitot sallittiin vasta vuonna 1969. Lainsäädännöstä huolimatta kuurot avioituivat keskenään, sillä useimmiten löytyi pappi, joka suostui vihkimään kuuron pariskunnan. Avioliiton solmiminen oli kuitenkin tehty lainsäädännön vuoksi hankalammaksi ja se koettiin selkeästi ihmisarvoa loukkaavaksi. (Salmi & Laakso 2005, 206–209; Wallvik 2001, 281.)

Kertojista viisi oli haastatteluhetkellä naimisissa, kaksi leskeä, kaksi avoliitossa ja yksi naimaton. Vain yhdellä ei ole lapsia. Yhdellä kertojalla on kuuroja lapsia, yhdellä sekä kuuroja että kuulevia lapsia ja muiden kertojien lapset ovat kuulevia. Yhden puoliso on kuuleva, muiden puoliset ovat kuuroja. Näiltä osin otos kertojista kuvaa hyvin koko kuurojen yhteisöä, vaikka mitään yleistyksiä ei voikaan tehdä näin pienestä

kertojajoukosta. Kenelläkään ei ollut vaikeuksia viranomaisten kanssa avioliittoa solmittaessa. Sen sijaan perinnöllistä kuuroutta kohtaan kertojat esittivät voimakkaitakin mielipiteitä. Ne, joilla on kuulevat lapset, olivat siitä ilmeisen ylpeitä ja hyvillään. Moni heistä myös kertoi säälivänsä niitä vanhempia, joilla on kuuroja lapsia. Ne kaksi kertojaa, joilla oli kuuroja lapsia, olivat tyytyväisiä lastensa kuurouteen. Molemmat heistä kuitenkin katsoivat tarpeelliseksi todistella, että heidän lapsensa ovat yhtä hyviä kuin kuulevat lapset. Oralismiin painolasti näkyy siis näissäkin kertomuksissa; Kuulemista pidettiin hyvänä asiana ja kuuroutta täytyi puolustella. Jälleen kaksi nuorempaa haastateltavaa suhtautuu asiaan toisin. Heille kuuro lapsi olisi ollut lottovoitto.

Eräs kuuro rouva valitteli: ”Voi, voi, miksi minulle syntyi kuuroja lapsia.” Olen usein sanonut hänelle: ”Älä nyt viitsi, sehän on ihanaa!” Timon vanhemmat ja muut ovat sellaisia. Harmitellaan ja hävetään.. Toivotaan, että olisipa lapset kuulevia niin kuin muidenkin kuurojen lapset. Tällaisia kuuroja vanhempia olen tavannut paljon. Vanhemmat kuurot ajattelevat niin, mutta ei me nuoremmat... (Sari 1960)

Edellisessä esimerkissä näkyy, että myös kuurojen yhteisön sisällä on joutunut häpeämään kuurouden periytymistä omiin lapsiin. Näitä vanhempia on säälitty ja tunnettu helpotusta, jos omat lapset olivat kuulevia. Kertojat peilasivat omia kokemuksia kuulevien elämään. Kaikilla kertojilla oli vahva käsitys siitä, että kuulevien elämä oli helppoa, tai ainakin huomattavasti kuurojen elämää helpompaa.

Oralismiin valtakaudella kuurot halusivat elää kaupungeissa, vaikka esimerkiksi monet kuurojenopettajat suosittelivat kuuroja oppilaita palaamaan turvalliseen ympäristöön, omalle kotiseudulle. Näin ei kuitenkaan käynyt. Kuurojen kaupunkiin asettumisen syynä oli se, että kaupungeissa kuurojen oli helpompi tavata toisiaan ja päästä näin osalliseksi sosiaalisesta elämästä. Erityisesti kuurot toimivat käsityöammateissa, joihin he olivat saaneet opetusta kuurojenkoulussa. (Salmi & Laakso 2005, 249.) Kuurojen miesten yleisin yksittäinen ammatti oli 1900-luvun alkuvuosikymmeninä puuseppä ja naisilla kotiapulainen. (Harjula 1996, 36.) Suomalaisen yhteiskunnan ja elinkeinorakenteen murroksen myötä kuurojen

sijoittuminen työelämään alkoi monipuolistua, vaikka työnsaanti ei ollut helppoa edellisten vuosikymmenten tapaan. Kuurojen koulutustaso oli edelleen alhainen ja myös vanhat ennakkoluulot ”vammaisten” kyvystä työelämään jatkui edelleen. Turkuun vuonna 1944 perustettu Kuuromykkien ammattikoulu toi tähänkin asiaan vähitellen muutoksen parempaan suuntaan. Kuurojenyhdistysten merkitys kuurojen elämään näkyi myös työelämään liittyvissä asioissa. Yhdistyksissä tiedot hyvistä työpaikoista levisivät kuuroilta toiselle ja näin saman työnantajan palveluksessa saattoi olla useampiakin kuuroja. (Salmi & Laakso 2005, 248, 252–253.)

Kaikki kertojat ovat tehneet työuransa ns. suorittavan työn ammateissa. Kertojien ammatit ovat tyypillisiä oralismin aikakaudella syntyneiden ammatteja kuten siivoja, ompelija, maalari ja autopeltiseppä. Kertojien nuoruudessa kuuroilla ei ollut mahdollisuuksia opiskella akateemisiin ammatteihin. Neljän kertojan ammatin valitsi joku muu kuin kertoja itse. Ammatin päätti esimerkiksi kuurojenkoulun opettaja tai äiti. Muut kertojat valitsivat ammatin ammattikoulun tarjoamasta suppeasta valikoimasta, ja osa meni kuurojenkoulun jälkeen suoraan työelämään. Suhtautuminen omaan työuraan vaihteli eri kertojilla. Jotkut olivat hyvin ylpeitä pitkästä ja hyvin suoritetusta työurasta. Muutamat kertojat taas olivat katkeria, koska he olivat joutuneet ammattiin, johon eivät olisi alun alkaenkaan halunneet. Katkeruutta aiheutti myös se, ettei kuuroilla ollut siihen aikaan mahdollisuuksia kouluttautua omasta mielestään parempaan ammattiin. Auktoriteettien vallankäyttö ulottui siis myös aikuisuuden kynnyksellä oleviin nuoriin kuuroihin. Tällä vallankäytöllä oli näin ollen monien kuurojen elämään kauaskantoiset vaikutukset.

Kuurojen keskuudessa oli käyty keskustelua kuuromykkä- ja kuuro-sanojen oikeellisuudesta jo aikaisemmin mutta vakavammin keskusteluun palattiin keväällä 1945. Kummallakin käsitteellä oli omat kannattajansa sekä kuuroissa että kuulevissa. Kuuromykkä-käsitettä puolustettiin erityisesti siksi, että kaikki kuurot eivät osanneet puhua. Kuuro-käsite sai kuitenkin nopeasti laajempaa kannatusta, sillä kuuromykkä-nimitystä pidettiin

vanhoillisena ja nöyryyttävänä. Alan järjestöt ja lehdet vaihtoivatkin nimensä 1950-luvulle tultaessa nykyaikaisempaan muotoon. Vaikka muutos kuurojen keskuudessa onkin tapahtunut yli 50 vuotta sitten, vielä tänä päivänäkin silloin tällöin lehdistössä ja kuulevien kielenkäytössä näkyy kuurojen harmiksi sitkeä ”kuuromyökkä” -sana. Näiden käsitteiden ohella samoihin aikoihin kuuroja puhutti viittomakieli. Viittomakielestä alettiin vähitellen puhua kuuron äidinkielenä. Osa kuuroista ei tätä hyväksynyt, olihan koulussa vuosikymmeniä taottu päähän suomen/ruotsin kieltä ja käytetty siitä nimitystä ”äidinkieli” ja viittomakieltä ei pidetty sen sijaan ollenkaan kielenä. 1950-luvun lopulta lähtien viittomakieleen suhtauduttiin jo myönteisemmin, mutta varsinaisesti viittomakielen asema parani vasta sitten kun sen asema parani kuurojenkouluissa ja opettajat alkoivat vähitellen käyttää sitä opetuskielenä. (Salmi & Laakso 2005, 294–295, 297–299.)

Nuorimman kertojan, 1960-luvulla syntyneen Sarin kohdalla viittomakielen hyväksyntä alkoi varovasti nostaa päätään kuurojenkoulun viimeisillä luokilla. Hänen koulussaan oli muutama opettaja, jotka viittoivat salaa, sillä koulun johto ei ollut viittomakielen käyttöä vielä hyväksynyt. Yhteiskunnallinen muutos teki kuurojenkouluihin vasta tuloaan.

Kunnon viittomakielinen koulu oli vasta ammattikoulussa. Huh huh.. siellä viesti meni perille! Siellä opettajat osasivat viittoa jotenkuten, se oli mahtavaa! Taso oli kuitenkin vaihtelevaa.. (Sari 1960)

Toisaalta 1950-luvulla syntynyt Ritva kertoo omasta vanhasta opettajastaan, joka oli jälkeempään kertonut Ritvalle harmitelleensa nuorena opettajana, että opetusta oli koulun sääntöjen mukaan pakko antaa puhekielellä. Yhteiskunnallista tottelemattomuutta harjoittivat siis yksittäiset opettajat jo aikaisempinakin vuosikymmeninä: kuka viittoen salaa, kuka kapinoiden mielessään puheopetusmenetelmää vastaan. Suurin osa koulun henkilökunnasta kuitenkin vaikenä ja toimi yleisesti vallitsevan käytännön mukaan.

Haastatteluaineistossa viittomakieli näkyi kouluopetuksessa vasta 1970-luvun loppupuolelta alkaen. Opettajien vähäisenkin viittomakielen taito tai pikemminkin yksittäisten viittomien hallinta tuntui ”mahtavalta”, koska paremmastakaan ei ollut tietoa. Sari oli kuulovammaisten ammattikoulussa 1980-luvun alussa, jolloin viittomakieli alkoi voimakkaasti nousta kaikkien kuulovammaisten koulujen opetuskieleksi suomen kielen rinnalle. Sari koki viittomakielen nousun myös suurena kuurojen yhteisön voittona taistelussa oralistista opetusta vastaan. Hänen kerrontansa oli ikään kuin pitkän taistelun jälkeistä voitonhuumaa. Toisaalta kerrontaa sävytti myös katkeruus, sillä Sari koki että hän ei päässyt tästä voitosta enää osalliseksi. Hänen koulunsa oli jo käyty ja hän ajautui ammattiin, jota ei koskaan itselleen olisi halunnut. Sarin kerronnasta voi erottaa näin uhma-, yhteisöllisyys- ja yhteiskunnallisen diskurssin piirteitä. Viittomakielisen yhteisön tuella käyty taistelu oman kielen puolesta johti voitokkaaseen tulokseen mutta samalla Sari koki suurta pettymystä, koska yhteiskunnallinen muutos tapahtui hänen kannaltaan liian myöhään.

3.3.3 Oralismien aika päättyy

Kuurojen etujärjestöllä, Kuurojen Liitto ry:llä oli ratkaiseva merkitys puheopetusmenetelmän taittumiseen ja viittomakielen arvostuksen palaamiseen kouluopetuksessa. 1950-luvun lopulta lähtien liitto alkoi tehdä useita aloitteita kouluviranomaisille kuurojen opetuskielen muuttamisesta viittomakieliseksi. Aluksi Kuurojen Liiton pyrkimykset asiantilan muuttamiseksi olivat hyvin maltillisia: viittomakieli pyrittiin saamaan puheopetuksen rinnalle ja asenteet viittomakieltä kohtaan myönteisemmiksi. Vähitellen muutoksia alkoikin tulla. 1960-luvulla kouluissa alettiin käyttää ns. simultaanimetodia. Metodien ideana oli, että puhuttua kieltä ja viittomia käytettiin yhtä aikaa. Opettaja siis puhui suomea/ruotsia ja viittoivat sanat suomen/ruotsin kielen rakenteen mukaan. Tätä samaa menetelmää olivat aikaisemmin käyttäneet työssään esimerkiksi kuurojenpapat. Opettajat ottivat menetelmän hyvin vastaan, sillä se koettiin helpoksi oppia: tarvitsi vain opetella puhutun kielen sanoja vastaavat viittomat. Kuuroille oppilaille

menetelmä oli erikoinen. Opetuksessa oli viittomakielestä tuttuja viittomia, mutta viittomakielelle vieraassa järjestyksessä. Oppilaiden ei siis ollut helppo ymmärtää tätä opetusmenetelmää: puhtaasta puheopetuksesta oli siirrytty puhemetodiin, jota tuettiin viittomin. Joka tapauksessa 1960-luvun loppuun mennessä usko viittomisen haitallisuuteen alkoi murentua viranomaisten ja opettajien keskuudessa. (Salmi & Laakso 2005, 335–338, 341–343.)

Oralismin ajan katsotaan päättyneeksi kun viittomakieli palasi vähitellen kuurojen opetuskieleksi. Oralismien ajan päättymisen ajankohtaa on vaikea määritellä tarkkaan, koska joissakin kouluissa viittomakieleen alettiin suhtautua suopeasti aikaisemmin kuin joissakin toisissa kouluissa. Yleisesti oralismin ajan katsotaan päättyneen 1960–70-luvun vaihteessa. Tosin parhaimmillaankin vain harvat viittomakieliset lapset saivat sen jälkeenkin opetusta omalla äidinkielellään. Viittomakielistä opetusta saivat vain ne oppilaat, joilla oli onni saada viittomakielinen tai viittomakieltä hyvin osaava opettaja: kaikki opettajat eivät edelleenkään osanneet eivätkä osaa tänä päivänäkään riittävän hyvin viittomakieltä. Lisäksi kuurojen koulujärjestelmän uudistuksen myötä 1970-luvulla perustettiin niin paljon uusia kunnallisia kuulovammaisten kouluja, että oppilasmäärät jäivät liian pieniksi lähes kaikissa kouluissa. Samalla luokalla saattoi olla suomen kieltä käyttäviä huonokuuloisia, viittomakielisiä, kielihäiriöisiä ja monivammaisia lapsia. Niin ikään oppilaat saattoivat olla eri vuosiluokilla samassa ryhmässä. Opettajat olivat näin mahdottoman tilanteen edessä: opetuksen piti tapahtua yhtä aikaa suomen kielellä, viittotulla puheella ja viittomakielellä. Vaikka oralismien aika päättyi, viittomakieli ei enää koskaan palannut kouluihin kuurojen yhteisöä tyydyttävällä tavalla. (Lappi 2000, 73–74; Salmi & Laakso 2005, 341, 345–347, 365.)

4. KUUROJEN YHTEISÖ JA KULTTUURI

Kuurojenkoulut ovat olleet avainasemassa kuurojen yhteisön synnylle, ilman kouluja tätä yhteisöä tuskin olisi olemassa ainakaan sellaisena kuin se

tänä päivänä on. Itse käsitteet ”kuurojen yhteisö” ja ”kuurojen kulttuuri” ovat olleet Suomessa käytössä verraten lyhyen aikaa. Kasvatustieteilijä Markku Jokisen mukaan ensimmäinen maininta kuuroista kulttuuriryhmänä esitettiin v. 1965 julkaistussa teoksessa ”*The Dictionary of American Sign Language*”. Suomessa nämä käsitteet otettiin käyttöön varsinaisesti vasta 1980-luvulla kun Yhdysvalloista alkanut kuuroudentuntemusliike levisi Suomeen. Kirjallisuudessa näitä käsitteitä on käytetty osittain myös päällekkäin. (Jokinen 2000, 82, 97; Luukkainen 2008, 22.) Edellä mainittujen käsitteiden rinnalle on yleistymässä käsite ”viittomakielinen yhteisö”. (Kuurojen Liitto ry. 2010, 9.) Tämä käsite ei kuitenkaan ole mielestäni vakiintunut riittävässä määrin, joten sen vuoksi käytän tässä tutkielmassa edelleenkin käsitettä ”kuurojen yhteisö”. Lisäksi tarkastelen kuurojen yhteisöä nimenomaan kulttuurin näkökulmasta, en kielen näkökulmasta, joten senkin vuoksi kuurojen yhteisö -käsite puoltaa paikkansa.

Yhdysvaltalainen kuurojen yhteisön tutkija Carol Paddenin mukaan kuurojen yhteisö on kuurojen ja huonokuuloisten ihmisten muodostama ryhmä, joka elää tietyssä paikassa, jakaa keskenään jäsenten yhteiset päämäärät ja tavoitteet sekä työskentelee yhdessä niiden saavuttamiseksi. Kuurojen yhteisöön voi kuulua myös henkilöitä, jotka eivät ole kuuroja, mutta jotka ovat aktiivisesti tukemassa yhteisön päämääriä ja työskentelevät kuurojen kanssa saavuttaakseen ne. Yhteisön tärkein päämäärä on kuurojen ja kuulevien välinen tasa-arvo kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla. Myös kuurojen historian ja viittomakielen merkityksen tunnustaminen ja hyväksyminen ovat Paddenin mukaan tärkeitä. (Padden 1989, 5–7, 14–15.) Kuulevista esimerkiksi kuurojen vanhempien kuulevat lapset sekä kuurojen kanssa työskentelevät kuulevat voivat olla kuurojen yhteisön jäseniä. Toiset amerikkalaiset tutkijat Baker ja Cokely ovat kuurojen yhteisön määritelmässään korostaneet erityisesti viittomakielen merkitystä. Heidän mukaansa kuurojen yhteisön ydinryhmä koostuu kuuroista ja huonokuuloisista jäsenistä, joilla on yhteinen kieli, kokemukset ja arvot sekä

samanlainen tapa olla vuorovaikutuksessa sekä toistensa että kuulevien kanssa. (Cokely & Baker 1980, 56–57.)

Ennen kuurojen kulttuuri -käsitteen yleistymistä kuurot käyttivät yhteisöstään ja elämästään käsitettä ”kuurojen maailma” ja elämäntavastaan ”kuurojen tapa”. Nämä käsitteet ovat yhä edelleen käytössä kuurojen arkikielessä kuurojen kulttuuri -käsitteen rinnalla. (Jokinen 2000, 82, 97.) Kuurojen kulttuuriryhmä on määritellyt kuurojen kulttuurin v. 1985 tavalla, joka tuntuu edelleen ajanmukaiselta. Työryhmän mukaan kuurojen kulttuuri on kaikkea sitä, mikä rikastuttaa kuuron elämää ja parantaa elämisen laatua. Kuurojen elämäntapa on monessa suhteessa erilaista kuin kuulevien, koska kuurot elävät näön varassa. Voidaankin sanoa, että kuurojen kulttuurin avainsanana on visuaalisuus. (Kuurojen kulttuuriryhmän muistio 1985, 57–58.) Markku Jokinen on täsmentänyt kuurojen kulttuurin määritelmää seuraavasti: ”Kuurojen kulttuuri on prosessi, joka siirtää kuurojen kulttuurin sisältämät arvot, uskomukset, tavat ja käyttäytymismuodot sukupolvelta toiselle, ja se on myös erityinen symbolijärjestelmä, joka ohjaa käyttäytymistä ja selittää sekä rajoittaa ympäröivän todellisuuden esittämiä asioita. Sen voi ymmärtää omaksi kokonaisuudekseen erotuksena muista kulttuureista.” (Jokinen 2000, 97.)

4.1. Kuurot kieli- ja kulttuurivähemmistönä

Kuurot on mielletty kieli- ja kulttuurivähemmistöksi kuurojen historian näkökulmasta varsin lyhyen aikaa, varsinaisesti vasta 1980-luvulta lähtien kuuroudentuntemusliikkeen myötä. (Jokinen 2000, 82.) Tosin valtaväestö ei tätä tunnusta samalla tavalla kuin muita kieli- ja kulttuurivähemmistöjä. Yhteiskunta on korostanut kuurojen vammaisuutta ja poikkeavuutta ja luonut sen mukaan rakenteita, jotka eivät tue vähemmistö näkemystä. (Jokinen 2000, 82, 99–100; Kuurojen Liitto ry. 2010, 9.) Kuurojen etujärjestön, Kuurojen Liitto ry:n kanta on kuitenkin seuraava: ”Yhteiset kokemukset, historia ja elämäntapa sitovat kuuroja yhteen. Siksi viittomakieliset määrittelevätkin itsensä kieli- ja kulttuurivähemmistöksi.

Monet viittomakieliset kokevat itsensä myös maailmankansalaisiksi, koska kokemus kuurona kuulevien parissa elämisestä ja oman kielen erilaisuus ympäröiviin puhuttuihin kieliin verrattuna yhdistävät yli rajojen.” (Kuurojen Liitto ry. 2010, 9-10.) Tämä Kuurojen Liiton kanta pitää käsitykseni mukaan sisällään ajatuksen, että kuurot katsotaan kuuluvan myös etniseen ryhmään.

4.1.1. Vähemmistön ja etnisyyden määritelmiä

Jotta yhteisö voi olla vähemmistö, sen on täytettävä vähemmistölle asetetut kriteerit. Tavallisesti vähemmistöksi määritellään ryhmä ihmisiä, jotka poikkeavat tietyllä alueella asuvasta, ja useimmiten myös valtaa käyttävästä valtaväestöstä jonkin henkilöön tai alkuperäänsä liittyvän ominaisuuden vuoksi. (Liebkind 1994, 26.) Yhdistyneiden kansakuntien (YK) kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (KP -sopimus) 27 artiklan mukaan vähemmistöt ovat kansallisia, kielellisiä tai uskonnollisia. (<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/>)

Kuten vähemmistöä myös etnisyyttä on määritelty monin eri tavoin. Yleisimmin etnisuus määritellään kulttuuri-ilmiöksi, joka erottaa yhteisöt tai ryhmät toisistaan. Kriteereinä pidetään tavallisesti kieltä, yhteisön rakennetta, tapakulttuuria, perinnevarastoa, aineellista ja henkistä elinkeinorakennetta sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta ryhmän muiden yksilöiden kanssa. Tällöin ryhmän jäsenet kokevat olevansa saman kulttuurin ja identiteetin osa, joka on erilainen kuin muilla ryhmillä; jäsenten välillä on tietty yhteishenki, joka muodostuu etnisestä hengenheimolaisuudesta. (Lehtola 1997, 87) Erityisesti korostetaan ryhmän jäsenten itsensä kokemaa, subjektiivista etnistä identiteettiä. Ryhmän erityispiirteinä nähdään ne piirteet, jotka ryhmä itse katsoo etnisyydelle tärkeiksi. Olennaista on yksilön tunne kuulumisesta johonkin ryhmään eikä se mihin ryhmään on sattunut syntymään, vaikka syntymä käytännössä usein määrittääkin etnisen ryhmän. (Kupiainen 1994, 36; Nygren 1995, 14–16.)

Erik Allardt ja Christian Starck ovat määritelleet neljä ehtoa, joista ainakin osan on täytyttävä, jotta ryhmää voisi pitää etnisenä vähemmistönä. Ehdot ovat: itse tehty luokittelu (samaistuminen), sukujuuret, erityiset kulttuuripiirteet (esimerkiksi oma kieli) ja sosiaalinen organisaatio sekä ryhmän keskinäistä että ulkopuolisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta varten. (Allardt & Starck 1981, 38.) Kuurojen yhteisön kohdalla kaikki nämä ehdot toteutuvat. Kuuroista lähes kaikki identifioituvat, samaistuvat voimakkaasti kuurojen ryhmään, joten ensimmäinen ehto on kuurojen yhteisölle itsestään selvä. Sukujuuret-ehdon kohdalla tilanne on toinen. Suurimmalla osalla kuuroista on kuulevat vanhemmat ja sitä kautta ”kuulevat sukujuuret”. Kuitenkin pieni osa kuuroista on perinnöllisiä kuuroja, ja näin myös Allardt & Starckin määrittelemistä ehdoista myös sukujuuret-ehto täyttyy osittain. Kolmas ehto täyttyy helposti, koska kuuroilla on oma kielensä, viittomakieli ja omintakeinen visuaalisuuteen pohjautuva kulttuurinsa. Myös neljäs ehto täyttyy itsestään selvästi, sillä kuurojen yhteisö on vahvasti organisoitunut sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Näissä esimerkkeinä ovat Kuurojen Liitto ry kuurojen etujärjestönä, kuurojenyhdistykset, kuurojen maailmankongressit ja erilaiset kansalliset ja kansainväliset urheilutapahtumat. (Ruuttunen 2001, 54–57.)

4.1.2. Enemmistö-vähemmistö: suhtautuminen erilaisuuteen ja erilaisuuden tiedostaminen

Enemmistö-vähemmistö käsitteiden käyttö koetaan leimavana alistussuhteena ja piiloviestinä siitä, kuinka näihin ryhmiin tulee suhtautua. Esimerkiksi erillispalvelut ja -järjestelyt, joita vähemmistöryhmään kuuluvat saavat, koetaan usein leimaavina toimenpiteinä. Käsitteillä vahvistetaan myös ihmisten ennakkoluuloisia ajatuksia erilaisista ihmisryhmistä. Enemmistöllä nähdään usein olevan etuoikeus päättää kaikkien asioista ottamatta huomioon vähemmistöryhmän tarpeista lähteviä vaihtoehtoisia organisaatio- ja palvelutoimenpiteitä. (Matinheikki-Kokko 1994, 85–88.) Kuurojen kohdalla enemmistö on päättänyt useimmiten kuuroja itseään

kuulematta, mitä palveluita kuurot tarvitsevat, mitä kieltä heidän tulee käyttää, millaiset koulujärjestelyt ovat kuuroille tarkoituksenmukaisia ja millaiset ammatit sopivat kuuroille. (Jokinen 2000, 96.) Tuoreimmat esimerkit tästä ovat vuosilta 2014 ja 2015, jolloin kahdelta kuuroilta evättiin opiskelupaikka kuurouden perusteella vaikka hyvät opiskeluedellytykset olivat heillä molemmilla olemassa. Oppilaitokset päättivät, että ammatit, joihin kyseiset kuurot olivat hakeutuneet, eivät sovi kuuroille. (Kuurojen lehti 1/2015, 6-8; Aamulehti 19.1.2015) Enemmistön ei tarvitse esittää perusteluja toimenpiteilleen, mutta vähemmistön täytyy perustella näkemyksensä tarkkaan saadakseen oikeutuksen omille pyrkimyksilleen. (Jokinen 2000, 96.) On myös merkillepantavaa, että pääsääntöisesti enemmistökulttuurin edustaja tekee vähemmistökulttuuritutkimusta. Tällä tavalla pystytään enemmistöstä käsin määrittelemään, mitä vähemmistökulttuuri on, ja näin myös asetetaan ulkoapäin sen asema ja status. (Häyrynen 2004, 11; Ladd 2003, 13, 21.)

Enemmistö odottaa, että vähemmistö sopeutuu, akkulturoituu enemmän tai vähemmän omaan valtakulttuuriinsa. Sosiaalipsykologi Karmela Liebkind on tutkinut maahanmuuttajien akkulturaatio-prosessia yksilön etnisen identiteetin kannalta. Tällöin keskeisiksi tekijöiksi nousee suhtautumistapa itseän, toisiin oman etnisen ryhmän jäseniin, muiden vähemmistön edustajiin sekä enemmistöryhmän jäseniin. Hän on kuvannut esimerkiksi Suomeen muuttaneiden maahanmuuttajien suomalaiseen kulttuuriin tapahtuvia sopeutumisen prosesseja, mutta myös valtaväestön maahanmuuttajiin kohdistuvia suhtautumistapoja. (Liebkind 1994, 27–28.) Liebkindin teorioita voidaan soveltaa myös viittomakielisiin kuuroihin, sillä heitä voidaan monessa suhteessa verrata maahanmuuttajiin, eikä vähiten enemmistöstä poikkeavan kielen vuoksi.

Mari Kallio ja Hanna Kuivala toteavat pro gradu -tutkielmassaan, että kuuron kohdalla ihanteellisin tilanne on silloin, kun kuuro on kasvanut kahteen kulttuuriin ja on saanut taidot molemmissa kulttuureissa toimimiseen. Kuurolla on tällöin positiivinen suhtautuminen sekä omaan

että enemmistön kulttuuriin. (Kallio ja Kuivala 2008, 49–50.) Edellä kuvatulle bikulturalismille tunnusomaisia piirteitä onkin sekä enemmistöettä vähemmistökulttuurien eri osien arvostaminen ja hyvän itsetunnon saavuttaminen siten, että yksilö on ylpeä juuristaan, mutta tietoinen myös omasta itsenäisyydestään ja riippumattomuudestaan. (Liebkind 1994, 27–28.) Nämä piirteet ovat ominaisia oralismin jälkeiselle kuuroille sukupolvelle, jotka ovat saaneet kasvaa viittomakieltä ja kuurojen kulttuuria hyväksyvässä ilmapiirissä. Sen sijaan oralismin aikakaudella kuurot alustuivat haastatteluaineistoni mukaan pääsääntöisesti valtakulttuurin ylivoimaan tai pikemminkin heidät kasvatettiin siihen. Liebkind puhuu konformisuuden vaiheesta, jolloin kaikki enemmistökulttuuriin liittyvä nähdään hyvänä ja omaan kulttuuriin liittyvä pahana. Tästä on seurauksena usein huono itsetunto ja pyrkimys välttää oman etnisen ryhmän jäseniä. (Liebkind 1994, 27–28.)

Oralismin ajanjaksolla koulua käyneiden kuurojen kertomuksissa näkyy vahvasti enemmistön eli kuulevien ylivoimaisuus ja oma huonommuudentunne tulee vähän väliä esiin riippumatta siitä, mistä aiheesta haastateltava kulloinkin kertoi. Oman ryhmän jäsenten välttämistä ei kuitenkaan esiintynyt kenelläkään. Tähän viittaavana voi kuitenkin pitää kertomusten lomassa esiintyviä kritisoivia mielipiteitä omasta yhteisöstä.

Kuuroissa perheissä (vanhemmat kuuroja) juorutaan enemmän, kuulevat perheet ovat sillä tavalla erilaisia. Minusta oli ihan outoa kun kuuroissa perheissä juoruttiin niin paljon muista ihmisistä. Olin ihan ällikällä lyöty.. se oli kuvottavaa... anteeksi nyt vaan.. (Sari 1960)

Edellisessä esimerkissä Sari haluaa tehdä selvän pesäeron ”juoruileviin” yhteisön jäseniin. Haastatteluaineistossa on muitakin vastaavia esimerkkejä, joissa yhteisön ”huonoiksi” koetuista tavoista halutaan sanoutua irti. Näihin palaan kuurojen kulttuuria käsittelevässä luvussa 4.4.

Varhaislapsuudessa kertojilla ei ollut selkeää käsitystä omasta erilaisuudesta verrattuna omiin sisaruksiinsa. Koska perheenjäsenillä ei ollut yhteistä kieltä, vanhemmilla ei ollut välineitä kertoa lapselleen hänen kuuroudesta, ja

ja ehkä heillä ei ollut omasta mielestään siihen tarvettakaan. Erilaisuuden tiedostamiseen liittyen kertomuksien avainsana on ihmettely. Monet haastateltavista kertoivat ihmetelleensä, miksi vanhemmat ja sukulaiset olivat surullisia kun katsoivat häntä tai miksi kuuleva sisarus tai pihan leikkiverit toimivat oudolla tavalla, esimerkiksi puhkesivat yllättäen nauruun.

Pienenä luulin, että olen samanlainen kuin kaikki muutkin lapset, en tiennyt että olen kuuro ja muut lapset kuulevia. Luulin, että olemme kaikki samanlaisia. En tiennyt mitä eroa minulla ja muilla lapsilla oli. Ihmettelin, että muiden ihmisten suut liikkuvat.. En ymmärtänyt enkä osannut ajatella, että muut puhuvat ja miksi minä en puhu ja miksi muut kuulevat mutta minä en.. Luulin, että olimme kaikki samanlaisia. (Pirjo 1950)

Oman erilaisuuden tiedostaminen aukeni usein vasta koulussa kun kuuro lapsi näki itsensä kanssa samalla tavalla käyttäytyviä ja toimivia lapsia ja kun he oppivat isommilta oppilailta kielen, viittomakielen, jolla käsitellä asioita. Suurin osa kertojista näki kuuron henkilön ensimmäistä kertaa vasta koulussa. Koulussa kuuroille lapsille tuli vertailukohta kotiympäristönsä lapsiin ja he pystyivät näkemään oman erilaisuutensa verrattuna kuuleviin, ja vastaavasti samanlaisuutensa verrattuna muihin kuuroihin lapsiin. Ne kertojat, joilla oli ollut kontakteja kuuroihin jo ennen koulun alkamista, tilanne oli toinen. Heille oman erilaisuuden ymmärtäminen oli tapahtunut jo aikaisemmin.

4.1.3. Kuurojen oma käsitys kieli- ja kulttuurivähemmistön asemasta

Kuurojen yhteisöllä on paljon yhtymäkohtia muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen kanssa, esimerkiksi Suomessa kuurot rinnastetaan usein saamelaisiin ja romaneihin. Kaikilla edellä mainituilla ryhmillä on oma kieli ja kulttuuri, kaikki ovat kokeneet syrjintää ja negatiivista asennoitumista valtaväestön taholta sekä yhteisönsä menneisyydessä että tänä päivänä. Vähemmistöryhmän kohtaama syrjintä tai sorto voi olla suoraa tai epäsuoraa. Kuurot ovat kokeneet suoranaista sortoa ja syrjintää

oralismin aikana viittomakielen kieltämisenä ja erilaisina pakkotoimenpiteinä puheen oppimisessa. Tänä päivänä syrjintä näkyy esimerkiksi viittomakieltä osin syrjivänä lainsäädäntönä. Epäsuoraa syrjintää kuurot ovat kokeneet koulutusjärjestelmissä ja muissa yhteiskunnan rakenteellisissa ratkaisuissa, jotka ovat kuuroille epäedullisia ja koetaan yhteiskunnan vallankäyttönä. Tällaisia ovat mm. päivähoitossa ja kouluissa tehdyt kielelliset ratkaisut, jolloin viittomakieli on joutunut väistymään puhekielen tieltä; äidinkielen tunneilla opetetaan suomen kieltä eikä viittomakieltä. Myöskään kaksikielisiä hoitajia ja opettajia ei ole palkattu riittävästi. (Jokinen 2000, 95–96.)

”Ei olekaan ihme, että kuuroilla kuten muillakin kielellisten vähemmistöjen lapsilla koulumenestys on yleensä heikko, mikä puolestaan on aiheuttanut monenlaisia ongelmia syrjäytymisineen ja mielenterveysongelmineen. Kuurojen kulttuuria ja kieltä on mustattu ja sorrettu koulussa ja heidän epäonnistumisensa on pantu kielellisten ja älyllisten puutteiden tiliin, vaikka tutkimuksin on todettu, ettei kuurojen ja kuulevien älykkyydessä ole eroa.” (Jokinen, 2000, 96.)

Kuurot, jotka ovat tietoisia itsestään kuuroina, eivät pidä itseään vammaisina vaan yhtenä maansa kieli- ja kulttuurivähemmistöön kuuluvana ryhmänä. Yhteiset kokemukset, historia ja elämäntapa sitovat heitä yhteen. (Kuurojen Liitto ry. 2010, 9.) Sen sijaan he kokevat yhteiskunnan suhtautuvat heihin vammaisina. (Bienvenu 1991, 25; Jokinen 2000, 96, 98–99.) Yhteiskunta on kautta aikojen nähnyt kuurot sairaina, apua tarvitsevinä henkilöinä, jotka tarvitsevat hoitoa ja kuntoutusta. Tähän käsitykseen perustuu myös kuurojen ja kuulovammaisten oikeutus saada ”vammansa” perusteella yhteiskunnalta lääketieteellisiä palveluja, apuvälineitä ja muita etuuksia. Vaikka kuurot eivät näekään itseään vammaisina, he toimivat aktiivisesti yhteistyössä erilaisten vammaisjärjestöjen ja -yhdistysten kanssa. Yhteisiä pyrkimyksiä ovat esimerkiksi edunvalvonta, tasa-arvoinen kohtelu ja ylipäättään osallistumisen esteiden poistaminen yhteiskunnasta. Voidaan sanoa, että epäedullinen ympäristö vammauttaa kuurot ja vaikeuttaa heidän elämäänsä. Vammaisuus voidaan näin ymmärtää myös niin, että elinympäristön esteet tulee poistaa, jotta yksilö voi toimia ja elää täysipainoisesti muiden kansalaisten tavoin. (Jokinen 2000, 98–99.)

Kertojat pitivät kuulevia etuoikeutettuina ihmisinä, joille elämä oli helppoa. Tämä asenne on minulle henkilökohtaisestikin tuttua. Kuurot vanhempani eivät asettaneet meille kuuleville lapsille mitään kotiintuloaikoja tai muitakaan rajoituksia, saimme ikätovereihimme verrattua tehdä varhain omat päätöksemme. Vanhempiemme mielestä me pärjäisimme tilanteessa kuin tilanteessa, koska olimme kuulevia. Käsitykset kuulevien elämän helppoudesta perustui nimenomaan siihen, että kuulevilla ei ollut mitään kommunikaatioesteitä, heidän tiedonsaantinsa oli helpompaa, he voivat kouluttautua ilman, että puutteellinen suomen kielen taito aiheutti ongelmia opinnoissa ja myös työpaikan saamista pidettiin kuulevilla helpompana kuin kuuroilla.

Kuurojen asema on paljon huonompi kuin kuulevien. Kuulevilla on kaikki niin paljon paremmin.. he osaavat suomen kieltä hyvin, työnsaanti, harrastuksia ja kaikenlaisia mahdollisuuksia.. työnsaanti, opiskelu.. kaikki on raskasta kuuroille.. Kaikkea pitää etsiä, yrittää ja yrittää.. Pitäisi opiskella ja opiskella ja silti ei saa työpaikkaa.. kuulevilla kaikki käy niin helposti.. aina he pääsevät joka paikkaan ja saavat kaikkea, en ymmärrä sitä. (Merja 1960)

Tämän teeman ympärillä kertomuksia sävyttivät erilaiset tunteet kuten alistuminen, katkeruus, kateus ja viha. Silti kukaan kertojista ei olisi halunnut itse olla kuuleva vaan he kokivat saaneensa kuurojen yhteisössä jotakin sellaista mitä taas kuulevilla ei ollut. Elämä oli vain ollut raskaampaa. Kaikki peräänkuuluttivat tasa-arvoista kohtelua, jota he eivät saaneet oralismin aikana. Kuulevia ei kuitenkaan pelkästään kritisoitu. Erityisesti vanhemmat kertojat antoivat yksittäisille kuuleville myös paljon kiitosta.

Pomo oli oikein mukava, otti minut töihin! Hän puhui selvästi ja oli kiinnostunut minusta.. Hän oli n. 20 vuotta ja kuoli sitten syöpään... minua harmitti.. Sitten tuli uusi pomo... aluksi tuntui vaikealta... hän ei puhunut selvästi.. Sitten kuitenkin totuin ja hyvin alkoi mennä.. (Heikki 1940)

Raskaina kouluvuosina ilon pilkahduksia toivat ne harvat kuulevat opettajat, jotka kohtelivat oppilaita arvostavasti. Tällöin annettiin myös anteeksi se,

ettei osannut viittoa: myönteinen asenne kuuroja kohtaan ja kunnioittava kohtelu olivat tärkeämpiä.

Yksi opiskelija tuli harjoittelemaan kouluun.. opetusharjoitteluun... hän opetti matematiikka. Hänellä oli viikset ja joku meistä oppilaista sanoi hänelle, että viikset pitää ajaa pois. Emme saaneet mitään selvää hänen huuliostaan viiksien vuoksi. Seuraavana päivänä hän tulikin luokkaan ilman viiksiä ja me oltiin tyytyväisiä. Hän tajusi.. otti opiksi.. ymmärsi asian tärkeyden. Hän ymmärsi ottaa meidät vakavasti. Me oppilaat olimme sen jälkeen häneen aina tyytyväisiä ja hänen huuliota oli helppo ymmärtää. Viittominen ei ollut hänen kohdallaan välttämätöntä.. hänen huuliota osasimme ymmärtää. (Ritva 1950)

4.2. Yhteisön kieli – viittomakieli

Suomessa käytetään kahta viittomakieltä, suomalaista ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Tästä voi jo päätellä, että jokaisella maalla ja kansalla on oma viittomakielensä. Tässä tutkielmassa viittomakielestä puhuttaessa tarkoitetaan suomalaista viittomakieltä ja sen käyttäjiä. Oralismien aikakaudella, kuten aikaisemmin on jo todettu, viittomakielen käyttö kouluopetuksessa oli kielletty. Viittomakieltä ei silloin vielä ymmärretty kieleksi samalla tavalla kuin puhuttuja kieliä. Vasta viittomakielen tutkimuksen ja sen kautta viittomakielen aseman parantumisen myötä 1960–70-luvulta alkaen kuurojen tuntema kollektiivinen häpeä omaa kieltään kohtaan alkoi hälvetä. (Malm & Östman 2000, 9–10; Takala 2002, 30.) Suomalainen viittomakieli tunnustettiin perusoikeussäännöstössä v. 1995. Sillä oli erittäin suuri periaatteellinen merkitys viittomakieliselle yhteisölle, sillä viittomakieliset nähtiin ensimmäisen kerran kieli- ja kulttuuriryhmänä. (Lappi 2000, 72.) Lisäksi Suomen eduskunta hyväksyi 12.3.2015 Suomen viittomakielilain. Lain tarkoituksena on taata viittomakieliltä käyttävien oikeudet koko Suomessa. (<http://www.kl-deaf.fi>) Valtava muutos on siis tapahtunut oralismien vuosikymmenten jälkeen.

Haastatteluaineistossa näkyy hyvin, miten suhtautuminen viittomakieleen on muuttunut vuosikymmenten kuluessa. Silloisen kouluhallituksen määräykset

ja ohjeet (yhteiskunnallinen diskurssi) johtivat kuurot ensin kielellisesti toivottamaan tilaan (uhridiskurssi). Oppilaiden kollektiiviset kokemukset auttoivat heitä kestämään ahdistavat tapahtumat ja yhdistivät oppilaita toisiinsa (yhteisöllisyysdiskurssi). Vähitellen kehitys johti kuurot puolustamaan omaa kieltään ja vaatimaan omia oikeuksiaan (uhmadiskurssi). Kertomuksissa häpeä viittomakielen käytöstä tuli esille muutaman vanhemman kertojan haastatteluissa. Pirkko kertoo kuinka hän ensi kertaa näki kuuron tytön, Ainon juttelevan toisen kuuron kanssa ja kauhistuneensa ajatuksesta, että hänenkin pitäisi opetella ”käyttämään käsiään ja vääntelemään naamaa”. ”Järkytyin ja mietin, tuleeko minustakin samanlainen kuin he.” (Pirkko1920) Tyypillisessä tilanteessa kaveriporukassa yleisellä paikalla joku joukosta huomautti muille: ”Älkää viittoko!” Muistan itsekin lapsena 1970-luvun alkupuolella kieltäneeni vanhempiani viittomasta keskenään kadulla kävellessämme, kun näin jonkun ihmisen tuijottavan meitä. Ilmapiirin muutos oralismin ajasta viittomakieli aikaan tapahtui kuitenkin nopeasti 1970–80-luvun vaihteessa, sillä muistan hyvin myös sen, kuinka häpeän tunteeni vanhempieni kuuroudesta ja viittomakielen käytöstä vaihtui muutamassa vuodessa ylpeyden aiheeksi. Viittomakielestä ja sen taidosta oli yhtäkkiä tullutkin jotakin hienoa ja erikoista, joka erotti meidän perheen positiivisella tavalla ystäväieni perheistä. Myös kertojat moittivat itseään turhasta häpeän tunteesta, mutta samalla he totesivat sen johtuneen ajan hengestä. Kuurot olivat omaksuneet koulun ja laajemminkin yhteiskunnan kielteisen asenteen viittomakieltä kohtaan. ”Meidät oli aivopesty”, niin kuin Sari hyvin kiteytti omassa kertomuksessaan kertojien ajatukset.

Viittomakielet ovat kieliä siinä missä kaikki puhututkin kielet. Niiden avulla voidaan ilmaista kaikkea sitä mitä puhutuillakin kielillä. Viittomakielet ovat esimerkiksi syntyneet puhuttujen kielten tavoin spontaanisti ihmisten kommunikaatiotarpeesta, tarpeesta olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Yhtäläisyytenä puhuttuihin kieliin on myös se, että vanhemman sukupolven käyttämässä kielessä on omat piirteensä verrattuna nuoremman sukupolven käyttämään kieleen. Kielenkäytössä on nähtävissä niin ikään

myös alueellisia eroja puhuttujen kielten murteitten tavoin. Toisin kuin puhutuilla kielillä, viittomakielillä ei ole vakiintunutta kirjoitettua muotoa. Tästä syystä kuurojen on opittava luku- ja kirjoitustaito muulla kielellä (suomen/ruotsin kielellä) kuin omalla äidinkielellään/ensikielellään. Viittomakieli perustuu käsien, kasvojen ja vartalon käyttöön viestin tuottamisessa. Yksittäiset viittomat ovat viittomakielessä ”sanoja” ja niiden muodostuminen on käsien, kasvojen, suun liikkeiden eli huulion ja kehon liikkeiden yhteispeliä. Viittomakielellä on oma rakenteensa, se on visuaalista, joten katsekontaktilla on oleellinen merkitys viitottaessa. Niin ikään viittomakieli sisältää paljon enemmän visuaalista tietoa kolmiulotteisuutensa vuoksi ympäröivästä maailmasta kuin puhuttu kieli. (Rissanen 1985,5; Selin-Grönlund 2012, 18, 20–21,25; Hoyer 2012, 29.)

Vanhemmat kertojat toivat esille huolensa siitä, että nuoremmat kuurot eivät osaa puhua. He kokivat, että puhe on viittomakielen ohella tärkeää nykyaikanakin, koska kuurojen täytyy kuitenkin elää enemmistön ehdoilla eikä viittomakielen tulkkia voi käyttää joka paikassa. Toinen asia, mistä he kritisoivat nuoria, on huulion vähäinen käyttö. Vanhemmat kuurot ovat tottuneet intensiivisen puheopetusmenetelmän myötä tukeutumaan paljon myös huuliossa näkyvään suomen kielen sanoihin. Niin ikään viittomisen liiallinen nopeus häiritsi vanhempia haastateltavia. Nämä huomiot ovat ymmärrettäviä, koska opetusmenetelmät muuttuivat niin radikaalisti kun oralistinen opetus vaihtui viittomakieliseen opetukseen. Vaikka viittomakielen tulkkien käyttömahdollisuus erilaisissa elämän tilanteissa koettiin erittäin tärkeäksi, itse asiassa kaikkein tärkeimmäksi palveluksi mitä yhteiskunta kuuroille tarjoaa, niin senkään käyttö ei anna riittävää tasa-arvoisuuden tunnetta kuten Pirjo seuraavassa esimerkissä kertoo.

Kuulevien elämä on niin helppoa.. kaikki sujuu.. Kuurojen täytyy aina ajatella, kuka auttaa..pitää käyttää tulkkia, esim. sukujuhlissa, häihin pitää tilata tulkki.. kaikissa elämän tilanteissa tulkki on mukana.. Esimerkiksi häissä.. olisipa niin, ettei tarvitsisi tulkkia.. Pakko keskustella tulkin välityksellä.. aina toisen ihmisen kautta, joutuu käyttämään ihan ulkopuolista henkilöä... Tulkista on kuitenkin toisaalta suuri apu kun on siinä paikanpäällä. Aluksi oli vaikea sopeutua tulkin käyttöön, mutta

nyt minä olen tottunut. On kyllä tärkeää, että tulkki on mukana. Suora kontakti on kuitenkin mukavampaa, se tuntuu henkilökohtaisemmalta kuin toisen ihmisen kautta keskustelu. Mutta pakko.. (Pirjo 1950)

Kuuroilla lapsilla on ollut 1980-luvulta lähtien hyvä mahdollisuus kasvaa kaksikieliseksi, koska kuulevat vanhemmat saavat viittomakielen opetusta ja kouluissa lapset saavat ainakin periaatteessa kaksikielistä opetusta. Tosin kaksikielisyys ja näin viittomakielisten oikeudet eivät kuitenkaan toteudu riittävästi tänäkään päivän koulu- ja opetusjärjestelyissä. Kaksikielisuuden toteutuminen edellyttää sellaista kieliympäristöä, jossa oppilas voi tehdä itsensä ymmärretyksi ja toisaalta ymmärtää muita. Jos kaksikielisyys ei aina toteudu kuurojen opetuksessa tänäkään päivänä, niin oralismin aikakautena se ei toteutunut millään tasolla. Silloin kuulevat vanhemmat eivät osanneet viittomakieltä ja kouluissa panostettiin vain suomen kielen opetukseen. Kuurot lapset olivat siis käytännössä täysin kielettömiä seitsemään ikävuoteensa asti. Vasta kouluissa he oppivat viittomakielen isommilta lapsilta ja suomen kieltä silloisin metodein enemmän tai vähemmän oppitunneilla. Kielteinen asenneilmapiiri vaikutti eittämättä haitallisesti kuurojen oppilaiden minäkuvaan ja suhtautumiseen omaan kieleensä, josta aikaisemmin mainittu kollektiivinen häpeä ja vähättely omaa kieltä kohtaan on yksi osoitus. (Hoyer 2012, 29–30; Luukkainen 2008, 99; Malm & Östman 2000, 9–10.)

Paine viittomakielen käytöstä ja sen hyväksymisestä ei tullut pelkästään ulkopuolelta, kuulevien taholta vaan myös yhteisön sisältä. Moni kertoja toisti lausetta: ”Minä en viito hyvin, monet muut kuurot viittovat paremmin kuin minä.” Esimerkiksi haastattelupyyntöjen kieltäytymisen yhtenä syynä oli juuri se, ettei pyytämäni henkilö viittonut mielestään riittävän hyvin kuten tutkielman aineisto ja metodit luvussa toin esille.

Minun täytyy sanoa rehellisesti suoraan, että minulla on kommunikaatiovaikeuksia kuulevien kanssa... mutta myös kuurojen kanssa... en viito hyvin.. Kaikki eivät ymmärrä viittomistani viitonko liian nopeasti vai hitaasti vai mistä johtuu.. en tiedä... kyllä siitä (viittomistani) on kommentoitu... olen siksi vetäytynyt enemmän syrjään.. kyllä se minua ahdistaa.. Esimerkiksi työpaikallani muut kuurot työntekijät ovat

arvostelleet viittomistani.. en halua sanoa vastaan enkä puolustaa itseäni, olen vaan hiljaa.. se on minulle vaikeaa ja satuttaa minua, mutta täytyy olla vain, sietää ja antaa muiden kommentoida. (Merja 1960)

Viittomakielen vahvan nousun myötä erityisesti nuori sukupolvi omaksui uudet ajatukset. Heidän rinnallaan oralismin ajan kuurot alkoivat tuntea huonommuutta viittomakielen osalta.

Viittomakieltä käytetään paljon, nuoret ovat siinä hyviä ja älykkäitäkin ne on. En kyllä ymmärrä kaikkea mitä he sanovat. Me ei olla niin älykkäitä eikä viitota niin hyvin..(Matti 1930)

Matti ei siis osannut viittomakieltä mielestään niin hyvin kuin nykynuoret, eikä myöskään ymmärtänyt heidän viittomistaan riittävän hyvin. Paradoksaalista on, että vaikka ajat muuttuivat kuurojen osalta parempaan suuntaan viittomakielen hyväksymisen myötä, oralismin ajan kuurojen huonommuuden tunne vain jatkui ja osittain myös voimistui. Nyt huonommuutta alettiin tuntea suhteessa muihin, erityisesti nuoriin kuuroihin nähden. Tosin Matti, niin kuin moni muukin haastateltava, toi esille myös toisenlaisen näkökulman, joka liittyi työelämään. Omaa arvontuntoa nosti se, että ennen kuurot pääsivät helposti töihin, toisin kuin nykyään korkean työttömyyden aikoina, ja työelämässä menestyttiin hyvin.

Kädentaidoissa nuoret ovat heikkoja ja laiskoja. Olen sen huomannut ja ihmettelen sitä. Me oltiin ahkeria ja tehtiin paljon töitä. (Matti 1930)

Kaiken kaikkiaan kertojat olivat tyypillisiä viittomakielisiä kuuroja, joilla kenelläkään ei todellisuudessa ollut mitään syytä vähätellä omaa viittomakielen taitoaan. Arkipuheessa ei kuule koskaan kenenkään kuulevan arvostelevan omaa tai kenenkään toisenkaan suomen kielen puhetaitoa. Tämä viittomakielisten kuurojen keskuudessa toistuva käsitys on ilmiselvästi oralismin ajan seurausta, joka näyttää aineistoni mukaan elävän yhteisössä edelleenkin voimakkaana.

4.3. Kuurojen yhteisö ja identiteetti

Oralismin ajoista kuurojen yhteisöllisyys on muuttanut muotoaan. Aikaisemmin yhteisöllisyyden perustan muodostivat koulut ja koulutoverit, myöhemmin aikuisena kuurojenyhdistykset ja toiminta sen piirissä oli tärkeää. Kuten yhdistystoiminta laajemminkin Suomessa, myös kuurojenyhdistysten toiminta on nykyisin vähentynyt. Kuurojen yhteisö on erityisesti huolissaan siitä, etteivät kuurot nuoret ole löytäneet tietänsä yhdistysten pariin, ainakaan siinä määrin kuin vanhempi sukupolvi sitä toivoisi. Muutoksesta huolimatta kuurojen yhteisöllisyyden tunne ja tarve kokoontua yhteen eivät ole hävinneet minnekään. Yhteisö rakentuu edelleen yksilöistä, joilla on vahva yhteenkuuluvuuden tunne keskenään ja joilla on tarve kokoontua yhteen. Kokoontumiset tänä päivänä ovat vain siirtyneet nuorten kuurojen osalta pääosin kuurojenyhdistysten ulkopuolelle. Kuurojen yhteisön perustana on siis edelleen vahva yhteenkuuluvuuden tunne, identifioituminen kuurojen yhteisöön ja sen jäseneksi. Kuurouden kokemus koetaan saatuna lahjana eikä kuurojen yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuuden tunnetta kyseenalaisteta. Usein muut kuurot koetaan lähes yhtä tärkeiksi kuin omat perheenjäsenet.

4.3.1. Yhteisön jäsenet

Kuurojen yhteisöä tutkineet henkilöt ovat esittäneet yhteisön jäsenyydestä erilaisia määritelmiä ja ehtoja, jotka ovat painottuneet hieman eritavalla. Yhteistä näille esityksille on, että viittomakielen taito on ehdoton edellytys yhteisön jäsenyydelle, kuulovamman asteella ei sinänsä ole suurta merkitystä. Yhteisön ydinryhmään katsotaan kuuluvan ne kuurot ja huonokuuloiset, joille kuulonpuute ei ole ongelma ja jotka ovat ylpeitä omasta äidinkielestään/ensikielestään, viittomakielestä. Lisäksi heidän täytyy viihtyä ja identifioitua kuurojen yhteisöön ja muut yhteisön jäsenet hyväksyvät heidät yhteisöönsä ja osoittavat heille luottamustaan. Yhteisön tärkeimpänä päämääränä nähdään kuurojen ja kuulevien välinen tasa-arvo kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla ja siihen täytyy myös yhteisön jäsenten

sitoutua. Pelkkä ei-kuuleminen ei riitä takaamaan yksilön jäsenyyttä kuurojen yhteisössä, sillä kaikissa maissa on myös kuuroja, jotka eivät käytä viittomakieltä eivätkä halua kuulua kuurojen yhteisöön. (Baker & Cokely 1980, 56–57; Kyle & Woll 1985, 1, 8; Padden 1989, 14–15; Jokinen 2000, 83–84.)

Kuurojen yhteisön ydinryhmään katsotaan siis kuuluvan viittomakieliset kuurot ja huonokuuloiset. Tämän ryhmän kivijalkana on viittomakielen käyttö, yhteiset elämäkokemukset ja yhteinen identiteetti. Tässä ryhmässä voidaan erottaa vielä ne kuurot, joilla on itsellään viittomakieliset, yleensä kuurot vanhemmat. Näitä kuuroja on vain 5–10 % kaikista kuuroista, kaikilla muilla on kuulevat vanhemmat. Oralismien aikakaudella juuri nämä kuurojen vanhempien kuurot lapset olivat kielimalleina niille kuuroille koulutulokkaille, joiden vanhemmat olivat kuulevia eivätkä näin osanneet viittoa kouluun tullessaan. Yhteisön ydinryhmän kuuluvat vielä viittomakieltä käyttävät ja kuurojen yhteisöön samaistuvat kuurojen vanhempien kuulevat lapset sekä ne kuulevat, joilla on viittomakieltä käyttävä kuuro sisarus. Edellä mainituista ryhmistä kuurojen yhteisöön kuuluvat nimenomaan ne, jotka ovat omaksuneet vanhemmiltaan tai sisarukseltaan viittomakielen, ja jotka ovat jääneet yhteisöön myös kasvettuaan. Monet heistä ovat jääneet yhteisöön tavalla tai toisella, esimerkiksi työskentelemällä kuurojen parissa. Sen sijaan kuuroihin kosketuksissa olevia ihmisiä on paljon, mutta he eivät varsinaisesti ole yhteisön jäseniä. Heitä ovat esimerkiksi alan työntekijät ja opiskelijat sekä monet muut kuurojen kulttuurista ja viittomakielestä kiinnostuneet henkilöt. (Jokinen 2000, 85–87.)

Haastattelemani henkilöt olivat kaikki käyneet kuurojenkoulun, eläneet ja olleet kouluiästään lähtien kuurojen toiminnassa aktiivisesti mukana. Erityisesti nuorimmat kertojat kokivat kuurojen yhteisön läheisemmäksi kuin omat sukulaisensa.

Minulla on enemmän kuuroja ystäviä. Olen huomannut, että tapaan sukulaisiani paljon vähemmän ja kuuroja paljon

enemmän. Me kuurot ollaan kuin sisaruksia.. sukulaisten tapaaminen on tosiaan vähentynyt.. (Pirjo 1950)

Vanhemmatkin kertojat totesivat, että ensimmäisten kouluvuosien jälkeen lomat tuntuivat pitkiltä ja ikäviltä, koska ei ollut viittomakielistä seuraa. Kaikki kertojat halusivat myös ehdottomasti koulunkäyntinsä päätyttyä asettautua kaupunkiin tai sen läheisyyteen, lähelle kuurojenyhdistystä ja muita kuuroja. Kuurojen yhteisön jäsenyys oli siis suuri voimavara ja välttämätön kaikkien kertojien hyvinvoinnille. Vain kahden kertojan lapset, jotka olivat myös kuuroja, olivat kuurojen yhteisön aktiivisia jäseniä. Tässä otoksessa kuulevat lapset olivat lapsuudessaan yhteisön jäseniä mm. siksi, että kävivät säännöllisesti vanhempiensa kanssa kuurojenyhdistyksellä. Aikuistuttuaan he ovat ajautuneet yhteisön ulkopuolelle ”kuulevien maailmaan”. Näistä kuulevista lapsista vain muutamat osasivat hyvin viittomakieltä, osa ei osannut lainkaan. Lasten viittomakielen taitamattomuus oli monelle vanhemmalla surullinen asia, josta he syyttivät myös itseään. He eivät olleet käyttäneet lastensa kanssa viittomakieltä, ja näin viittomakieltä taitamattomina lapset elivät kuulevien yhteisössä ainoana kontaktinaan kuurot vanhempansa ja suvun mahdolliset muut kuurot jäsenet.

Minun on vaikea keskustella lasteni kanssa. Nyt kun olen vanha ja seuran muita... olen niin kateellinen, minua ihan itkettää... Nyt näen kuurojen vanhempien keskustelevan lastensa kanssa viittomakielellä... se on niin vaikuttavaa.. Minulla ei sitä mahdollisuutta ole.. Kerran kuurojenyhdistyksellä oli sellainen tilanne, että Mikon poika tulkkasi minulle, mitä poikani yritti sanoa minulle. Niin, hän tulkkasi minulle, kun en ymmärtänyt poikani puhetta.. Poikani punastui häpeästä.. kyllä minä sen huomasin.. (Jussi 1930)

Oralisimin vaikutus näkyy siis monissa tapauksissa jälkipolvissakin. Vanhemmat eivät olleet oppineet arvostamaan omaa kieltään eivätkä sen vuoksi katsoneet tarpeelliseksi siirtää kieltä omille lapsilleen. Osalla myös opettajat olivat varoitelleet viittomakielen käytöstä, jos kertojille syntyisi lapsia, koska se olisi vaikeuttanut opettajien mukaan lasten puhekielen oppimista. Viittomakieliajan myötä vanhemmat katuivat asiaa, mutta se oli jo liian myöhäistä, niin kuin Jussi haastattelussa totesi.

4.3.2. Kuuron identiteetti

Käsite identiteetti viittaa sekä yksilöön että hänen yhteenkuuluvuuteensa johonkin ryhmään tai yhteisöön eli yksinkertaisesti: kuka minä olen ja mihin minä kuulun. Identiteettien tarkastelu liittyy aina johonkin tiettyyn aikaan, paikkaan ja tilanteeseen, mutta myös kieleen ja kulttuuriin. Kieli on yksi identiteetin painokkaimmista tunnusmerkeistä, siihen perustuu ihmisen käsitys omasta minuudesta. Ympäristön arvot ja asenteet tukevat usein identiteettiä ja oman kielen arvostamista. Siksi olikin mielenkiintoista tarkastella haastateltavien identiteettiä aikana, jolloin omaa äidinkieltä ei saanut vapaasti käyttää; miten se vaikutti haastateltavien itsetuntoon. Äidinkieli on osa käyttäjänsä identiteettiä, sillä sen avulla ihminen on sitä mitä hän on, se luo hänelle merkityssisältöjä elämästä. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 10; Hoyer 2012, 26, 31.) Kuurojen yhteisössä on koettu traumaattiseksi se, että kuuleva enemmistö on evännyt kuuron vähemmistöryhmän oikeuden omakieliseen opetukseen. Tämä on tapahtunut vetoamalla kuurojen erikielisyyteen tai riittämättömään puhutun kielen taitoon. Näin viittomakielisiltä on evätty mahdollisuus osallistua yhteiskuntaan yhdenvertaisesti kuulevien kanssa. (Hoyer 2012, 26–27.)

Nykykäsityksen mukaan ihmisen identiteetti on jatkuvassa muutoksessa eikä ole koskaan lopullinen. Yksilöllä on näin ollen erilaisia identiteettejä eri aikoina. (Anttonen 1999, 235–236; Hall 1999, 21–23.) Stuart Hallin mukaan identiteetin kehittyminen tapahtuu eri aikakausina. Ihmisen ydin eli identiteetti pysyy olemukseltaan samana syntymästä kuolemaan, mutta se muokkautuu kuitenkin vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ihmisellä on näin useita identiteettejä, jotka ovat historiallisesti, ei biologisesti, määrittäneitä. Identiteetti on siis muuttuva, monimuotoinen ja joustava. (Hall, 1999, 21–23.) Kuurojen identiteetti kumpuaa yhteisön kielestä, normeista, tavoista ja kulttuurista. Kuuron identiteetti muotoutuu kun hän elää kuurona maailmassa, jossa on selviydyttävä kotiympäristössä, kuulevien kanssa koulussa, työelämässä ja harrastuksissa, ja toisaalta kun hän elää osana kuurojen yhteisöä ilman kommunikaatio, tms. haasteita.

Nämä kokemukset muovaavat kuuron minäkuvaa sellaiseksi kun se on ja muodostaa käsityksen maailmasta omien henkilökohtaisten arvojen ja kokemusten mukaan. Ihminen voi valita samaistumiskohteensa ja kehittyä erilaiseksi kuin perheensä, niin kuin kuuroille usein tapahtuu. (Salo 2004, 109; Kallio & Kuivala 2008, 37.)

Kertojien kertomukset olivat mitä suurimmassa määrin myös identiteettikertomuksia. Välillä tuntui, että kertojat uppoutuivat pohtimaan menneisyyttään ja sen vaikutusta nykyiseen elämäänsä unohtaen kokonaan olevansa haastattelutilanteessa. Vanhemmille kertojille oli yhteistä se, etteivät he olleet varhaislapsuudessaan tietoisia itsestään kuuroina. Matti-kertojan tavoin moni muukin kertoja ihmetteli, miksi vanhemmat ja muut sukulaiset olivat surullisia häntä katsoessaan. Esimerkiksi lasten tarve esittää vanhemmilleen puhetaitojaan heti kotiin lomalle tultaessa, kertoo hyväksynnän hakemisesta auktoriteeteilta. Säälän kohteena oleminen oli myös kaikille kertojille tuttu tunne. Niin ikään vanhempien ja opettajien jakamalla kiitoksilla oli suuri merkitys heidän itsetunnon. Tietoisuus erilaisuudesta tuli vasta koulussa samankaltaisten lasten ja viittomakielen oppimisen myötä. Niiden kuurojen lasten identiteetti oli kovalla koetuksella, jotka tunsivat olevansa huonompia kuin kuulevat sisaruksensa. Myös se, ettei kelvannut opettajille huonon puheensa vuoksi, koetteli suuresti lasten itsetuntoa. Haastatteluaineistoni perusteella moni kuuro kanto ja kantaa edelleenkin lapsuudesta alkanutta huonommuuden ja riittämättömyyden taakkaa. Siitä kertoo haastatteluissa usein toistuva itsensä vähättely. Toki viittomakielen arvostuksen lisääntymisen myötä yksittäisten kuurojen ja koko kuurojen yhteisön kollektiivinen identiteetti ja itsetunto ovat vahvistuneet. Silti oman identiteetin pohtiminen tuntui olevan haastattelusessioissa kaikkein vaikein ja hämmentävin asia. Silmiin pistävää oli myös se, että itseä peilattiin jatkuvasti suhteessa kuuleviin ja kuulemiseen. Kysymykseen, mitä iloa ja hyvää kuurous kertojalle antaa, oli monelle vaikea vastata.

En ole ajatellut yhtään, en yhtään.. Että mitä hyötyä kuuroudesta on.. Minusta tuli kuuro.. se on pakko hyväksyä.. En minä

ajattele sitä, mitä hyvää siinä on.. Mutta kuulevien on helppo elää.. kuuroilla on aina esteitä ja esteitä.. Joskus minua harmittaa kun on vaikeaa, kuulevilla on niin helppoa.. Mutta minun on pakko hyväksyä, että tämä on kuuron elämää.. (Pirjo 1950)

Pirjo jatkoi identiteettinsä pohtimista siitä näkökulmasta, jos hän olisi kuuleva..

Jos olisin kuuleva minulla olisi varmaan joku hieno ammatti.. olisinkohan käynyt lukion? Hieno ammatti kuitenkin... hmm.. tapailisin enemmän sukulaisiani.. olisinkohan minulla riittävästi ystäviä? Enpä tiedä.. niin hyvä ammatti ja paljon parempi palkka.. jotain sellaista... (Pirjo 1950)

Loppujen lopuksi Pirjo, kuten kaikki kertojat, olivat kuitenkin sitä mieltä, että heillä on ollut kaikista haasteista huolimatta hyvä elämä kuurona. Kukaan ei oikeasti olisi halunnut olla kuuleva, vaikka kuulevien elämää pidettiin niin helppona. Kuurous on kuitenkin tuonut kaikkien elämään paljon hyvää. Se näkyi kertomuksissa vaikka niitä ei osattukaan pukea kielelliseen ilmaisuun. Sarin kertomus oli selvä poikkeus muiden haastateltavien kertomuksiin verrattuna. Hänelle kuurous ja viittomakieli edustivat kaikkea hyvää, rikasta kulttuuria, hyviä ystäviä ja visuaalista elämäntapaa. Hänelle kuuleminen ei ollut mikään itseisarvo. Sari on oralismin ajan lapsi, mutta hänen nuoruudessaan viittomakielen ja kuurojen yhteisön arvostus alkoi nousta, ja niin hän omaksui tämän aatemaailman jo varhain.

Yhteisö peilaa omaa identiteettiään jatkuvasti muiden yhteisöjen identiteetteihin. Yhteisöjen välillä olevien erojen ja yhtäläisyyksien määrittäminen on jatkuvaa prosessia, jossa yhteisön ominaispiirteet määrittävät eri yhteisöistä löytyviä samankaltaisuuksia ja eroavuuksia. Ryhmän itsensä esille tuomat piirteet vahvistavat ryhmähenkeä ja saavat jäsenet kamppailemaan ja neuvottelemaan omista oikeuksistaan poliittisella tasolla. Neuvotteluja ja kamppailuja identiteetin sisällöistä, tunnusmerkeistä ja merkittävydestä tapahtuu niin globaalilla, kansallisella, paikallisella kuin henkilökohtaisellakin tasolla. Ihminen haluaa kuulua ryhmään mutta samalla hän kuitenkin haluaa myös erottua ryhmästä. Kyse on siis samankaltaisuuden ja kollektiivisuuden kaipuusta ja samalla halusta

korostaa erilaisuutta ja yksilöllisyyttä. (Pietikäinen, Dufva & Laihiala-Kankainen 2002, 9, 11–12; Wolf-Knuts 1995, 1–3; Kallio & Kuivala 2008, 36.) Kuurojen kohdalla yhteisön identiteetti on hämmästyttävän samankaltainen eri puolilla maailmaa. He kokevat kuuluvansa yhteen isoon kuurojen yhteisöön, jonka toiminta perustuu yhteiseen kokemukseen kuurona elämisestä. Kuuron identiteetin omaava samaistuu kuurojen yhteisön jäseniin mutta samalla hän voi identifioitua johonkin muuhun yhteisöön kuten esimerkiksi suomalaisiin. Yleensä kuurot identifioituvat ensisijaisesti kuuroihin ja vasta toissijaisesti toiseen yhteisöönsä. (Padden 1980, 92; Jokinen 2002, 66; Kallio & Kuivala 2008, 37, 88.)

4.3.3. Kuurotietoisuusaate

Viittomakielen asema alkoi parantua ja samalla kuurojen identiteetti alkoi muodostua uudella tavalla kun kuurotietoisuusaate alkoi levitä Suomessa 1970–80-luvun taitteessa. Yksittäiset kuurot alkoivat tuolloin peräänkuuluttaa yhteiskunnalta tasa-arvoisempaa suhtautumista kuuroihin ja toisaalta vaatia kuuroilta itseltään luopumista nöyristelevästä asenteesta kuulevien edessä. Vastaavaa liikehdintää oli ollut jo aikaisemmin kansainvälisissä kuurojen yhteisöissä. Itse asiassa Yhdysvalloissa oli perustettu v. 1972 kuurojen ihmisoikeuksien parantamiseen tähtäävä Deaf Pride -liike, jonka tarkoituksena oli ennen kaikkea kohottaa kuurojen itsetuntoa ja rohkaista heitä viittomakielen käyttöön. Suomessa tätä liikettä alettiin kutsua kuurotietoisuusliikkeeksi. Kuurotietoisuusaatteen perusajatuksina oli, että kuurojen tulee olla ylpeitä omasta kielestään ja heillä tulee olla oikeus käyttää sitä omana äidinkielenään. Kuurojen oli saatava tuntee itsensä yhtä arvokkaiksi ihmisiksi kuin kuulevat ja heillä tuli olla samat oikeudet ja velvollisuudet kuin kaikilla muillakin yhteiskunnan jäsenillä. (Nieminen 1985, 47.) Vaikka kuurojen yhteisössä tällainen suhtautumistapa kuurouteen oli uutta, kuurotietoisuuden ajatusten juuret ovat olleet olemassa jo oralismin ajan vuosikymmeninä. Jo silloin kuurot pyrkivät palauttamaan viittomakielelle sen vanhan aseman kuurojen opetuksessa ja samanaikaisesti säilyttämään oma kieli puhekielisen

ympäristön paineessa. Tästä on hyvänä osoituksena esimerkiksi aktiivinen osallistuminen kuurojenyhdistysten toimintaan. (Salo 2004, 109; Salmi & Laakso 2005, 302–303.)

Kuurotietoisuuden ydinajatuksena oli siis toisaalta se, että kuurojen piti oppia vaatimaan yhteiskunnalta tasapuolista kohtelua muihin kansalaisiin nähden ja toisaalta kasvamaan yksilönä, jotta hänelle kehittyisi ehjä minäkuva ja identiteetti. Alkuvaiheessa kuurotietoisuusaate saavutti melko pienen joukon, mutta kuurojen etujärjestö, Kuurojen Liitto alkoi aktiivisesti levittää uusia ajatuksia mm. järjestämällä aiheesta seminaareja ja koulutuksia. (Salmi & Laakso 2005, 307.) Tultaessa 2000-luvulle, kuurotietoisuuden sijaan on alettu enemmän puhua kuurojen voimaantumisen ja aivan viime vuosina Deaf Gain -käsitteen avulla kuuroudesta voimavarana. Kuuroilla katsotaan olevan hiljaista tietoa itsestään kuurona ihmisenä, toisin sanoen vain kuuro voi ymmärtää millaista on olla kuuro. Tämän ajattelutavan mukaan kuuroudesta korostetaan kaikkea sitä, mitä hyvää kuurous on tuonut kuuron ihmisen elämään. Esimerkiksi sitä, miten viittomakielellä on vaivaton kommunikoida veden alla tai ajoneuvosta toiseen, mikä on taas puhekielellä mahdotonta. (Harmon 2010, 124–130 & <http://www.viittomakielinenkirjasto.fi/fi/kuurotietoisuus-deafhood#.VQvSjo6sXK0>) Loppujen lopuksi käytettiin sitten Kuurotietoisuus- (Deafhood), voimaantuminen- tai Deaf Gain -käsitettä, kyse on samasta asiasta: kuuron oikeudesta omaan kieleensä ja kulttuuriinsa.

Kuurotietoisuus-käsite oli vieras kaikille muille kertojille paitsi nuorimmille, 1950–60-luvuilla syntyneille neljälle kertojalle. Muutama vanhemmista kertojista oli kyllä kuullut käsitteestä kuurotietoisuus, mutta he eivät osanneet ollenkaan kertoa, mitä se tarkoittaa. He tiesivät vain sen verran, että ”se on jotakin, mistä kuurot nuoret vauhottaa”, niin kuin Jussi asian ilmaisi. Oralismien ajan läpikäyneille kuurotietoisuuden pääajatukset tuntuivat olevan liian radikaaleja verrattuna siihen ajattelutapaan, mihin he olivat tottuneet ja mihin he olivat kasvaneet. Asiasta keskustellessamme

ilmapiiriä kuvaa ehkä parhaiten sana hämmennys. Kertojat olivat epäröivällä kannalla ja pitivät asiaa nuorten kuurojen asiana, joka ei enää heitä koskenut. Nuoremmat kertojat, joille aate oli tuttu, pitivät kuurotietoisuusaatteen periaatteita ja tavoitteita erittäin hyvinä. Joskin hekin katsoivat, että nuoremmat kuurot saavat kantaa ”vetovastuun”, ja huolehtia tältä osin kuurojen aseman parantamisesta. Nuorilla kuuroilla ajateltiin olevan asioiden eteenpäin viemiseen myös enemmän tietotaitoa ”ottaa elämä omiin käsiin” yhteisöllisyyden ja joukkovoiman turvin. Kuurotietoisuusaatteessa näkyy siis selkeästi sekä uhmadiskurssin että yhteisöllisyysdiskurssin piirteitä. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että kuurotietoisuusaatteen tulo Suomeen mullisti uuden sukupolven kuurojen käsitykset itsestään ja koko yhteisöstään, mutta aineistoni mukaan vanhempi sukupolvi piti aatetta itselleen vieraana.

4.4. Kuurojen kulttuuri

Oralismien aikakautena suurin osa kuuroista lapsista (kuulevien vanhempien kuurot lapset) omaksuivat vanhemmiltaan suomalaisen kulttuurin siinä määrin kuin se oli mahdollista ilman yhteistä kieltä ja kuurojen kulttuurin kuurojenkoulussa vanhemmilta oppilastovereiltaan. Vain pieni osa kuuroista lapsista (kuurojen vanhempien kuurot lapset) omaksuivat kuurojen kulttuurin luontevasti kuuroilta vanhemmiltaan. (Ladd 2003, 174–176, 259.) Kuurojen kulttuuri on ollut olemassa niin kauan kuin kuurot ovat olleet yhteydessä toisiinsa ja se on myös kehittynyt spontaanisti vastaamaan yhteisön jäsentensä tarpeita. Kuuroista kasvaa parhaimmillaan kaksikulttuurisia, mikä antaa itseluottamuksen kannalta vankan pohjan rakentaa omaa elämäänsä suomalaisessa yhteiskunnassa. Erityisesti 1990-luvulta lähtien kuuroille lapsille asennettavien ja kuulemisen mahdollistavien sisäkorvaistutusten yleistymisen myötä, puhutun kielen hallinta ja osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan on tullut kasvatus- ja koulutusjärjestelmien päämääräksi eri puolilla maailmaa. Tämän seurauksena osalta kuuroista lapsista kielletään viittomakieli ja sen mukana mahdollisuus identifioitua kuurojen kulttuuriin. Tällöin he eivät voi

myöskään omaksua kuurojen perimätietoa hyväksi koetuista tavoista ja ratkaisuksista elää hyvää elämää kuurona. (Jokinen 2000, 98.)

Kuurojen kulttuuri perustuu yhteisiin kokemuksiin, siis kulttuuriin, jossa on oma käyttäytymisnormisto, oma havainnointitapa ja oma kieli. Ne ohjaavat viittomakielisten kuurojen sosiaalista vuorovaikutusta. Tyypillisimpiä piirteitä kuurojen käyttäytymismuodoista ovat katsekontaktin ja fyysisen kontaktin tärkeys, kasvojen ja ilmeiden käyttö sekä elehtiminen. Itsensä esittelemisessä on myös omat sääntönsä. Ilman pysyvää katsekontaktia yhteys toiseen ihmiseen katkeaa. Fyysisellä koskettelulla puolestaan herätetään toisen ihmisen huomio. Yleensä huomio herätetään koskettamalla toisen ihmisen olkapäähän. Kuurojen esitellessä toisiaan, suomenkielisen nimen sijaan tärkeämpää on tietää toistensa viittomanimet. Myös se, minkä kuurojenkoulun keskustelukumppani on käynyt, on tärkeä tieto. Se antaa paljon tietoa esimerkiksi muista samaan aikaan ja samassa koulussa käyneistä kuuroista ja onko koulussa saanut käyttää viittomakieltä vai ei. (Jokinen 2000, 94.) Mari Kallio ja Hanna Kuivala toteavat pro gradu -tutkielmassaan, että yhteinen elämäkokemus ja käsitys kuurona elämisestä vaikuttavat kuurojen elämään monilla sen osa-alueilla. Kuurot esimerkiksi avioituvat mieluiten keskenään kuten muutkin etnisten ryhmien jäsenet. Nykyään yhteisössä myös arvostetaan monen sukupolven kuuroja sukuja. Ikääntynyt kuuro saattaa edelleenkin selittää kuuroutumisensa syyksi lapsena sairastumisen mutta uuden sukupolven kuuro on ylpeä, jos hän on syntynyt kuurona tai kuurouden syy on perinnöllisyys. Niin ikään kuuroille yhteiset kokoontumiset ovat ensiarvoisen tärkeitä eikä vähiten vaivattoman kommunikoinnin vuoksi. (Kallio & Kuivala 2008, 64–66; Padden 1998, 85; Jokinen 2000, 92.)

Kertojat eivät osanneet pukea viittomakielelle, ”kielellistää”, mitä arvoja, uskomuksia ja käyttäytymismuotoja kuuroilla on. Kirjallisissa julkaisuissa usein mainitaan kuurojen kulttuurista juuri nämä käsitteet, mutta tietääkseni kukaan ei ole varsinaisesti tehnyt tieteellistä tutkimusta, mitä ne käytännössä tarkoittavat. Sen sijaan kertojat nimesivät joitakin tapoja, jotka

heidän mielestään ovat kuuroille tyypillisiä. Asioiden suoraan sanominen on piirre, jonka useimmat mainitsivat.

Kyllä mä olen suorasanaainen, mutta en mä semmoinen ole.. joo.. mua hävettää.. en mä sillä tavalla sano, että sä olet läski vaan kysyn ihan suoraan kuka olet, mistä tulet.. sanon suoraan asiaa enkä kiertele ja kaartele vaan menen suoraan asiaan, mutta mitään sellaista, että olet läski tai jotain en koskaan.. Joo.. se liittyy varmaan kouluun... Kasvatus puuttui.. niin, monet sanoo, ettei vanhemmat kasvattaneet, ei opetettu. Koulun asuntolassa ei selitetty syitä.. kaikki olivat epätietoisia.. silloin itsekkin muuttui suorapuheiseksi, kukaan ei neuvonut... en tiedä.. (Sari 1960)

Sari myönsi monen kuuron sanovan asioita suoraan, jopa loukkaavasti. Yleisten normien mukaan kyse on hienotunteisuuden puutteesta. Toinen asia, minkä moni kertoja mainitsi, oli ”juoruaminen”. Asioiden nopeaa leviämistä yhteisön sisällä ei kuitenkaan pidetty varsinaisesti kuurojen kulttuuriin liittyvänä piirteenä vaan pienen yhteisön ominaisuutena, jossa ”kaikki” tuntevat toisensa.

Viittomanimiä pidettiin itsestäänselvyytenä. Jotkut hämmästyivät kovasti, kun pyysin sormittamaan sormiaakkosilla joitakin kerronnan aikana esille tulleita nimiä. He olettivat minun tuntevan kaikki mainitsemansa kuurojen yhteisön jäsenet ja heidän viittomanimensä, koska katsoivat minun ikäni ja yhteisön jäsenyyden vuoksi tuntevan kyseiset henkilöt. Tämä kertoo tältä osalta ainakin siitä, että aktiivisesti kuurojen yhteisössä mukana olevat kuurojen vanhempien kuulevat lapset katsotaan kuuluvan yhteisöön. Kertojille oli myös tärkeää mainita, minkä kuurojenkoulun kukakin oli käynyt. Sen mainitseminen antaa paljon informaatiota mm. siitä, ketä muita kuuroja opiskeli samaan aikaan kyseisessä koulussa tai kuinka ankarasti mainitussa koulussa suhtauduttiin viittomakielen käyttöön. Kuurojenkouluajan tärkeys näkyi myös siinä, että luokkakokouksia järjestetään edelleen säännöllisesti vaikka kouluajoista on jo vuosikymmeniä aikaa. Luokkakokouksissa tavataan ikään kuin omia sisaruksia tai kasvunkumppaneita, jotka olivat tärkeä osa kuuron elämää kouluaikoina.

Vanhemmille kertojille oli tärkeää kertoa syy kuurouteensa. Useimmat kertojat kertoivat kuuroutuneensa ensimmäisten ikävuosiensa aikana, kuka liian vetoisessa paikassa nukkumisen seurauksena, kuka korvatulehduksen tai aivokuumeen seurauksena. Selkeästi oli arvokkaampaa olla kuuroutunut kuin jos olisi ollut syntymäkuuro. Tämä kuvastaa hyvin oralismin aikaista käsitystä kuuroudesta vammaana, ei toivottuna tilana. Kertojista välittyi ajatus, että on hyväksyttävämpää kuuroutua sairauden tai jonkin ulkopuolisen syyn seurauksena ja vammautua, kuin että olisi syntynyt vammaisena. Nuoremmilla kertojilla tilanne on päinvastainen, heistä on hienoa olla ”aito” syntymäkuuro. Muutama vanhempi kertoja sanoi myös säälivänsä niitä perheitä, joissa on kuuroja lapsia, vaikka he samaan hengenvetoon totesivat nykyajan kuurojen lasten olevan paljon viisaampia kuin he olivat aikoinaan. Nuoremmat kertojat puolestaan viestittivät päinvastaista asennetta. Perheitä, joissa kaikki ovat kuuroja, on ihailun ja kateuden arvoisia. Nämä esimerkit kertovat omaa kieltään siitä, että jo oralismin ajan loppuvaiheessa alkoi voimakas muutos suhtautumisessa kuurojen kulttuuriin ja viittomakieleen. Se on kuitenkin toinen kertomus ja toisen tutkimuksen aihe.

5. DISKURSSIANALYYSI TEEMOJEN POHJALTA

Tässä luvussa esittelen teemojen pohjalta aineistostani löytämäni diskurssit tarkemmin. Löysin neljä diskurssia, jotka erottuivat aineistostani mielestäni kaikkein selkeimmin. Löytämäni diskurssit ovat uhri-, uhma-, yhteisöllisyys- ja yhteiskunnallinen diskurssi. Huomasin pian, että diskurssit asettuivat paitsi eri kertojien myös samankin kertojan kohdalla vastakkain ja limittäin. Pyrin siten myös tuomaan esille, miten nämä eri diskurssit tukevat toisiaan ja miten jotkut diskurssit asettuvat keskenään ristiriitaan.

5.1. Uhidiskurssi – elämä toisten käsissä

Uhidiskurssiin kuuluvat teemat ovat oralismin aikakaudesta puhuttaessa yleensä ensimmäisiä, jotka tulevat kuurojen yhteisössä esille. Tämä osoittaa oralismin vahvaa leimaantumista negatiivisena ajanjaksona kuurojen historiassa. Kuurojen kokema huono kohtelu ja suoranainen julmuus ovat tulleet tutuksi lukuisissa historian kirjoituksissa ja muissa kirjallisissa teksteissä, näytelmissä ja viitotun perinteen esitystilanteissa. Oman kielen, viittomakielen käyttö oli kielletty kouluissa, kuulevilla vanhemmilla ei ollut yhteistä kieltä kuurojen lastensa kanssa ja lasten oli pakko oppia puhumaan, vaikka se useimmille oli ylivoimaisen vaikea oppia. Lapset ja nuoret olivat kuulevien auktoriteettien vallankäytön uhreja. Seuraavassa esimerkissä on ote Oulun Kuuromykkäinkoulun opettajan lähettämästä kirjeestä Elvi-äitini vanhemmille.

... Pyydän vielä, että Elvin kotona ollessa aina ja aivan loppumattomiin vaikeuksista huolimatta puhuisitte hänen kanssaan. Ei milloinkaan viittoen. Elvin ei myöskään saa antaa viittoa. Elvin kasvaessa tulee hän varmasti huomaamaan, että Teidän tarkoituksenne on häntä auttaa ymmärtämään asioita ja Te itse voitte olla varmat Elvin kiitollisuudesta. Se on kai ymmärtääkseni vanhemmille suurin palkka, minkä he monista vaivoistaan saavat vaikka kuuromykyys onnettomuus onkin. (Oulussa, toukokuun 7 p. 1934. Einar Lyck, Elvin opettaja.)

Pahinta oli ehkä se, että lasten omat vanhemmat olivat yksi vallankäyttäjätaho vaikkakin usein tietämättömyytensä vuoksi. Vanhemmat saivat yksipuolista tietoa viranomaisilta ja kuurojen koulujen henkilökunnalta. Vanhemmat oppivat suhtautumaan kuuroihin lapsiinsa ennen kaikkea sääliä, mutta myös vammaisina, joihin ei kenties joissakin tapauksissa kannattanut sijoittaa samalla tavalla kuin kuuleviin lapsiin.

Huomasin, että äiti ja isä antoivat sisaruksilleni paremmat vaatteet kuin minulle. En tiedä miksi minulla oli huonommat vaatteet, ihmettelin sitä mutta en ymmärtänyt... en vaatinut itselleni parempia vaatteita. (Matti 1930)

Monessa tapauksessa lapset pääsivät aloittamaan koulunkäyntinsä haastateltavani Pirkon tavoin vasta 12 vuotiaana. Varsinkin

maanviljelijäperheissä monet kuurot nuoret saattoivat jäädä kuurojen koulun, ja tyttöjen osalta Nikkarilan talouskoulun päätyttyä lapsuudenkotiinsa. Pahimmassa tapauksessa jotkut jäivät asumaan koko eliniäkseen vanhempiensa kanssa tai kuulevan sisaruksensa perimälle maatilalle töihin piiksi tai rengiksi ylöspitoa vastaan. Lähiomaisten tarkoituksena oli näin suojella kuuroa nuortaan pahalta maailmalta, mutta itse asiassa he tekivät nuorelle karhunpalveluksen eristämällä hänet maaseudulle kauas kaupunkien kuurojen yhteisöistä. Usein myös koulussa opittu viittomakieli unohtui, ja näin heistä tuli kielettömiä ja vallankäyttäjistään riippuvaisia yksilöitä. (Salmi & Laakso 2005, 243, 250. & Paunu 1991, 72–73.)

Rovasti ajatteli, ettei minun tarvitse mennä kuurojenkouluun. Äiti sitten teki niin kuin rovasti sanoi.. en minä voinut sille mitään.. tein mitä vanhemmat sanoi. Vasta muutaman vuoden päästä eräs opettaja sanoi, että kyllä minut pitäisi laittaa kouluun. (Pirkko 1920)

Vallankäytön näkyvin muoto oli koulun henkilökunnan jakamat rangaistukset, joihin puolustuskyvyttömät lapset alistuivat pelon edessä. Koska useimmat lapset asuivat kaukana kotoaan asuntoloissa, kukaan ei ollut lohduttamassa ja antamassa turvaa. Monet lapset oppivatkin ymmärtämään rangaistukset ansaittuna ja oikeutettuna, se oli heidän selviytymiskeinonsa vaikeina aikoina. Jatkuva mitätöinti söi lasten itseluottamusta ja jätti pysyvät jäljet monen kuuron itsetuntoon. Kaikkien kymmenen kertojan haastattelussa toistuu vähintään muutaman kerran sanat ”huono” ja/tai ”heikko” kun he kertoivat koulumuistoistaan. ”Olin huono kirjoittamaan, vihko oli täynnä punakynällä tehtyjä korjauksia.” ”Olin niin heikko oppilas.” ”Olin huono puhumaan, en millään oppinut.” Tällaisessa uhripuheessa näkyy vuosikymmentenkin jälkeen mitätöinninjäljet. Syrjinnän rakenteet oli näin luotu jo varhain kodin ja koulun toimesta, lapsen tärkeimmissä elinympäristöissä.

Luokassa oli yksi oppilas, joka ei halunnut katsoa opettajan puhumista, koska hän ei ymmärtänyt siitä mitään. Opettaja suuttui siitä hirveästi ja löi pöytään karttakepillä ja huusi ”katso minua!” ja teippasi sitten tämän oppilaan tukan sivuun teipillä. Opettaja teki kaikkea ilkeää ja nöyryytti meitä. Jos esimerkiksi

joltakin pääsi vahingossa pieru, niin heti opettaja raapaisi mielenosoituksellisesti tulitikkua.. (Sari 1960)

Monien haastateltavien kohdalla kuulevien vallankäyttö jatkui myös aikuisuuden kynnyksellä ja itsenäisen elämän alkamisenkin jälkeen. Vanhemmat ja opettajat puuttuivat muutaman haastateltavan ammatinvalintaan ja pyrkivät ohjailemaan aikuisen nuoren taloudenpitoa.

Isä hoiti paperihommat ja ilmoitti minut ammattikouluun. Halusin metallialalle, sorvaajaksi. Opettaja kuitenkin sanoi, ettei se sovi kuurolle ja isä oli samaa mieltä. Minun piti sitten valita heidän käskystään maalarin tai muurarin ammatti. Valitsin maalarin ammatin. Hyvää kai ne tarkoitti... olisin kuitenkin halunnut sorvaajaksi. Isä myös valvoi rahankäyttöäni vaikka asuin jo omassa asunnossa. Sisarukseni saivat elää vapaammin... heihin isä luotti, mutta ei minuun. (Matti 1930)

Kertojien opetusmetodia käsittelevät muistot olivat selkeää uhripuhetta. Samankaltaisia kokemuksia oli kaikilla haastateltavilla. Merkillepantavaa on kuitenkin, että kahta nuorinta kertojaa lukuun ottamatta kaikkien muiden haastateltavien kerronta oli ristiriitaista. Toisaalla kerrottiin, kuinka ahdistavaa ja kärsimystä tuottavaa puheen opetteleminen oli, toisaalla taas kiiteltiin opettajia hyvän puhetaidon opetuksesta. Näin siitäkin huolimatta, että joidenkin opettajien käyttämät keinot olivat hyvin julmia. Puhetaito nähtiin tärkeänä ja selkeästi hyödyllisenä taitona, joka on helpottanut myöhempää elämää. Moni myös kritisoi nykyopetusta, koska nuoret eivät kertojien käsityksen mukaan osaa enää puhua. Heikin vihainen kannanotto kiteyttää hyvin ”oralismin aikalaisten” ajatusmaailmaa:

Kaikista paras on, jos puhutaan ja viitotaan, molempia! Ei missään tapauksessa niin, että viitotaan ilman huuliota, ei siitä ymmärrä mitään. Nykyään nuo nuoret näyttävät viittovan ilman huuliota... voi, voi... opetetaan viittomalla... mitä se nyt on! Pitäisi opettaa myös puhumaan. Myöhemmin kun menee töihin, siellä tarvitaan puhetta! (Heikki 1940)

Puheopetusmetodin osalta kahden nuorimman ajatusmaailma poikkeaa radikaalisti vanhempien kertojien käsityksistä. Jos Heikin mielipide on uhripuhetta niin Merjan ja Sarin mielipiteet ovat yhtä selkeää uhm puhetta. He tuomitsevat oralistisen opetusmetodin ehdoitta ja vähintään yhtä

voimakkain sanankääntein kuin Heikki puolustaessaan puheopetusmenetelmää.

Sari kertoo:

”Kouluopetuksesta minulla on vain paskoja muistoja! Ahdistavaa... Välitunteja odotettiin, siellä oli vapaata.”

Toisaalla hän jatkaa:

”... Siellä kurssilla oli kuuro opettaja. Oli niin uskomattoman mahtavaa kun hän viitto! Vasta silloin tajusin, mitä olin menettänyt kun katsoin elämäni taaksepäin... voi... Sanottiin, etten osaa puhua.. mutta minähän osasin viittoa.. minulla oli käsissä asiaa ja ajatuksia, mutta kuulevat eivät ymmärtäneet...”(Sari 1960)

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että kuurojen yhteisössä ajattelutavan muutos kahden sukupolven (oralismin ajan ja viittomakieli ajan) välillä ajoittuu 1950–60-luvun taitteessa syntyneisiin. Taitekohtaa ennen syntyneiden maailmankuvaan oralismilla on ollut suuri vaikutus, ja sen jälkeen syntyneet puolestaan ovat omaksuneet viittomakieliajan käsitykset kuurojen kielestä ja kulttuurista.

Myöskään toiminta kuurojenyhdistyksissä ei aina ollut auvoista. Haastateltavat kertoivat kokemuksista, joissa on uhridiskurssin piirteitä yhteisöllisyysdiskurssin lisäksi. Kuurot olivat omaksuneet koulun opin: mitä paremmin puhut, sitä viisaampi olet. Kertojien mukaan erityisesti kuuroutuneet, siis varhaislapsuuden jälkeen kuulonsa menettäneet, tuntuivat ottavan johtopaikat yhdistystoiminnassa. He puhuivat hyvin muihin kuuroihin verrattuna ja osasivat kirjoittaa syntymäkuuroja parempaa suomen kieltä, eli olivat älykkäämpiä kuin muut. Hyvin puhuvat olivat myös tottuneet olemaan koulussa opettajien kehumia tähtioppilaita. Heistä tuli yhdistyksen sisällä vallankäyttäjiä muihin kuuroihin nähden. Alistuminen auktoriteettien valtaan oli itsestään selvää, niin kuuluikin olla, heitähän pidettiin muita etevämpinä. Koulussa opittu malli jatkui näin yhdistystoiminnassa. Vastuuhenkilöiden näkökulmasta voidaan ajatella myös niin, että kuulevien maailmassa alas painettu itsetunto sai auktoriteettiaseman kautta hyvitystä. Oma itsetuntoa pyrittiin kohottamaan

muiden kuurojen kustannuksella. Suhtautuminen yhdistyksen johtohenkilöihin oli siis ristiriitaista. Toisaalta heitä arvostettiin, jopa karehdittiin hyvien johtajaominaisuuksien vuoksi, toisaalta jotkut kertojat tunsivat syvää huonommuuden tunnetta heidän rinnallaan. Alla on esimerkki kollektiivisesta muistitiedosta, jonka Jussi oli jakanut ystävänsä kanssa edellisvuonna pidetyssä luokkakokouksessa.

Puheenjohtaja puhui hyvin, varmaan melkein kuin kuuleva... näin monta kertaa kun hän puhui yhdistyksellä jollekin kuulevalle. Minä en olisi osannut hoitaa yhdistyksen asioita, olin niin heikko.. hän oli etevä. Joskus suututti kun hän ja sihteeri määräsivät kaikki asiat. Kerrankin äänestettiin, että mennään bussiretkelle Helsinkiin, mutta puheenjohtaja päätti, että mennään Vaasaan... ei siellä ollut mitään nähtävää... Moni ei lähtenyt retkelle ollenkaan mukaan. ... oli se semmoinen omavaltainen.. Antti sanoi ihan samaa kun muisteltiin luokkakokouksessa menneitä. (Jussi 1930)

5.2. Uhmadiskurssi – elämä omissa käsissä

Kaikki kertojat tuomitsivat oralismin ja huonon kohtelun, kuka enemmän kuka vähemmän. Osa kertojista nousi arvostelemaan voimakkainkin sanankääntein vanhempiensa asenteita ja suhtautumista heihin. Myös katkeruus nousi esille valtaapitäviä kohtaan jokaisen kertojan haastattelussa. Eniten katkeruuden kohteena olivat koulun opettajat, jotka osittain väkivalloinkin yrittivät opettaa kuuroja oppilaitaan puhumaan. Katkeruus ja huonon kohtelun arvosteleminen antaa arvoa kuuroille itselleen, kun he asettuvat puolustamaan sekä oikeuttaan omaan kieleensä että oikeutta inhimilliseen ja oikeudenmukaiseen kohteluun. Oma arvontunto pääsi kehittymään, kun vallankäyttäjien toimet tuomittiin julmina ja alistavina. Katkeruus kehkeytyi siis uhmaksi valtaapitäviä vastaan. Kapinointi on myös tulkittavissa voimaannuttavana kokemuksena. Mitä nuorempia kertojat olivat, sitä enemmän voimaantumisen merkkejä alkoi löytyä, kun passiivinen alistuminen vaihtui vallankäyttäjien tuomitsemiseen ja paheksuntaan. Katkeruus menneisyydelle, ylpeys viittomakielestä ja kuuroudesta nousi esille.

Ei haluttanut kertoa asiasta muuta kuin hyvin lyhyesti. Kyllä siitä usein jäi ärtynyt olo.. kaverilta joskus yritti tarkistaa asioita. Nyt on toisin.. nyt osaan vaatia, silloin pelkäsi jos ymmärsi väärin.. ei vain ollut järkeä vaatia vaan piti tyytyä osaansa. Rohkeus puuttui ja heti luovutti ja sanoi ”ei mitään”. Siitä on jäänyt sellainen ikävä tunne.. Nyt uskallan suoraan vaatia. Silloin ei tiedotettu eikä selitetty.. ei sanottu, että on oikeus vaatia ja haluta. Ei kerrottu sellaisesta.. että voisi olla oikeuksia vaatia. Kaveri joskus kertoi asioita tai kysyin kavereilta... Nyt olen kovasti iloinen kun televisiossakin viitotaan. Uutiset ovat todella tärkeitä.. hyvä kun viitotaan.. (Leena 1930)

Kertomuksista huomaa toki myös sen, että vallankäyttäjiä vastustamaan asettuivat erityisesti ne, jotka olivat luonteeltaan vahvoja, kovanahkaisempia ja sanavalmiimpia. He myös usein asettuivat puolustamaan arempia ja heikompia ikätovereitaan. Uhmadiskurssi voi näin olla päällekkäinen yhteisöllisyysdiskurssin ”kaveria ei jätetä” ajattelutavan mukaan. Tämä on esimerkkinä siitä, että diskurssit eivät aina ole selkeästi erillisiä, vaan ne voivat sekoittua tai sulautua yhteen.

Asuntolan hoitajan ehdotuksesta minut potkittiin Jyväskylän kouluun. Se asuntolan hoitaja ei yhtään tykännyt minusta. Minut kuitenkin palautettiin Turkuun, olin liian hyvä oppilas Jyväskylään. Kun saavuin Turun asemalle, se sama asuntolan hoitaja oli oppilaita vastassa ja näki minut. Se sanoi: ”Sinä! Sinä olet väärässä paikassa, sinun pitää mennä takaisin Jyväskylään!” Siihen minä sitten sanoin: ”Ei, minä tulen takasin tänne kouluun!” Minusta oli tullut iso ja vahva tyttö, uskalsin vastustaa hoitajaa. Aloin sitten puolustamaan muitakin oppilaita, jos opettaja tai asuntolanhoitaja teki jotakin ilkeää muille. Kyllä minulla oli sellaista kiukkua.. kapinoin opettajia vastaan. Jouduinkin sitten usein nurkkaan seisomaan, mutta en välittänyt. (Ritva 1950)

5.3. Yhteisöllisyysdiskurssi – tunneverkko

Voimaantuminen on yhteisöllisyysdiskurssin keskeinen voimanlähde. Suurin osa kuuroista lapsista ja nuorista asuivat syksystä kevääseen sisäoppilaitoksissa ja oppilaskodeissa viettäen kaiken aikansa yhdessä, ensin päivät kouluissa ja illat asuntoloissa ja oppilaskodeissa. Koska vanhempia ja muita läheisiä tapasi vain lomilla, koulutovereista tuli perheen korvike ja turvaverkko koulun opettajia ja henkilökuntaa vastaan. Toki erityisesti

asuntolanhoitajissa saattoi olla myös lempeitä henkilöitä, joilta lapset saivat lohtua ja tukea. Yhteisöllisyys, se että oppilaat jakoivat yhteisiä kokemuksia keskenään, oli heitä voimaannuttavaa. Hyvä esimerkki on viittomakielen oppiminen. Kaikki haastateltavat kertoivat oppineensa viittomakielen koulussa isommilta oppilailta välituntisin ja iltaisin yhdessä ollessaan. Kieli opittiin siis kouluikässä oppilastovereilta, eikä niin kuin kieli yleensä opitaan, eli vanhemmilta vauvaiästä lähtien. Iän karttuessa koti-ikävä väistyi takalalle ja oppilaat nauttivat koulussa olemisesta kaikista hankaluuksista huolimatta. Kotiin mennessään he huomasivat, että kotiympäristössä ei ollut ketään, jonka kanssa olisi voinut keskustella vaivattomasti. Näin kuurojen yhteisö ja kaveripiiri ohittivat useimmissa tapauksissa perheen aseman.

Kyllä koulu-aika oli hauskaa ja jännittävää... ei ollut yhtään tylsää. Oli kavereita, olimme toistemme kanssa, oli jännittävää, elämä oli rikasta.. koulu-aika oli minusta hauskaa. Kotona maalla oli ihan erilaista. Siellä oli niin hirveän tylsää! Olin mielelläni koulussa. (Matti 1930)

Koulu-ajan jälkeen kuurojenyhdistyksistä tuli tärkeä osa kuurojen elämää. Siellä kuurot tapasivat samankielisiä ”kohtalotovereitaan”, jotka auttoivat kestäämään niissä paineissa ja vaatimuksissa, jota kuulevien keskellä eläminen tuotti.

Aloin käymään kuurojenyhdistyksellä 18-vuotiaana ja olen siitä asti käynyt siellä koko ajan. Se on tärkeä paikka... se on minulle kuin toinen koti. Kuurojenyhdistyksellä on meillä yhteinen kulttuuri, me ollaan kaikki samanlaisia, tapaamme toisiamme. Jos kävisin jossain kuulevien kerhossa, niin eihän siellä tulisi juttelemisesta mitään. Kuurojenyhdistyksellä voin käyttää omaa kieltäni.. se on minun oma! (Pirjo 1950)

Yhteisöllisyydessä oli myös käänköpuolensa. Haastatteluissa tuli esille kuurojen keskinäisiä vertailuja siitä, kuka puhui parhaiten. Oralismien aikana kuurot siis osittain omaksuivat kuulevien asenteita puhumista kohtaan ja tunsivat huonommuutta paremmin puhuvien tovereidensa rinnalla. Moni haastattelusta kieltäytyneistä sanoi, ettei häntä kannata haastatella vaan X:ää, joka on etevä ja puhuu hyvin. Myös haastatteluissa tuli sama ilmiö esiin, ts. etevyyttä ja hyvää puhetaitoa pidettiin synonyymeinä.

5.4. Yhteiskunnallinen diskurssi – sääntöjen ja normien valta

Oralismin aikaa leimaa voimakkaasti säännöt ja normit, jotka olivat joko viranomaisilta tulleita ohjeita tai yleiseen kulttuuriin liittyviä käyttäytymissääntöjä ja -tapoja. Haastateltavat kertoivat hyvin yhdenmukaisesti puheopetusmenetelmistä ja oman aikansa rangaistuksista kouluissa. Määräykset opetusmenetelmistä olivat heidän mukaansa tulleet kouluhallitukselta. Oppilaita arvotettiin sen mukaan, miten hyvin kukin puhui. Jo jako a, b ja c -luokkiin kertoi samaa viestiä oppilaille itselleen. Yhteiskunnan tavoitteena oli saada kuuroista mahdollisimman yhteiskuntakelpoisia, sellaisia kansalaisia, jotka pystyisivät mahdollisimman hyvin itse elättämään itsensä. Hyvä puhetaito oli tässä tavoitteessa avainasemassa. Suurin osa kertojista oli omaksunut valtaapitävien käsitykset puhetaidon merkityksestä, josta esimerkiksi Pirjo kertoo (ks. s. 13). Yhteiskunta ei ole loppujen lopuksi kovinkaan paljoa muuttunut. Maahanmuuttajien kotouttamisen tärkeimpiä toimenpiteitä on opettaa heille suomen kieli. Työpaikan saaminen ja yleisestikin yhteiskuntaan kotouttaminen on miltei mahdotonta, ellei osa maan kieltä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2012, 9–10.)

Koko oralisimin ajanjakson ajan kuurot nähtiin yhteiskunnan heikompiosaisina, jotka tarvitsivat apua ja tukea hyvän elämän saavuttamiseksi. Samalla tavalla suhtauduttiin kaikkiin muihinkin vammaisiin. Vammaiset olivat riippuvaisia ympäristön hyväntahtoisuudesta, he olivat ikään kuin yhteiskunnan armoilla. (Määttä 1981, 20.) Hyvän elämän kriteerit olivat viranomaisten määrittelemiä. Esimerkiksi moni kertoja oli kouluttautunut tai ajautunut omaan ammattiinsa opettajan, lääkärin tai vanhempiansa suosituksesta. Joku toinen taas kertoi ylpeänä, että hän oli valinnut ammattinsa oman tahtonsa mukaan, vaikka edellä mainitut tahot pitivät valintaa epäsopivana kuuroille.

Hain Turkuun opiskelemaan, mutta mikään kultasepäntiike ei suostunut ottamaan minua oppiin. Kaikki vaan sanoivat, ettei kultasepän ammatti sovi kuuroille. Täytyi miettiä sitten joku muu

ammatti. Ajattelin auton asentajan ammattia, mutta äiti kielsi.. hänen mielestään siinä täytyy kuulla moottorin ääntä.. Minua harmitti, kun hän kielsi sen. Äiti ehdotti sitten puusepän ammattia.. minua se ei oikein innostanut, mutta lähetin sitten hakemuksen sinne kun äiti niin kerran halusi. Pääsin sitten Turun ammattikouluun puusepän oppiin ja olin siellä 3 vuotta. (Jussi 1930)

Sekä Jussi että Matti (ks. s. 77) joutuivat valitsemaan ammattinsa jonkun muun kuin oman päätöksensä mukaisesti. Nämä esimerkit osoittavat, että myös uhridiskurssin ja yhteiskunnallisen diskurssin raja voi olla häilyvä. Toisaalta Jussi ja Matti joutuivat alistumaan vallankäyttäjien tahtoon, luovuttamaan päätösvaltansa muiden käsiin. Toisaalta asiaa voidaan tarkastella yhteiskunnan silloisesta näkökulmasta, jonka mukaan heikompiosaisia tuli auttaa parhaalla mahdollisella tavalla; esimerkiksi tekemällä vammaisille ”edullisia ja järkeviä päätöksiä”, mm. valitsemalla heille sopiva ammatti.

Oralismien aikaa voidaan tarkastella myös hyödyn näkökulmasta. Oralistisen ajattelutavan mukaan kuuroille on hyötyä, jos hän osaa puhua tai jos hän osaa käyttäytyä yhteiskunnan normien mukaisesti oikealla tavalla. Monilla kertojilla oli ikäviä muistoja nimenomaan siitä, kuinka vanhemmat ja sisarukset häpesivät heidän käytöstään tai tahattomia ääntelyitä. Tästä kertoo mm. Sari (ks. s. 23). Sari pitää kuuron puhetta tai äänen arvostelemista alistavana ja suhtautuu arvostelijoihin jyrkän kriittisesti (uhmadiskurssi). Hän ei myöskään pitänyt puhetaitoa tärkeänä taitona vaan korosti viittomakielen merkitystä kuuron kielenä. Leena puolestaan suhtautuu puhetaitoon hyödyllisenä taitona, yhteiskunnassa selviytymistä helpottavana tekijänä (yhteiskunnallinen diskurssi).

Olisi parempi, että viittomisen lisäksi opetettaisiin puhetta, puheesta on niin paljon apua. Ilman puhetta.. ei ole hyvä.. töissä tarvitaan puhetta, kaupassa tarvitaan puhetta.. Elämä on paljon helpompaa kun ei tarvitse aina etsiä kynää ja paperia. Ilman puhetta.. ei.. tykkään äänestä. Pitää olla molempia. (Leena 1930)

5.5. Diskurssien keskinäinen suhde

Edellisessä esimerkissä Sari ja Leena olivat samasta asiasta aivan päinvastaista mieltä Sarin pitäessä puhetaitoa hyödyttömänä ja Leenan pitäessä samaa asiaa hyödyllisenä. Tämä osoittaa, että sama asia voi olla eri diskurssi sen mukaan, miten kertoja asian näkee. Tässä tapauksessa diskurssit ovat vastakkaisia ja ristiriidassa keskenään. Vastaavia esimerkkejä siitä, miten samaan asiaan liittyy eri diskursseja, löytyy niin ikään edellä käsitellystä oralismin aikaisesta suhtautumisesta työelämään ja ammattiuraan. Uhridiskurssi näkyy alistumisessa vallankäyttäjien päätösiin kuuroille sopivista ammateista. Uhmadiskurssi kertoo joidenkin kertojien katkeroitumisesta siitä, ettei heillä ollut mahdollisuutta valita omaa ammattiaan ja menestyä sitä kautta työelämässä haluamallaan tavalla. Lohtua tuo kuitenkin se, ettei kukaan keroja kokenut olevansa ainoa, joka joutui tyytymään ”huonoon” ammattiin. Toisin sanoen yhteisöllisyysdiskurssi eli yhteisesti jaettu kohtalo antoi voimaantumisen tunnetta. Kuurojen kohdalla kouluopetus oli tiedollisesti niin heikkotasoisista, ettei se antanut eväitä kouluttautua pidemmälle ja toisaalta siihen aikaan ei ollut vielä viittomakielen tulkkipalvelua, joka olisi mahdollistanut opiskelun yleisissä oppilaitoksissa. Yhteiskunnallinen diskurssi käytti näin omaa valtaansa estämällä kuuroja saavuttamasta tasa-arvoista asemaa kuulevien kanssa. Samaa asiaa voidaan näin katsoa eri näkökulmista. Diskurssit voidaan nähdä tässä tapauksessa myös toisiaan tukevinä.

6. POHDINTA

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää kokemukertomusten avulla, miten kertojat tulkitsevat oralismin aikaa tämän päivän valossa, mitä samankaltaisuuksia ja eroavuuksia kertomuksista löytyy ja miten kollektiiviset kokemukset näkyvät nykyään kuurojen elämässä. Halusin myös selvittää, tukeeko aineistoni kuurojen kirjallista historiaa ja löytyykö aineistostani jotakin sellaista, mitä kirjallisessa historiassa ei ole tuotu esille.

Haastatteluaineistostani löytyi hyvin niitä vastauksia, joita olin lähtenyt tutkielmaani varten etsimään. Aineistoni kymmenen haastattelun perusteella ei kuitenkaan voi tehdä yleistyksiä kuurojen kulttuurista ja yhteisöstä, koska haastattelujen määrä on siihen tarkoitukseen liian suppea. Uskoisin pro gradu -tutkielmani antavan kuitenkin joitakin suuntaviivoja oralismin ajan vaikutuksista tämän päivän kuurojen yhteisöön, sillä kertojat ovat hyvin tyypillisiä oralismin ajalla lapsuuttaan ja nuoruuttaan eläneitä viittomakielisiä kuuroja. Joka tapauksessa tutkielmani kertoo kymmenen viittomakielisen kuuron käsityksistä oralismin ajasta, sen vaikutuksesta heihin itseensä ja koko kuurojen yhteisöön.

Viittomakielisiä kuuroja käsittelevässä kirjallisuudessa puhutaan oralismin ajasta ja viittomakielisestä ajasta sekä niiden sukupolvista. Oralismin aikana syntyneet ja koulua käyneet kuurot korostavat puheen merkitystä, arvostavat kuulemista ja ovat tottuneet luokittelemaan kuurot vammaisiksi. Heidän ajattelutapansa mukaan kuurojen täytyy sopeutua kuulevien maailmaan ja sitä kautta olemassa olevien instituutioiden ehdoilla elämiseen. (Salmi & Laakso 2005, 195–199.) Viittomakielisen ajan kuurojen arvomaailma on täysin päinvastainen. Puhetaidolla ei ole heille mitään merkitystä ja kuurot nähdään kieli- ja kulttuurivähemmistönä. Kuurot nähdään myös tasa-arvoisina kuulevien kanssa, joka tosin ei yhteiskunnan taholta ole toteutunut kuin pieneltä osalta. (Jokinen 2000, 95–97; Salmi & Laakso 2005, 303, 306.) Tutkimukseni perusteella näyttäisi kuitenkin, että näiden sukupolvien välissä on sukupolvi tai ikäluokka, joka ei selkeästi kuulu kumpaankaan edellä mainittuun sukupolveen. Heidän opetuksensa on kyllä ollut pääsääntöisesti oralistista ja heidät on opetettu ajattelemaan oralismin periaatteiden mukaisesti. Kuitenkin kuurotietoisuusaatteen vaikutuksesta tämän ikäluokan identiteetti on ikään kuin ”hukassa”. Toisin sanoen he eivät oikein tienneet, miten viittomakieleen, puhekieleen, kuurouteen ja kuulemiseen pitäisi suhtautua. He pitävät viittomakieltä tärkeänä, mutta toisaalta myös puhekielen osaaminen on heidän mielestään tärkeää. 1950–60-luvuilla syntyneiden kerronta oli osin hämmentynyttä ja epävarmaa, heidän mielipiteensä ja asenteensa vaihtelevat eivätkä ne olleet niin

yhtenäiset kuin vanhemmalla, selkeästi oralismin ajan sukupolvella. He olivat myös erityisen tarkkoja siitä, etteivät heidän mielipiteensä tule yleiseen tietoisuuteen heidän omalla nimellään. Tämä kertoo mielestäni kyseisten kertojien epävarmuudesta oman arvomaailmansa oikeellisuudesta muiden kuurojen silmissä.

Haastatteluaineistoni mukaan arvomaailman muutosvaihe ajoittuu 1950–60-luvulla syntyneisiin. 1920–40-luvuilla syntyneisiin uudet aatteet eivät vaikuttaneet vaan he pitäytyivät lapsuus- ja nuoruusaikana omaksutuissa arvoissa. Muun muassa Milton Rokeach ja Erik Allardt ovat todenneet, että sosiaalisille arvoille on ominaista niiden pysyvyys. Arvot ovat kivijalka, johon ihminen perustaa elämänsä, arvot muuttuvat hitaasti toisin kuin asenteet. (Rokeach 1973, 5, 10–11; Allardt 1985, 51–55.) Lisäksi Pertti Suhonen on omissa tutkimuksissaan todennut, että ihmisen arvot ovat sidoksissa omaan historiaansa. Niin ikään arvomaailman kannalta on merkityksellistä, millaisissa kulttuurisissa ja yhteiskunnallisissa oloissa lapsuuden ja nuoruuden sosialisatio tapahtuu. Myös minäkeskeisten arvojen nousulla voi olla oma merkityksensä arvomaailmojen erilaisuuteen. (Suhonen 2007, 30,34. 42. & Suhonen 1988, 69–72.) Näistä näkökulmista katsottuna on ymmärrettävää, että vanhempi sukupolvi ei ole luopunut omasta arvomaailmastaan vaikka uuden sukupolven näkökulmasta tämä vaikuttaakin todennäköisesti käsittämättömältä. Nuoremmat haastateltavat olivat taipuvaisia ajattelemaan viittomakieliajan ja kuurotietoisuuden periaatteiden mukaisesti. Heidän mielestään esimerkiksi kuurotietoisuuteen pohjautuvat arvot antavat paremmat mahdollisuudet itsensä toteuttamiseen kuin oralismin ajan arvomaailma. Viittomakieliajan tuomista muutoksista osattomiksi jääminen nosti tällä murrosvaiheen ikäluokalla katkeruuden tunteita, koska heti heidän kouluaikinsa jälkeen opetuksessa tapahtui suuri muutos. He kokivat menettäneensä mahdollisuuden omakieliseen opetukseen ja sitä kautta mahdollisuuden opiskella pidemmälle ja nykyistä parempaan ammattiin. Nyt he kokivat jääneensä tästä kaikesta osattomiksi.

Arvomaailmaan liittyvistä eroista huolimatta kertomuksissa oli samankaltaisuuksia enemmän kuin eroavuuksia. Kollektiiviset kokemukset kuurona elämisestä, kaipuu yhteisöllisyyteen ja sen voimaannuttava vaikutus olivat kaikkia kertojia yhdistävä tekijä. Lapsuus- ja kouluaikaiset muistot kärsimyksistä, avuttomuuden ja huonommuuden tunteesta, hyväksynnän hakemisesta opettajilta ja perheenjäseniltä sekä kokemukset kielettömyydestä olivat kaikilla hyvin samankaltaisia. Tunne siitä, että elämä ei ollut omissa käsissä vaan valtaapitävien ja auktoriteettien hallussa, pulpahti esille vähän väliä kaikissa kertomuksissa. Siksi pro gradu -tutkielmani otsikoksikin valikoitui luonnostaan uhri-näkökulma. Kaikista negatiivisista ja ikävistä kokemuksista huolimatta, päällimmäiseksi nousi kuitenkin positiivisuus, jonka yhteisöllisyys ja yhdessä olemisen vaivattomuus ovat antaneet kertojille. Muistelukerronnassa tulee esille kaikkien kohdalla tavalla tai toisella se, että koulu-aika oli elämän parasta aikaa. Pitkälle vanhuuteen jatkuva säännöllisten luokkakokousten järjestäminen on yksi osoitus kaipuusta koulu-aikojen yhteisöllisyyteen. Missään muussa elämänvaiheessa kertojat eivät ole olleet niin tiivisti yhteydessä omankielistensä kanssa kuin juuri koulu-aikana, jolloin yhdessä jaettiin ilot ja surut omalla kielellä ilman minkäänlaisia kommunikaatiovaikeuksia. Asia, joka Suomessa on kuuleville itsestään selvää, mutta ei kuurojen yhteisössä.

Diskurssianalyttinen lähestymistapa tutkimusaiheeseen osoitti selkeästi, että uhridiskurssi nousi kokemuskertomuksissa ylitse muiden. Tämä oli ennakoitavissa, sillä ”oralismipuhe” on viitotussa perinteessä ja kuurojen kirjallisessa historiassa eniten painottunut näkökulma. Kertojat totesivat osuvasti, ettei heillä ollut ikänsä ja asemansa puolesta perheen lapsina ja koulun oppilaina voimavaroja ja kapasiteettia vaikuttaa elämäänsä auktoriteettien edessä. Nuorimpien haastateltavien kerronnassa, siis murrosvaiheen sukupolven kerronnassa uhmadiskurssi nousi uhridiskurssin rinnalle. Heidän kerronnassaan oli uhripuheen lisäksi katkeruuden ja tuomitsemisen sävyjä enemmän kuin oralismin ajan sukupolven kerronnassa. Heidän kerronnassaan oli myös enemmän ristiriitaisuuksia,

joka kertoi osittain mielipiteiden epävarmuudesta. Tämä sukupolvi eli sekä oralistisen aatemaailman että kuurotietoisuusaatteen ristipaineessa. Yhteisöllisyyden voimaannuttava merkitys näkyi kaikissa kertomuksissa. Kouluaikana koulutovereista tuli kaukana olevan perheen korvike, joka antoi turvaa ankarassa kouluyhteisössä. Myöhemmin kuurojenyhdistykset ja muut kuurojen keskinäiset tapaamiset antoivat mahdollisuuden kieliyhteisöön ja sitä kautta vaivattomaan ja tasa-arvoiseen kanssakäymiseen arkielämän keskellä. Kaikkea edellä mainittua sääti yhteiskunta. Oralismien aikakautena ihmiset jaettiin rikkaisiin ja köyhiin, terveisiin ja sairaisiin (vammaisiiin), auttajiin ja autettaviin näkyvämmiin kuin nykyään keskiluokkaistuneessa yhteiskunnassa. Vammaiset, ja näin myös kuurot, luokiteltiin heikompiosaisiin, joita valtaapitävät auttoivat parhaalla katsomallaan tavalla kuulematta itse asianosaisia. Kaikki muut diskurssit ovat siis näkemykseni mukaan yhteiskunnallisen diskurssin seurausta.

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että murrosvaiheen sukupolveksi nimittämäni ikäluokka oli olemassa oralismien ajan ja viittomakielisen ajan välissä. Tätä ei oralismia käsittelevässä kirjoitetussa historiassa ole tuotu esille vaan oralismien ajanjakson katsotaan vähitellen muuttuneen viittomakieliseen aikaan. Viittomakieli ei palannut kouluihin kertarysäyksellä, vaan vähitellen vuosien kuluessa. Ensin puheesta siirryttiin puheen ja viittomien samanaikaiseen käyttöön ja siitä viittomakielien käyttöön. (Salmi & Laakso 2005, 336–339.) Kuurojen arvomaailma ei kuitenkaan muuttunut niin nopeasti kuin sen on ehkä ajateltu muuttuneen. Viittomakielisen opetuksen piirissä olleet kuurot toki omaksuivat uudet arvot nopeasti, heillä oli siihen otollinen kasvualusta. Aineistoni toi esille kirjallista historiaa painokkaammin myös sen, että puhekielellä on tärkeä merkitys oralismien aikaisille kuuroille vielä tänä päivänäkin. Oralismien sukupolvi korosti voimakkaasti sekä puheen että viittomakielien merkitystä. Murrosvaiheen sukupolven asenteet vaihtelivat, mutta niissä alkoi selvästi näkyä merkkejä puheen merkityksen vähättelemisestä viittomakieltä korostavaan aikaan tultaessa.

Tutkielmani haastateltavat ovat syntyneet 1920–60-luvuilla. Tästä luonnollinen jatkotutkimuksen aihe olisi tehdä vastaavaa tutkimusta 1970–2000-luvuilla syntyneiden kokemuskertomuksista. Tämä on ajanjaksoon, jolloin kuurojenopetus koki jälleen suuria mullistuksia. Silloin mm. viittomakieli palasi enemmän tai vähemmän kuurojenopetukseen, perustettiin kunnallisia kuulovammaisten kouluja, kuulovammaisten koulut muuttuivat erityiskouluiksi ja viimein viittomakieli taas hävisi kouluista 2000-luvulla. (Salmi & Laakso 2005, 343–347; Rainó 2012, 6–8.) Kuurojen lasten sisäkorvaistute leikkauksien alkaessa Suomessa 1990-luvun puolivälissä, leikkaamattomien kuurojen lasten ja nuorten määrä on laskenut radikaalisti. Sisäkorvaisuuteen saaneista kuuroista lapsista yli puolet käyttää puhekieltä kommunikointikeinonaan. Usein auktoriteettien, eli tässä tapauksessa kuntouttavien tahojen, käsitysten mukaan viittomakieltä ei enää tarvita vaan kommunikointi voi hyvin tapahtua pääsääntöisesti puhekielen avulla. (Rainó 2012, 4, 9–10.) Historia näyttää siis toistavan itseään. On ymmärrettävää, että kuurojen yhteisössä on huoli viittomakielen ja oman kulttuurin säilymisestä. Mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi myös verrata oralismin aikaisten ja viittomakielisen ajan kuurojen vanhempien kuulevien lasten kertomuksia omista vanhemmistaan, kuurojen yhteisöstä, viittomakielestä ja miten vanhempien arvomaailma näkyy heidän omassa elämässään. Niin ikään olisi mielenkiintoista saada tietää konkreettisella tasolla kuurojen perinteistä, tavoista ja kulttuurista tarkemmin. Nyt näistä puhutaan yleisellä tasolla, mutta kukaan ei ole ainakaan Suomessa tehnyt tästä tieteellistä tutkimusta.

Oralismita on kirjoitettu suhteessa paljon, ainakin jos vertaa siihen, mitä kuurojen yhteisöstä ei ole vielä tutkittu. Tutkimusaiheeni valittuani mietin, miksi minäkin tartun tähän aiheeseen, joka on kuurojen historian parhaiten tunnettu ajanjakso. Yksi selitys mielenkiintoni on tietenkin se, että omat vanhempani elivät lapsuuttaan ja nuoruuttaan oralismin aikana, mutta se ei selittänyt kaikkea. Nyt tutkimustyöni päättyessä ymmärrän paremmin. Viittomakielisessä yhteisössä suurin osa on elänyt lapsuuttaan ja nuoruuttaan oralismin aikakautena. Kyse ei ole siitä, että jotakin olisi jäänyt

kertomatta vaan siitä, että kokemukset ovat olleet niin voimakkaita, ettei niitä aikoja voi unohtaa.

Vaikka ajat muuttuvat, oralismin ajan vaikutukset näkyvät edelleenkin kuurojen arkielämässä, kielenkäytössä, asenteissa ja mielipiteissä. Kollektiiviset kokemukset ja keskenään jaettu viitottu perinne on siirtynyt myös uudelle sukupolvelle, joka ei tätä aikaa ole elänyt. Holokausti, apartheid ja oralismi, kaikki nämä kertovat samaa: menneisyys ei ole taakse jäänyttä elämää vaan sitä elämää, jota eletään nykyisyydessä ja tulevaisuudessa ainakin niin kauan kun yksikin tämän ajan kokenut ihminen elää yhteisönsä keskellä.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Tutkimusaineiston videointitalenteet ovat tekijän hallussa.

Haastatteluiden litteroinnit arkistoitu Turun yliopiston Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen arkistoon. Arkistointi on tehty tunnuksella TKU/O/15/5.

Haastateltava:	Haastattelun ajankohta:
Pirkko 1920	27.07.2012
Sari 1960	01.08.2012
Merja 1960	19.08.2012
Jussi 1930	19.08.2012
Ritva 1950	19.08.2012
Matti 1930	22.08.2013
Leena 1930	26.08.2013
Terttu 1930	03.09.2013
Heikki 1940	30.10.2013
Pirjo 1950	12.12.2013

Kirjallisuus

Allardt, Erik & Starck, Christian 1981. Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. Suomenruotsalaiset vertailevasta näkökulmasta. Helsinki: WSOY.

Allardt, Erik 1985. Sosiologia I. Juva: WSOY.

Aro, Laura 1996. Minä kylässä. Identiteetikertomus haastattelututkimuksen folkloreina. Helsinki: SKS.

Baker, Charlotte & Cokely, Dennis 1980. American Sign Language – a teacher's resource text on curriculum, methods and evaluation. Silver Spring, Maryland: T.J. Publishers.

Baynton, Douglas C. 1996. Forbidden Signs. American Culture and the Coming Against Sign Language. Chicago: The University of Chicago Press.

Bienvenu, MJ 1991. Can Deaf People Survive "deafness"? Teoksessa Garretson, Mervin D (toim.) Perspectives of deafness. Maryland: National Association of the Deaf.

Borg, Sami & Ketola, Kimmo & Kääriäinen, Kimmo & Niemelä, Kati & Suhonen, Pertti (toim.) Suomalaisten eriytyvät ja muuttuvat arvot. Uskonto, arvot ja instituutiot. Suomalaiset World Values -tutkimuksissa 1981–2005. Yhteiskuntatieteellisen tietokirjaston julkaisuja 4, 2007: Tampereen yliopisto.

Branson, Jan & Miller, Don 2002. Damned for their Difference: The Cultural Construction of Deaf People as Disabled. Gallaudet University: Gallaudet University Press.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Flinkman, Satu 2003. Pakko puhua. Helsinki: Finn Lectura.

Hall, Stuart 1999. Identiteetti. Tampere: Vastapaino.

Harjula, Minna 1996. Vaillinaisuudella vaivatut. Vammaisuuden tulkinnat suomalaisessa huoltokeskustelussa 1800-luvun lopulta 1930-luvun lopulle. Helsinki: Suomen historiallinen seura.

Harmon, Karen 2010. Addressing Deafness. From Hearing Loss to Deaf-Gain. London: Harvard University Press.

Hatakka, Mari 2011. Nainen, mies, rakkaus, seksi. Heterosuhteen kulku, kulttuurinen malli ja sitä selittävät diskurssit kahden omaelämäkerta-aineiston valossa. Helsinki: Unigrafia Oy.

Heimo, Anne 2010. Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia. Helsinki: SKS.

Hovi, Tuija 2007. Usko ja kerronta. Arkitodellisuuden narratiivinen rakentuminen uskonliikkeessä. Turku: Scripta lingua fennica edita, Turun yliopisto.

Hoyer, Karin 2012. Viittomakieliset ja kaksikielisyys. Teoksessa U. Aunola (toim.) Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Huuskonen, Kari 2013. Pimeyden puolelta. Modernisaation kokemukset näkövammaisten kerrontayhteisössä. Helsinki: Unigrafia Yliopistopaino.

Hynninen, Anna 2004. Toisto ja variaatio omaelämäkerrallisessa kerronnassa. Elore 2/2004. http://www.elore.fi/arkisto/2_04/hyn204.html

Häyrynen, Simo 2004. Kulttuuristen vaikutusten arviointi kulttuuripolitiikan toimenkuvana: lähtökohtia. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämässätiö. Cupore. Julkaisuja 1/2004. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Jackson, Peter 1990. Britain's Deaf Heritage. Edinburgh: The Pentland Press Limited.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Markku 2000. Kuurojen oma maailma – kuurous kielenä ja kulttuurina. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 79–101.

Jokinen, Markku 2002. Viittomakieliset – yksi suomalaisista kielellisistä vähemmistöistä. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 65–89.

Kallio, Mari & Kuivala, Hanna 2008. Sukellus kuurojen kulttuuriin – Yhteisön kulttuurisia tapoja. Pro gradu -tutkielma Turun yliopiston opettajankoulutuslaitoksen ja Jyväskylän yliopiston viittomakielistä luokanopettajankoulutuksen opintoja varten. Turun yliopisto: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Karlsson, Fred 1994. Yleinen kielitiede. Helsinki: Yliopistopaino.

Kivirauma, Joel 2002. Erityisopetuksen historialliset kehityslinjat Suomessa. Teoksessa M. Jahnukainen (toim.) Lasten erityishuolto ja –opetus Suomessa. Juva: WS Bookwell Oy, 23-33.

Kupiainen, Jari 1994. Kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa monikulttuurinen koulu ja opetus. Helsinki: Vantaan täydennyskoulutuslaitos.

Kuula, Arja 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Kuurojen Liitto ry 2010: Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Helsinki: Kuurojen Liitto ry ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

Kyle, James G. & Woll, Bencie 1985. Sign Language. The study of deaf people and their language. Cambridge: Cambridge University Press.

Ladd, Paddy 2003. Understanding deaf culture. In search of Deafhood. Great Britain: Cromwell Press Ltd.

Lappi, Päivi 2000. Viittomakielen lainsäädännöllinen asema. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 71–77.

Latvala, Pauliina 2005. Katse menneisyyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lauronen, Maija 2008. Sisäkorvaistutetta käyttävän nuoren identiteetti. Pro gradu -tutkielma Kasvatustieteiden laitos/erityispedagogiikka: Jyväskylän yliopisto.

Lehtola, Veli-Pekka 1997. Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide. Kustannus-Puntsi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.

Liebkind, Karmela 1994. Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa K. Liebkind (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 21–49.

Lumio, Jaakko & Paljakka, Pertti 1964. Tutkimuksia Suomen kuurojenkeskisistä avioliitoista. Helsinki: Eripainos Duodecim 43/1964.

Luukkainen, Minna 2008. Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa. Helsinki: Priimus Paino Oy.

Malm, Anja & Östman, Jan-Ola 2000. Viittomakieliset ja heidän kielensä. Teoksessa A. Malm (toim.) 2000. Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 9-32.

Matinheikki-Kokko, Kaija 1994. Suomen pakolaisvastaanotto – periaatteet ja käytäntö. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.) Maahanmuuttajat. Kulttuurien kohtaaminen Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Mattila, Markku 1999. Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa 1935 sterilointilakiin asti. Helsinki: Bibliotheca Historica 44.

Määttä, Paula 1981. Vammaiset – suuri vähemmistö. Jyväskylä: K.J. Gummerus Osakeyhtiön kirjapaino.

Nieminen, Raija 1985. Kuurojen kulttuuri. Teoksessa Kuurojen Liitto 80 vuotta. Espoo: Kuurojen Liitto ry.

Nygren, Anja 1995. Etnisyyden määrittely ja käytäntö. Teoksessa Åström, A-M (toim.) Meikäläisiä ja muukalaisia: Kulttuurien kohtaaminen käytännössä. Helsinki: Suomen kansatieteilijöiden yhdistys.

Ojala-Signell, Raili 2014. Yksin tein tieni viitat. Helsinki: Painopaikka Oy Nord Print Ab.

Padden, Carol 1980. The Deaf Community and the Culture of Deaf People. Teoksessa C. Baker & R. Battison (toim.) Sign Language and the Deaf Community. Essays in honor of William C. Stokoe. USA: National Association of the Deaf, 89–103.

Padden, Carol 1989. The Deaf Community and the Culture of Deaf People. Teoksessa Wilcox, Sherman (toim.) American Deaf Culture: An Anthology. Maryland: Linstok Press Inc.

Padden, Carol 1998. From the Cultural to the Bicultural: The Modern Deaf Community. Teoksessa I. Parasnian (toim.) Cultural and Language Diversity and the Deaf Experience. London: Cambridge University Press, 79–98.

Paunu, Lauri 1991. Kuuroja kuulemassa. Kuurojenpappi Lauri Paunu muistelee. Kuurojen Liitto ry: Uudenkaupungin Kirjapaino Oy.

Peltonen, Ulla-Maija 1996. Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Helsinki: SKS.

Pietikäinen, S., Dufva, H. & Laihiala-Kankainen, S. 2002. Kieli, kulttuuri ja identiteetti – Ääniä Suomenniemeltä. Teoksessa S. Laihiala-Kankainen, S. Pietikäinen & H. Dufva (toim.) Moniääninen Suomi. Kieli, kulttuuri ja identiteetti. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.

Rainó, Päivi 2000. Carl Oscar Malm – suomalaisen viittomakielen isä. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 35–47.

Rainó, Päivi 2012. Sisäkorvaistutteen saaneiden kuurojen lasten ja nuorten kielivalinnoista ja tulkkauspalvelujen tarpeesta. Sarja F. Katsauksia ja aineistoja 7, 2012. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Rissanen, Terhi 1985. Viittomakielen perusrakenne. University of Helsinki. Department of General Linguistics. Publications Vol. 12. Helsinki: Helsingin yliopistopaino.

Rokeach, Milton. 1973. The nature of human values. New York: The Free Press.

Ruotsala, Helena 2005. Matkoja, muistoja, mielikuvia. Kansatieteilijä kentällä. Teoksessa P. Korkiakangas, P. Olsson & H. Ruotsala (toim.) Polkuja etnologian menetelmiin. Ethnos-toimite 11. Helsinki: Ethnos ry.

Ruuttunen, Aapo 2001. Viittomakieliset ja monikulttuurinen taidekasvatus. Taidekasvatuksen Pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Jyväskylän yliopisto: Humanistinen tiedekunta.

Salmi, Eeva & Laakso, Mikko 2005. Maahan lämpimään. Suomen viittomakielisten historia. Helsinki: Kuurojen Liitto ry.

Salo, Sami 2004. Tapaustutkimus kuuron omasta identiteetistä sekä voimaantumisesta. Pro gradu -tutkielma viittomakielisen luokanopettajakoulutuksen opintoja varten. Jyväskylän yliopisto: Jyväskylän viittomakielinen luokanopettajakoulutus.

Savisaari, Runo 2002. Muistelmia. Helsinki: Kirja kerallaan.

Stark, Laura & Kokko, Marja & Koskinen-Koivisto, Eerika & Niskanen, Heli & Saarimäki, Pasi & Tuomaala, Saara & Turunen, Arja 2009. Kätkeytynyt valta. Sukupuolihistoriat ja valtatutkimus. Petteri Pietikäinen (toim.), Valta Suomessa. Helsinki: Gaudeamus, 79-96.

Sume, Helena 2008. Perheenpyörteinen arki. Sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen matka kouluun. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.

Selin-Grönlund, Pirkko 2012. Viittomakieli – elävä kieli. Teoksessa U. Aunola (toim.) Viiton ja ohjaan. Viittomakielen ohjaajan oppikirja. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Suhonen, Pertti 1988. Suomalaisten arvot ja politiikka. Helsinki: WSOY.

Takala, Marjatta 2002. Kuulovammaisuus. Teoksessa M. Takala & E. Lehtomäki (toim.) Kieli, kuulo ja oppiminen – kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus. Tampere: Finnlectura.

Tuunainen, Kari & Nevala, Arto 1989. Erityiskasvatuksen kehitys Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2012. Valtioneuvoston periaatepäätös valtion kotouttamisohjelmasta: Hallituksen painopisteet vuosina 2012-2015. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 3272012

Ukkonen, Taina 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Helsinki: SKS.

Valta, Juha 2002. Ongelmaoppilaat Oulun kansakoulussa vuosina 1874–1974. Oulu: Oulu University Press.

Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Tammer-Paino.

Wallvik, Birgitta 2001. Viitotulla tiellä. Helsinki: Finn Lectura.

Wallvik, Birgitta 2000. Yhdistystoiminnan synty. Teoksessa A. Malm (toim.) Viittomakieliset Suomessa. Helsinki: Finn Lectura, 48-70.

Winefield, Richard 1987. Never the Twain Shall Meet. Bell, Gallaudet and the Communication Debate. Washington D.C: Gallaudet University Press.

Wolf-Knuts, Ulrika 1995. Den mångbottnade identiteten. Teoksessa K. Ståhlberg (toim.) Finlandssvensk identitet och kultur. Meddelanden från ekonomisk-statsvetenskapliga fakulteten vid Åbo Akademi. Institutionen för offentlig förvaltning. Ser. A:441. Forskningsprojektet ”Finlandssvenska kulturindikatorer”. Rapport 5. Åbo: Åbo Akademis tryckeri, 1–24.

Painetut lähteet

Kuurojen kulttuurityöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1985:32 Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Kuurojen lehti 1/2015. Julkaisija Kuurojen Liitto ry. Helsinki. ISSN 0355-5143

Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma, 2010. Kuurojen Liitto ry: Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 60. Kotimaisten kielten tutkimuskeskus: Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 158.

Painamattomat lähteet:

Tainio, Marika 1995. Oralismi vai viittomakieli? Vanhempien kuurojen koulukokemuksia. Tutkielma Turun kristillisen opiston viittomakielentulkin opintolinjalla 1992-1995.

Oulun Kuuromykkäinkoulun ja Elvi Homin vanhempien välinen kirjeenvaihto sekä Elvi Homin ja hänen vanhempiansa välinen kirjeenvaihto vuosien 1930-1934 välisenä aikana.

Ote Oulun Kuuromykkäinkoulun opettajan Einar Lycken kirjoittamasta kirjeestä 7.5.1934.

Sähköiset lähteet:

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008> 21.4.2013

<http://www.aamulehti.fi/Pirkanmaa/1194954313955/artikkeli/janita%20tiais%20ei%20hyvaksyta%20ammattikorkeaan%20vaikka%20han%20sai%20kokeissa%20huippupisteet.html> 19.1.2015

<http://www.kl-deaf.fi>

<http://www.viittomakielinenkirjasto.fi/fi/kuurotietoisuus-deafhood#.VQvSjo6sXK0>, Kuurojen video 2014